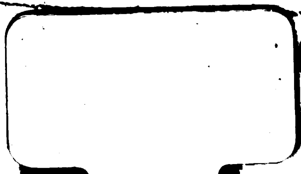










OPVSCVLA
MEDICA.

SCRIPSIT ET COLLEGIT

ERN. GODOER. BALDINGER,
PHILOS. ET MED. D.
SERENISS. LANDGRAV. HASSO - CASSELLANO GVILIELMO IX. A CONSIL. AB AVLA ET ARCHIATER, FAC. MED. MARBVRGENS. PROF. PRIMARIVS.

GOTTINGAE,
APVD IO. CHRIST. DIETERICH.
1787.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

VIRO

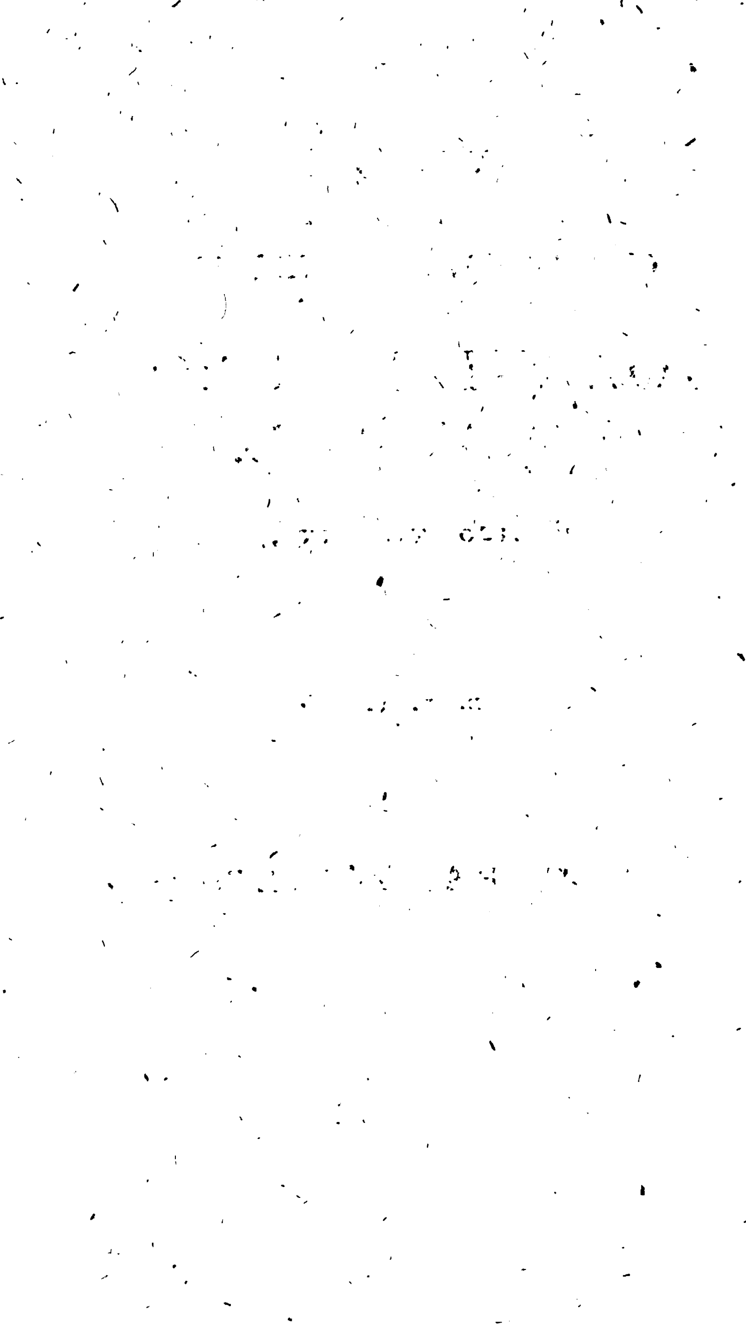
CLARISSIMO, ERVDITISSIMO,

IOANNI IACOBO ROEMER, D.

MEDICO TIGVRINO,

D. D. D.

E. G. BALDINGER.



PRAEFATIO.

Programmata, quae Gottingae ſcripſi, hic recudi curaui, cum ſaepius a me ipſo, et a librario amici mei rogarent exemplar, quod neuter habebat. Vnicum nempe in bibliotheca mea exſtabat, quo cum carere nollem, amicitia Viri Cl. Roemer factum eſt, vt omnia colligeret, atque mecum communicaret. Si quae lectu digna continent haec opuſcula, eorum collectio debetur Viro amiciſſimo, qui in ſtu-

dio medico et hiſtoria naturali nominis ſui celebritatem ſibi iam dudum comparauit. Viro docto, gratias publice agere, fas eſſe duxi. Scrib. Marburgi, d. 25. Oct. 1786.

E. G. BALDINGER.

CON-

CONSPECTVS.

1773.

IX.

I.

I.

PROGRAMMA,

DE IIS, QVAE HOC SECVLO INVENTA IN ARTE MEDICA, CVM MVNVS ADIREM GOTTINGAE,

D. XIII. AVG. MDCCLXXIII PVBLICATVM.

Saepe mecum cogitaui, non inutile fore, si data occasione historiam scriberem studii medici, seculi potissimum huius quod viuimus, quodque, siue doctrinae ipsius spectem praestantiam, siue inuentorum multitudinem, omnino laudes meretur, quas cumulatim lego. Sed nisi omnia me fallunt, nimium ornarunt nonnulli recentiorum temporum felicitatem, alii e contrario non satis exacte seculi huius inuenta diiudicarunt. Inueni enim multa olim iam cognita fuisse, quae annumerantur a nuperis inuentis nouis. Illud accidit potissimum Cl. GABR. ZAGONI a). Facile largior; emen-

a) In dissert. de inuentis huius seculi in arte salutari nouis. Traiect. 1764. Perperam enim venenorum vsum illis annumerauit, quae ab omni aeuo a medicis adhibebantur, quod nuper probauit Ill. HAHN, in Orat. de venenorum vsu. Vltrai. 1773, quodque ex FRICCIO scire potuisset Cl. ZAGONI.

emendatam esse hodie artis nostrae theoriam et medendi rationem; attamen cauti simus in definiendis accessionibus, quibus vulgo affirmant locupletatam fuisse hoc seculo medicam artem. Distinguamus, necesse est, ea, quae hoc seculo gesta et inuenta fuere, ab iis, quae non ignorarunt veteres, et quae post restauratam medicinam, a seculo inde decimo sexto potissimum, iam iam sciuerunt medici. Ita enim apparet, aliqua quidem vere noua esse, permulta vero ex antiquitate eruta, et restituta iterum, quae in veterum monimentis diu latuere, tenebris obuoluta, propter neglectum veterum studium. Sic praestantia hodiernae medicinae, quam laudibus extulit nuper Ill. van DOEVERN *b*), non ad decimum octauum seculum pertinere mihi videtur, sed potius per hodiernam medicinam intelligi debet ea emendatio artis nostrae, quae incipit a seculo decimo sexto, quo iterum coeperunt medici frequentius graecorum monimenta euoluere.

Sed liceat mihi seorsim aliqua pertractare. Laudant fere omnes anatomen practicam, quae ex cadauerum dissectione, morborum caussas indagare docet; laudant experimenta in viuis instituta animalibus, nec non industriam, quae ex fabrica animalium cum fabrica hominis com-

b) In Orat. de recentiorum inuentis, medicinam hodiernam veteri praestantiorem reddentibus. Leidae 1771.

comparata, docet physiologica multa illustrare. Sed quem fugit, quanta fuerit olim HEROPHILI atque ERASISTRATI curiositas! Imo ex antistitis nostri, Perill. HALLERI, sententia, omnino cadauera dissecuit medicinae parens, HIPPOCRATES: Quae supersunt hodie GALENI monimenta, praeclare docent, virum ingeniosissimum fabricam musculorum ac neruorum singulari studio sibi cognitam reddidisse; et si verum est illud, facile esse inuentis aliquid addere, miror, tanta industria GALENVM artis anatomicae fundamenta iecisse, cum adeo pauca inueniret in libris aliorum de fabrica partium corporis humani consignata.

Vera initia anatomiae comparatae sunt a tempore GERHARDI BLASII, et merito laus debetur recentioribus, inchoatam ab illo animalium dissectionem tanta solertia continuatam fuisse nuper. Inde physiologia recentiorum certior, et morborum rationes facilius intelliguntur. Vehementer tamen dolendum est, ab experimentis illis, quae in animalibus viuis instituta, non tuto semper desumi posse explicationem eorum, quae in corpore humano fiunt, quod doctissimis argumentis euicit nuper Ill. Collega, JO. ANDR. MVRRAY c).

 Quod

c) In Orat. Tal om de på Djur anställdte Röns och Försöks opåliteligghed vid tillämpningnen på människans

gummi ferulaceorum, valerianae, et similium, antiquissimis iam iam temporibus notissimae fuerunt; a DIOSCORIDE, FABIO COLVMNA aliisque iam iam annotatae, vt verum maneat, quod alibi iam iam monui, FRIDERICVM HOFFMANNVM et HERMANNVM BOERHAVIVM d), praestantiorum medicamentorum vsum ex veterum monimentis didicisse, atque eam quoque ob caussam restitutores medicinae graecanicae exstitisse.

Conuulsionum, spasmorum, dolorum, epilepsiae, maniae, melancholiae, et plurimorum chronicorum malorum elegantissimam descriptionem apud veteres inuenimus, adeo vt affirmare audeam, paucissima hoc seculo accessisse, quae ignorasse veteres aliqua veritatis specie affirmari possit. Nec haemorrhagiarum doctrina seculi huius vere noua tradit, sed solummodo ex antiquitate eruta videtur, et pauca sunt, quae recentiorum sagacitas addidit. Negarunt nonnulli, eo modo, quo veteres docuerunt, sanguinem, qui vomitu eiicitur, per vasa sic dicta breuia, seu vt recte nuperi vocant, ligamenta illa, quae lienem cum ventriculo nectunt, sibi viam in ventriculum parare; sed exemplis omnino confirmarunt nuperi, veram esse et hanc de vomitu cruento veterum theo-

riam

d) In progr. de meritis horum in medicinam practicam. Jen. 1772.

riam e). Egregia sunt omnino, quae KAEMPFIUS eiusque amici, nec non TISSOTUS, seculi nostri eximium decus, nobiscum communicarunt de venarum abdominis infarctibus. Haec ipsa vero priscis iam iam temporibus notissima fuisse, nemo in dubium vocabit, qui legerit HIPPOCRATIS monimenta illa, in quibus accurata satis morbi nigri, vomitus nigri et haemorrhoidum descriptio habetur. Non ignorauit diuus senex HIPPOCRATES haemorrhoidum salubritatem, sed saepius inculcauit, quibusnam morbis haemorrhoidum fluxus, qui ab infarctu liberat vasa, remedio esse possit. Vicissitudines illas haemorrhagiarum, quibus fit, vt ex alienis locis nonnunquam effluat sanguis, variasque metastases ex lochiorum cohibito profluuio, eleganter satis descriptas annotauit princeps ille medicorum f). Repetiit nuper atque nouis experimentis confirmauit Perill. HALLERUS veterum illam doctrinam, quae statuit haemorrhagiam nonnunquam per diapedesin fieri, quod perperam negarunt recentiores.

 Sic

e) Vid. RASOIR. Jo. Bapt. Marx, diss. de atra bile nat. et p. n, Duisb. 1766. et PEILL, Petr. Conr. dissertat. de Vomitu cruento, Duisb. 1771.

f) Cf. doctissimi discipuli, Cl. SCHERF diss. haemorrhagiarum therapia, Jen. 1772.

Sic quoque Perill. HALLERVS inflammationum theoriam, cuius apud GALENVM iam iam fit mentio, adeo feliciter restaurauit, vt mirer, nonnullos adhuc de rei veritate dubitare, cum tamen adeo luculenter docuerit Perill. HALLERVS, singula inflammationis phaenomena facili negotio posse explicari ex sanguine in telam cellulosam effuso.

Febrium, quae ad inflammationum pertinent familiam, indolem, ex monimentis priscorum tanta facundia tradidit BOERHAAVIVS, vt omnium consensu verissima sint illa, quae in aphorismis suis de signis, symptomatibus et exitu consignauit, ex Graecis potissimum hausta. Quotquot enim recentiorum super his morbis scripserunt, nullus dissentiit ab illis, quae in Coacis de angina, peripneumonia, pleuritide, annotata leguntur, sed omnes recentiorum confirmant veritatem monitorum Hippocrateorum. TISSOTI egregium librum, *Avis au Peuple sur la santé*, merito laudant omnes, qui veram sapientiam a rudi barbarie discernere didicerunt, propter populare dicendi genus, quo quidem adeo excellit, vt princeps habendus sit eorum, qui eleganti sermone et vere mascula oratione nobiscum communicarunt vtilissima praecepta doctrinarum et artium. Eius autem amabilis viri praecipuum meritum in eo consistere, mihi quidem

quidem videtur, eum gallico sermone repetiisse, quae latino antea BOERHAAVIVS ex priscis monumentis hausta docuerat de inflammatoriarum febrium natura et indole. TISSOTI monita super vomicis pulchre consentiunt cum monitis BOERHAAVII, et huius dogmata in Coacis HIPPOCRATIS legi possunt, ex quibus adeo multa hausit BOERHAAVIVS.

Coeperunt quidem nuperi HIPPOCRATEM iterum euoluere, sed GALENVM pauci recentiorum legunt, quanquam verissimum sit, super febribus putridae indolis a nuperis vix quidquam dictum fuisse, quod non sciuerit ille atque dixerit iam antea in elegantissimo illo de febrium differentiis libello. Probo et laudo recentiorum putridarum febrium descriptiones, nihilque horum laudibus detrahere cupio, hoc solummodo volo, nimium laudari nostro tempore emendationem studii nostri a nonnullis, cum facile probare possim, non solum signa sed et caussas putridarum febrium egregie iamiam nota GALENO fuisse atque aliis etiam medicis graecis, quos propter doctrinae praestantiam toties commendant doctores in academiis discipulis suis g). BALLONII, BOERHAAVII, SYDENHAMI, HVX-

g) Illud etiam egregie annotatum legitur apud Clar. SELLE, in Pyretologia methodica. Berolin. 1773. 8. pag. 178.

HVXHAMI, PRINGLII, STÖRCKII, aliique seculi nostri celeberrimi medici, qui emendarunt medendi rationem morbis, pulchre consentiunt cum veterum graecorum doctrina, et hos viros nuper restaurare voluisse priscam illam medicinam et medendi rationem, in aprico positum est.

Firmiter sum persuasus, optimo consilio beatum nostrum BRENDELIVM, inter seculi nostri principes numerandum, malignarum febrium genus distinctum a putridis descripsisse. Prouocat vbique, vir in arte nostra peritus, ad veterum monimenta, atque vbique inculcauit, se non nouam proponere doctrinam, sed modo antiquam, per tot secula comprobatam, repetere, quod magno quidem emolumento artis nostrae fecisse arbitror. Alibi iam iam doctus discipulorum meorum euicit, vtilissimam illam febrium diuisionem, in inflammatorias, biliosas, putridas, malignas, quae hoc seculo quatuor summa febrium genera complectuntur, antiquis iamiam notam fuisse *h*). Ab eodem quoque illud argumentum pertractatum fuit, quid statuendum sit, de nouitate doctrinae de diaeta in acutis.

Frequen-

h) Cl. RAVERT, in diss. de febrium acutarum therapia. Ien, 1772.

Frequenter nuperi partibus dolentibus ipsis adplicare solent vesicantia et rubefacientia, idque sapientissimo consilio magnoque aegrotorum emolumento. Ea vero, qua decet eruditum, humanitate, veteribus inuentionis gloriam tribuit Ill. MEDICVS *i*). Generatim autem monendum est, artem illam, quae docet exstimulare vires vitales languentes, quam hodie adeo frequenter exercent medici, nostri seculi inuentum non esse, sed a tribus inde seculis iam iam cognitam; et seculo potissimum decimo sexto feliciter iam iam exercuisse illam illorum temporum medicos. Testimonia inueniri possunt in libris HERC. SAXONIA de Phoenigmis; THOM. FIENI de cauteriis; PETR. SEVERINI de efficaci medicina, et aliis libris, qui veram sapientiam redolent, sed hodie non adeo frequenter legi solent, quam quidem legi deberent propter vtilissima sapientissimaque monita, quae in illis inueniuntur.

Quae cum ita sint, effectum est, vt viri doctissimi atque experientissimi, hoc seculo toties commendarent egregias veterum descriptiones illas morborum. Illustre exemplum sistit diuitiis rerum medicarum plenus liber Ill. Archiatri VOGELII *k*), qui maluit etiam

i) *Samml. von Beobachtungen. 2 B. Zürch 1766. S. 500.*

k) De cognosc. et curand. morb. Goettingae 1772. 8v. mai.

etiam veterum remedia commendare, quam minus fida recentiorum temporum. Laus manebit temporibus nostris, emendatam et determinatam, vt hoc vtar vocabulo, nunc esse medendi rationem, quae docet per euacuantium vsum inter initia febrium eliminare sordes atque impuritates, et hac ipsa ratione tollere simul morbum. Nimis neglectam fuisse hanc methodum initio seculi huius, neminem fugere arbitror. Audax hinc et minus secura visa fuit nonnullis, per emetica et purgantia medendi febribus ratio, cum ante paucos annos horum remediorum vsus frequens esse inciperet, illumque in Anglia primum, deinde in Germania etiam commendarent non pauci. Sed nunc nemo amplius dissentire audet, nisi pauci, non satis eruditi in iuuentute, cum scholas frequentarent doctorum, qui ne vnguem latum quidem recederent a vulgari illorum temporum medicina. Interim tamen illud notatu dignum est, iamiam seculo decimo sexto saepius exagitatam fuisse quaestionem, de vsu emeticorum in febribus malignis. Nimis autem generali sensu tunc malignas vocasse, quas rectius nunc vocamus putridas ex primarum viarum colluuie impura, probe teneamus, vt constet, perspexisse iamiam illo tempore sagacioris ingenii medicos, saluberrima esse iusto tempore data euacuantia.

Ordo

Ordo dicendorum requirit, vt paucis nunc verba faciam de morbis epidemicis praecipuis, e quibus primum meretur locum dysenteria, quae peste ipsa frequentius obseruatur, et tot homines necat, maxime ob turpem illam medicorum ignorantiam et pertinacem atque coecam defensionem opinionum illarum, quas a praeceptoribus edocti erant. Dysenteriae naturam et indolem hoc seculo demum rectius perspexisse medicos; atque methodum huic morbo sanando praecepisse, quae nititur veris artis nostrae fundamentis, illud vel inuidia ipsa fateri debet. Noua sunt omnino, nec antea dicta, quae viri laude illustri conspicui, qui hoc seculum ornant, PRINGLE, TISSOTVS, ZIMMERMANNVS, scripserunt de natura dysenteriae et methodo huic morbo medendi. Edocti nunc sumus, dysenteriam mox esse biliosam, mox putridam, interdum vero veram sanguinis diathesin phlogisticam morbi genus constituere, atque causis illis potissimum accommodandam esse methodum medendi, nec nocere vnquam in dysenteria vsum fructuum horaeorum, sed potius saluberrimum praebere victum. Methodus illa, quae docet iusto tempore propinare in dysenteria euacuantia selectiora, magno mortalium emolumento inuenta fuit, et tutior longe, quam quae iubet inania et noxia terrestria absorbentia vel adstringentia exhibere.

Quid

Quid dicam de vſu clyſterum hodie longe frequentiori, quam olim. Nonne clyſteres optime medentur dyſenteriae, febribus, et morbis tam chronicis, quam acutis; atque magis proſunt, quam quae antea in vſu erant in iisdem morbis, remedia.

Merito ſibi vindicat hoc ſeculum, variolarum indolem nunc melius perſpicere noſtros. Cognouimus tandem, febrem illam, quae accenditur a miaſmate illo peſtifero, non ſemper inflammatoriae indolis eſſe, ſed ſaepe ex genere bilioſarum, vel putridarum, atque adeo methodum antiphlogiſticam interdum aeque noxiam, quam calidam, quae antea in vſu erat, fore, ſi nullo habito reſpectu ad indolem febris, omnibus ac ſingulis aegrotis, eadem praeſcribere vellemus remedia aeſtum temperantia.

Quod attinet vſum acidi vitrioli, quod larga doſi commendat TISSOTVS, illud monendum eſt, HVXHAMVM iamiam larga manu antea exhibuiſſe, immo diu iamiam dediſſe principes Angliae medicos, ſeculo enim nuper elapſo praeſcripſit LISTER, atque alii. CLVTTONI medicamenta, quae tanti fecit HVXHAMVS, huc omnino pertinent.

Variolarum inſitio nouum inuentum non quidem dici meretur, cum antiquiſſimis iam

iam temporibus apud orientis populos cognita fuerit. Coepit tamen hoc feculo in Europa etiam tentari, et anglis, quibus tot tantaque debet incrementa ars noſtra, gloria manet, ab illis primum laudatam, et paulo poſt in Anglia frequenter adhibitam fuiſſe. MAITLANDII, KIRCKPATRICKII merita, et nuperorum, MONROI ſenioris, atque aliorum teſtimonia pro cauſſa inſitionis, neminem latent. Domus Regia cum audiuiſſet ab illuſtriſſima Domina MARIA WORTHLY MONTAGVE, proſperrimum variolarum inſitionis euentum, ſtatim probauit hanc prophilaxin, quae in Principe haerede exoptatiſſimo effectu adhibita fuit. Acriter quidem ſcripſerunt nonnulli contra variolarum inſitionem, ſed ad hunc diem vsque victoria manſit apud illos, qui commendarent inſitionem.

Quam vero artem variolas inſerendi nimium fere ornauerant multi, illam ad ſimplicitatem iterum reduxit nuper Cel. GATTI, cui multum debet eam ob rem ars noſtra, et cuius eximium libellum inter noſtrates promulgavit Ill. WAGLERVS.

Noua quaeſtio deinde mota fuit de variolarum exſtirpatione, ſed quam vana fuerit ſpes illa, teſtatur rei euentus, atque nunc omnes fere ſilent, nec amplius vrgent exoptatum artificium.

Paucis

Paucis ab hinc annis omne genus febrium exanthematicarum ſolertiori ſtudio pertractarunt Germaniae medici principes non ſolum, ſed etiam Angliae, atque Italiae. Nouum dici meretur augmentum artis noſtrae, quod in libris lectu digniſſimis communicarunt nobiscum de miliarium indole Allioni, Fordyce, Fantoni et alii, qui hoc morbi genus accurate ſatis obſeruarunt. Cognouimus tandem poſt tot controuerſias inter noſtros exagitatas, miliarem febrim eandem ludere ſcenam, quam ludere ſolet febris varioloſa. Communi omnium ſuffragio ad febris naturam et indolem potius reſpiciendum eſt, quam ad exanthemata ipſa, quae in cute apparent, illaque ſingula generaliori methodo ſanantur, cum propria non dentur remedia, quae miaſma ſui generis, variolarum, miliarium, deſtruunt. Inde ſtabilita ſunt recentiorum axiomata, modo reſiſtendum eſſe inflammationi, modo bilem eſſe corrigendam, nunc vero ſuccurrendum cortice peruuiano, aliisque antiſepticis, quae putredini reſiſtunt, vel nervorum morbis medentur. Sic tandem inter omnes conſtat, exanthemata illa, quae variolae vocantur, non ſolius inflammationis eſſe effectum, non ſemper illis conuenire antiphlogiſtica, nec quae ſunt reliqua exanthemata, eſſe effectum medelae peruerſae, aut calidi nimis regiminis, ſed potius deberi ſpecifico

miaſmati,

miasmati, quod modo in ipsis humoribus euoluitur atque generatur, modo autem per contagium communicatur. Inuentis huius seculi adnumerare debemus, quae HOME primus omnium de morbillorum insitione prophylactica, MVZELIVS autem de achoribus inserendis docuerunt. Setaceorum hodie frequentior vsus non nouus mihi videtur, sed ex antiquitate potius erutus.

Corticem peruuianum, quem seculo XVII. RICHARDVS MORTON vehementer laudabat in Anglia, ad febres potissimum intermittentes sanandas, postea in epidemicis febribus TORTI, primus autem in Germania, Ill. noster WERLHOFIVS, in permultis aliis morbis saluberrimum esse medicamentum, post WERLHOFIVM multi hoc seculo docuerunt. Recte quidem monuerunt experientissimi atque in arte nostra exercitatissimi medici, eum non semper sufficere in debellandis febribus intermittentibus, et fatetur iam b. LOESECKE, sibi plus praestitisse gentianam rubram. Sed liberalior vsus corticis, in pluribus febrium generibus atque chronicis morbis, sanatu difficilioribus, seculi huius praecipuum est inuentum, quod nemo tam facile in dubium vocabit. Cui inuento et adnumeranda veniunt, varia corticis cum aliis pharmacis connubia, de quibus iam olim

 seorsim

feorfim aliqua fcripfi. Medetur autem cortex fiue folus, fiue fimilibus mixtus, morbis a fibra debili, et fluidorum putredine ortis, atque ab illa vi, vt videtur roborante, omnes eius effectus in morbis falutares, repetere debemus.

Pringliana illa inuenta, circa vim antifepticam corporum quorundam, tanti facio, vt totus perfuafus fim, inter inuenta feculi huius principem mereri locum. Priftinae gloriae princeps ille Anglorum medicus feliriter reftituit putridarum et biliofarum febrium theoriam, vt nunquam nominarim Reginae noftrae medicum, quin laudauerim impenfe eximii viri merita et inuenta.

Prae ceteris pathologiae capitibus, quae nouis inuentis hoc feculo exornata fuere, illud, quod de vermibus tractat, attentionem meam defiderat. Potiffimum vero hiftoria vermium hoc feculo magis fuit exculta, nimirum taeniae fpecies melius defcriptae funt, licet eandem opinionem, quam ex nuperis multi adhuc defendunt de vermibus cucurbitinis, apud Hippocratem prolixe fatis traditam inuenire poffint, quibus volupe, comparare dogmata veterum cum recentiorum fententiis *l*).

Tri-

l) Lib. IV. de morbis, Cap. XXVII. ed. Lind. p. 150. Vol. II.

Trichyrides autem monente Ill. Vogelio iam olim innotuerunt obſeruatoribus. Quod porro vermium ſymptomata et ſigna attinet, dubito, multa addidiſſe recentiores, quae non cognita fuerint antiquiſſimis iam temporibus. Pathologia ſic dicta verminoſa natales debet veterum commentis de generatione aequiuoca, quae a tot ſeculis ab Aristotele et Aeliano, toties repetita fuit in ſcriptis medicorum.

Nec in eo acquiſiuerunt ſeculi huius medici, vt emendarent in dies magis morborum hiſtoriam, ad veterum potiſſimum exemplar, vt cauſſas melius perſpicerent tot morborum ac ſymtomatum, ſed illas ex phyſicis legibus explicare, nec non ex chemiae capitibus, immo etiam ex mathematum ſublimioribus diſciplinis illuſtrare ſtuduerunt. Iatromathematicos ſe voluit appellari ſuperba gens, quae excoluit medicinam illam phyſicomechanicam, et inter initia huius ſeculi extulit inprimis caput, ac omnem fere antiquiorum temporum medicinam euertere allaborauit. Permulta quidem, quae in corpore animali fiunt, mechanismo deberi, nemo in dubium vocare cupit, ſed eo vsque proceſſit audacia Iatromathematicorum, vt ſingula phaenomena oeconomiae animalis a viribus illis, vt vocantur, mortuis, deriuarent, atque

tam doctrinam, sed strenuus mansit veterum assecla et vindex. Intellexisse autem b. BRENDELIVM nostrum, Iatromathematicam illam, immo rectius, quam permulti alii, qui volebant videri, se penitius perspexisse omnia huius doctrinae abdita mysteria, testari possunt viri b. scripta de pulsu febrili *m*). Sed mitto in praesenti tempore Iatromathematicam illam, de qua suo tempore ex instituto agam. Illud enim nunc erat monendum, praecipuis seculi huius inuentis annumerandam venire illam pathologiae emendationem, quam debet potissimum Ill. GAVBIO, atque aliis, qui nuper magis magisque doctrinam virium vitalium excoluerunt, et ex illarum natura et indole docuerunt veras morborum rationes, quae ab irritabilitatis et sensibilitatis vel excessu vel defectu deriuandae sunt. Vere nouam quoque censeo appoplexiae pathologiam, quam stabiliuit nuper Ill. TISSOTVS, et quae omnino viribus nititur vitalibus. Cognationem appoplexiae sanguineae cum febribus inflammatoriis adeo luculenter euicit, vt negari non possit Ill. TISSOTVM magno mortalium emolumento nouam medendi rationem apoplexiae tradidisse, quae toto differt coelo ab illa, quae tempore HOFFMANNI, SYLVII, in vsu erat, nondum emendata satis a BOERHAAVIO.

m) Recus. in Opusc. T. I. p. 136. sqq. Ibi etiam occurrunt reliqua mathematica Brendeliana.

HAVIO. Pietas iubet, vt hoc loco etiam b. praeceptoris; Ill. MANGOLDI mentionem faciam, cui me multum debere, grato animo profiteor. Sagacissimi ingenii optimus ille praeceptor et fautor, in eleganti illa dissertatione, plures dari apoplexiae praeter sanguineam species, quam in opusculis eius recudi curaui, specimen dederat, quomodo seculi huius inuenta praecipua vsibus practicis accommodanda sint, quod quidem praecipuum doctoris censeo esse officium.

Quae Ill. TISSOTVS in methodo medendi variolis et hydropi emendauit, illa pari iure inter praecipua nostri seculi inuenta numero. Nimis foret prolixum, si omnia et singula huius seculi inuenta enumerare atque seorsim diiudicare vellem. Grato agnoscunt animo, quibus curae cordique est salus hominum, tot obseruationes ex cadauerum dissectione collectas, in quibus explicandis summa industria occupati sunt celeberrimi medici n). Neque tamen medicorum huius seculi industria solum detexit

n) Cf. potissimum exempli caussa, Ill. de HÄEN, Rat. med. P. IX. cap. II. p. 50. seq. et
Ill. ISENFLAMM, diss. I. et II. de difficili epicrisi in obseruationes anatomicas Erlang. 1772 et 1773. nec non
Ill. 'S GRAEVWEN, Orat. de anat. pathologicae vtilitate ac necessitate. Groning. 1772.
Ill. SANDIFORT Orat. de circumspecto cadauerum examine, optimo med. pract. adminiculo. Leid. 1772.

detexit multa per instituta experimenta et collectas obseruationes, sed per errores quoque multa noua inuenta sunt o). Anatomia in primis multa sibi vindicat seculi huius inuenta, ab eo tempore, quo b. ALBINVS musculos, HALLERVS vasa et neruos accuratius descripserunt, neruos generatim MONROVS et MARTIN, et speciatim Ill. MECKEL par neruorum quintum, ac faciei neruos, Ill. NEVBAVERVS et b. ANDERSCH neruos cardiacos, ASCHIVS par primum neruorum spinalis medullae, MATTAEI par I. II. III et IV, KRVGERVS neruum phrenicum, LOBSTEINIVS neruum spinalem ad par vagum accessorium, METZGERVS primum par; ALBINVS, TARIN, BERTIN, NESBIT ossa; ZINNIVS oculum, LIEBERKÜHNIVS intestinorum villos; MONROVS et NEVBAVERVS tunicam testium vaginalem; HALLERVS telam cellulosam, WEITBRECHT ligamenta, et alia aliorum taceam inuenta, cum singula recensere non possim. Fabricam a naturali alienam descripsit Cl. TIMMERMANN p) et Cl. Io. CAR. INSFELDT

o) Exempla recensuit Ill. van DOEVERN, in Orat. de erroribus medicorum, sua vtilitate non carentibus. Gröning. 1762.

p) In diss. de notandis circa naturae in machina animali lusus. Duisb. 1750.

FELDT q). Merentur etiam laudari TROSCHEL r) et ZÜCKERT s), qui ex alieno viſcerum ſitu, morborum origines illuſtrarunt. Quod morbos attinet, illos poſt b. HEBENSTREITIVM in claſſes, genera et ſpecies diuidere denuo allaborarunt SAVVAGES, Ill. LINNEVS, Ill. VOGELIVS et Cl. SAGAR. Epidemicorum vero morborum accuratas deſcriptiones nobiſcum communicarunt HVXHAMVS, PRINGLE, TISSOT, SARCONE, GRAINGER, Ill. ZIMMERMANN, Ill. GRIMM, CLEGHORN etc.; periodicorum hiſtoriam concinnam Ill. MEDICVS, endemiorum denique Ill. CARTHEVSER. Plurimorum autem morborum naturam et indolem nunc melius cognouimus ex libris optimorum obſeruatorum, v. c. MONROI de hydrope, WHYTTII de malo hypochondriaco, CHENNOTI de peſte, VOGELII de ſtymatoſi, de lienteria, de fluxu coeliaco. Aliorum morborum origines atque ſpecies nunc longe melius, quam olim explicari poſſunt, vt pauca adducam exempla, metaſtaſes omnis generis, nec non hydropis ſpecies,

q) In diſſ. de luſibus naturae. L. B. 1772. Docta et vtilis compilatio, cum epicriſi.

r) Diſſ. de morbis ex alieno ſitu partium abdominis. Frft. 1754.

s) Diſſ. de morbis ex alieno ſitu viſcerum thoracis. Frft. 1760.

cies, hodie per inuenta HALLERI et MECKELII de tela cellulosa et venis lymphaticis; facilius explicantur, quam olim, vbi fabricam illarum partium ignorabant veteres. Herniarum species in quarum distributione cum laude versati sunt Ill. VOGELIVS et Ill. KLINKOSCH, solummodo rectius distinguere docuit recentior anatomia seculi huius, cui multa, immo praecipua debet recentiorum Chirurgia. Quis ignorat merita Ill. HALLERI in emendanda generationis historia, quo nemo accuratius obseruauit pulli natales.

Historiam animalium, quae polypi vocantur, nouis inuentis hoc seculo auctam fuisse, laetamur. Quae de animalium illorum generatione nunc scimus, quam tanta solertia obseruarunt BONNETVS, et nuper MÜLLERVS, qui tot inuentis inclaruit, reformarunt omnem veterum generationis theoriam.

Botanicae historicae et physicae noua inuenta si vellem omnia et singula enarrare, limites excederet narratio mea libelli huius. Praecipua tamen nominasse sufficiat. Sunt vero sexus et amores plantarum, et spuria harum soboles, quam institutis experimentis tandem obtinuit Ill. KOELREVTERI; foliorum in plantis vsus, a BONNETO inuentus, flores planta-

plantarum, quae ad cryptogamiam vulgo referuntur, a MARATTI descripti, et vera semina per Ill. SCHREBERVM nuper confirmata. Historiam systematum botanicorum huius seculi ADANSONIVS, OEDERVS et Exc. GIESECKE, in libellis doctissimis seorsim pertractarunt, vt non opus sit, ea quae ibi leguntur et legi possunt, hic iterum repetere. Incrementum studii historiae naturalis seculi huius non complectitur solum notitiam characterum plantarum, mineralium, sed didicimus etiam horum vires et vsus, atque permultis nouis remediis nunc morbos sanare sumus edocti. Sed eodem tempore, quo ex orbe, tam veteri, quam nouo, tam multa pharmaca allata essent, forsan obliuiscimur iterum remediorum optimorum, quorum tamen vsus frequentior saluberrimus foret. Inde factum est, vt optimo consilio Ill. VOGELIVS in libro, quem inscripsit: historia medicamentorum, iterum inusitata illa hodie, recenseret. Idem eximius liber testatur, veteres medicamentorum magnum iam iam habuisse apparatum, vt dubitare omnino liceat, vtrum recentiorum apparatus veterum illo dici possit maior. Pridem iam optarunt ex nuperis multi, vt noua iterum vellemus instituere tentamina circa vires medicamentorum, quorum apud antecessores nostros fit mentio.

Sunt

Sunt tamen remedia, quorum vires hoc feculo demum sollertiori studio indagarunt medici. Quis non auguratur statim, me intelligere aquas soterias, quas omnium fere primus, b. HOFFMANNVS, Germaniae illud insigne ornamentum, optima methodo explorare coepit. Eius viri vestigia deinde sequuti sunt permulti, et perfecerunt inchoata ab illo; sed nondum absoluta tentamina. Fieri enim non poterat, vt doctissimus HOFFMANNVS statim omnia exhauriret, et aquarum historiam, ab omni errrore repurgatam, nobiscum communicaret.

Animaduerto autem, me non singula, sicut mecum constitueram, et ex voto in hoc libello pertractare posse. Pauca itaque nunc addam de fatis studii semiotici huius seculi, reliqua vero reseruabo, donec oportunam nanciscar occasionem, pleniorem seculi decimi octaui historiam medicinae scribendi. Signa fida equidem non pauca diagnostica et prognostica, quae hoc seculo annotata fuere, in compendio tradidit b. KLEINIVS. Similem KLEINIANO libellum, de prognosi in acutis, edidit nuper Cl PEZOLD. Sed vel hi ipsi libelli testantur, passim quidem nouis obseruationibus auctam fuisse hoc seculo doctrinam signorum in morbis: quod vero methodum in addiscenda semiotica attinet, patet,

hanc

hanc nouam non esse, sed totam veterum, quos per tot secula sequuti sunt principes medici. Nec miror recentiores omnes veterum sequi vestigia; nam tanta sollertia et industria confirmarunt praecipua signa, vt parum absit, quin affirmem, vix noua aliqua proponi posse, quae non sciuerint olim medici graeci. Eleganter id comprobauit nuper b. HEBENSTREITIVS, Lipsiensis Professor, ornamentum Germanorum, cuius merita ignorare videntur nostri, saltim non satis laudant, cum tamen vehementer laudent alios, qui vix laudes merentur. Ille vero in egregiis speciminibus παλαιολογιας, quibus veterum placita recentiorum sententiis aequauit, satis abunde docuit, fere omnia, quae hodie in semioticis traduntur, olim iam iam graecis fuisse cognita. Non solum autem ex scriptis lectu dignissimis HEBENSTREITII, KLEINII, PEZOLDI, hanc veritatem discimus, nihil fere dici posse hodie noui, quod non dictum fuerit iam olim, sed etiam HENRICI COPE liber, quem denuo typis excudi curaui, eandem veritatem docet. Pulsuum doctrinam, quam nuper excoluerunt in Gallia multi, inprimis FOVQVET, BORDEV, et alii, quorum libelli hodie in omnium versantur manibus, vocant equidem *nouam*, sed recte dixit Cl. WETSCHIVS, strenuus defensor nouae sic dictae pulsuum doctrinae, praecipua huius moni-

monimenta reperiri iam iam in libris GALENI de differentiis pulſuum, illamque tantum Gallorum ſtudio magis magisque excultam eſſe. Coronidis loco pauca adhuc moneam de methodo, quae medicamentorum vires explorare docet. Volunt alii chemico examine indagare horum vires, alii e contrario contendunt, ſolam experientiam rectius docere, quaenam inſint medicamentis vires. Vtraque vero methodus noua dici nequit. Quae enim ſolummodo experientiam commendat, vetuſtiſſima eſt, a DIOSCORIDE aliisque graecis, nam antiquiſſima ſunt graecorum monimenta, quae ad nos peruenerunt, iam iam recepta. Chemica vero exploratio remediorum, quam noſtro ſeculo excolere ſtuduerunt b. NEVMANNVS et Ill. CARTHEVSERVS, ſeculo iam iam praeterito in Gallia, maxime per ſocios academiae Pariſinae, exsoli coepit, hoc ſeculo autem ſedulo per b. GEOFFROY continuata fuit. Non mearum eſt, componere lites, quaenam praeſtantior ex his methodus. Longe plura quidem adhuc monenda in promptu habeo, ſed vela contrahenda ſunt. Prolixiori ſermone, et ex inſtituto, ſuo tempore hiſtoriam ſtudii medici et inuentorum huius ſeculi annotationibus illuſtratam, foras dabo. Nonniſi enim ſpecimen nunc exhibere volui, quomodo diiudicanda ſint, artis medicae ſeculi huius inuenta

et

et verum eius incrementum. Eam enim normam mihi praescripsi semper, cum in academia Ienensi per quinque annos artem medicam docerem, vt veterum aeque ac recentiorum praecipua inuenta mihi cognita redderem, et vbique indicarem auditoribus meis, quaenam a veteribus iam iam dicta sint, et quidquid recentiorum studio accesserit arti nostrae. Publice fateri non dubitaui, me sequi vestigia illustrium virorum, qui docuerunt in academia Gottingensi artem medicam.

II.

PROGRAMMA,

DE OPTIMA MEDICAMENTORVM MIXTIONE.

MDCCLXXV. D. VIII. MAJI.

Quae ſit optima medicamentorum mixtio et miſcendorum ratio, breuiter data nunc opportuna occaſione, diſſerere, mecum decreui. Etenim viſum eſt, ſupereſſe adhuc quaedam monenda, de argumento illo, cuius vtilitatem in artis exercitio, ſelectis nonnullis exemplis, ſuo loco recenſendis illuſtrabo. Graecorum ſimplicem medendi methodum ſaepe nunc laudari audio, illamque tanquam normam medicis iunioribus commendari. Nemo me magis laudare poteſt ſimplicem methodum, quae Graecorum fuit, ſed ſimplici medicina non vbique tentarunt ſanare morbos graues, et acutos et chronicos, et vehementer errant, qui ſibi perſuadent, ſolis ſimplicibus veteres morbos ſanaſſe. Oxymel illud ſimplex dictum, quod Graeci dederunt frequenter in febribus acutis, ſimplex non eſt, ſed compoſita medicina, et in ipſis monimentis HIPPOCRATIS paſſim occurrunt varia medicamenta compoſita,

sita, alia mitiora, alia drastica, vt nullum sit dubium, veteres nec vbique simplicissimam adhibuisse medicinam, nec semper selecta composita praescripsisse. Farraginem potius, quam selectum medicamentorum in AETII scriptis inuenimus, qui et remedia nonnulla recensuit, quae sunt vana prorsus, immo superstitiosa, nulliusque virtutis. Non miror autem, omni tempore fabulas aniles in tabulas medicorum memoriales irrepsisse. Origo enim artis nostrae superstitiosa fuit, densissimisque nebulis infuscata et commentis conspurcata mansit ars nostra vsque ad tempora HIPPOCRATIS Coi, qui omnium consensu medicinae parens habendus est. Ab Aegyptiis valde superstitiosis Graecanica medicina natales habuit, nec a superstitione alieni *Arabes*. Graeci itaque in rebus diuinis et humanis aeque superstitiosi, sicut orientis totius populi, haereditatis iure quasi a maioribus acceperunt fabulas aniles et commenta superstitiosa, de viribus tam simplicium quam compositorum, quorum passim conseruarunt nobis memoriam. Quot sagacissimus GALENVS commenta nobis reliquit, qui laudes quas iure meretur, maculauit non raro nimis credulus, de mixtorum quorundam efficacia nimis magnifice sermones faciens, et de Astrologiae inani studio, antiquissimo licet, nimis honorifice sentiens. In libris hodie superstitibus Romanorum et Arabum,

non

non pauca superstitionis vestigia circa compositorum vires occurrunt. Permulta ex Graecorum monimentis, et ex GALENI inprimis vastis voluminibus exscripserunt, et propriis a se inuentis compositionibus, quae partim superflua multa et inefficacia continent, partim superstitionem sapiunt, auxerunt. Tristissima erant illa tempora, quae *Barbara* vocantur, tunc enim, cum ars nostra esset mancipium monachorum, Diis Deabusque medicinae tutelaribus, Aegypti, Graeciae, Latii, noua fuere substituta simulacra.

Quis hodie non ridet vana illa composita, *manus Christi*, *vnguentum apostolorum*, *balsamum samaritanum*, vt centum alia taceam exempla, aeque absurda et superstitiosa.

Sed tanta erat illo tempore superstitio, vt plantas etiam in re herbaria nominibus Sanctorum signarent *a*).

Quum restauratores medicinae graecanicae vetusta illa Graecorum monimenta in latinum sermonem conuerterent, et pariter Arabum scripta latine translata prodirent, ne hilum quidem a maioribus dissentire ausi sunt medici illorum temporum. Placuit omnibus formula quaeuis sesquipedalis, modo Graecum haberet

a) Cf. voluptatis potius caussa, quam vtilitatis! CONR. GESNER, de plantis a Diuis Sanctisue nomen habentibus. Basil. 1591. 8v.

haberet auctorem, vel ad Graeçorum mentem concinnata esset, et quanti fecerint *Theriacam coelestem*, et eius generis alia multa, quis est, qui sit nescius. Chemicis quidem straminea, vt ita dicam Galenicorum remedia, ex regno vegetabili desumta, displicebant, sed quot sunt formulae inanes, quae in horum libris occurrunt, et quantam vanitatem produnt *magisteria*, et perperam sic appellata *quinta essentia* vegetabilium: nec non commentitia doctrina de vegetabilium signatura, a chemicorum secta inprimis exculta, et in artis formam redacta. Ab eo tempore terrestrium vsus omnis generis frequens esse coepit, et vix occurrit formula, in qua non reperiuntur mater perlarum, margaritae, lapides cancrorum et chelae, cochleae, mandibuli lucii piscis, lapis percarum et porcorum, cornu cerui vstum, ebur raspatum, dens apri et hippopotami, lapis manati, vnicornu, priapus cerui, talus leporis, terrae sigillatae, et quae sunt reliquae huius farinae.

Quis legere potest hodie sine nausea tot vanas compositiones ex meris terris, contra epilepsiam laudatas. Qui sapit, exclamat coactus: *risum teneatis amici.*

Vana libido exornandi artem illam, quae docet formulas medicinales concinnare, passim nocuit incremento artis nostrae. Non dubitarunt

runt enim multi quadrata miſcere rotundis, oſtentationis cauſſà potius, quam vt mortalium rebus et miſeris aegrotis proſpicerent. Crimen putarunt, ſi non in quauis formula baſis, iuvans, corigens, excipiens ſimul occurreret, vt ſcilicet omnibus ac ſingulis praeceptis illius artis facerent ſatis.

Si omnia igitur rite conſideramus, ſunt mixtionis et compoſitionis medicamentorum inanis cauſſae praecipuae, ridicula medicorum, partim maiorum, et praeceptorum a quibus eruditi, veneratio, nimium elegantiae in formulis concinnandis ſtudium; partim hypotheſes falſae, ac deniqbe, quod eheu ſaepe obſeruatur, male in ſcholis a tironibus intellecta doctrina de formulis ſcribendis. Haec vltima cauſſa, ſi non vnica, praecipua tamen videtur, cur noſtris etiam temporibus non poſſimus carere prorſus libris illis, qui vocantur vulgo diſpenſatoria, vel pharmacopoeae, ne ſcilicet multi propter ignorantiam et in academiis neglectam diligentiam in ſtudio ſcribendarum formularum, non magis ineptas ſcriberent formulas, quam ſunt illae, quae in vaſtis illis libris paſſim occurrunt, in opprobrium noſtrae artis. Fatentur enim, qui de his rebus iudicare poſſunt, ſingula quae hodie exſtant diſpenſatoria, non eſſe ſine naeuis paternis.

Vete-

Veterum formulas multas, quae apud DIOSCORIDEM, MARCELLVM EMPIRICVM, SCRIBONIVM LARGVM, CELSVM, ACTVARIVM leguntur, magis curiositatis caussa inspicimus, quam vt in vsus vertere velimus.

Non potuit vero doctrina de miscendis remediis emendari, nisi viri docti, ab omni anili superstitione prorsus alieni, purgarent antea stabulum Augiae, seu armamentaria olim dicta, pharmacopolarum tabernas, a sordibus atque quisquiliis. Laetissimo quidem euentu permulta iamiam ex pharmacopolarum tabernis eiecta sunt, sed remansit adhuc ingens multitudo, quae felici audacia in omne aeuum vt videtur, proscribenda foret; ac summo iure exulare deberet, quod qui sapiunt, vehementer optant.

Sed propius nunc ad institutum meum me conuerto. Simplex medicina non vbique sufficit, et praestat saepe nunc addere iuuans, nunc corrigens.

Si formae habenda est ratio, excipiente nos carere non posse, res ipsa docet. Entia non esse citra necessitatem multiplicanda, frustra monuerunt multi, quamquam omnes perspicerent, simplicem mixtionem vbique laudes mereri.

Emendat non raro, consensu omnium, mixtio simplex vim et indolem medicamenti, auget illam, vel coercet vim noxiam. Saepe vero sola mixtio veneni speciem gignere solet.

Quanta sit efficacia mixtionis simplicis in mutandis corporum qualitatibus et viribus, per exempla docet chemia vniuersa, maxime vero doctrina solutionis et praecipitationis, quae corpora nunc seiungit, nunc iterum coniungit.

Quot surgunt ex alcali et acido varii generis, salium species, quae sapore ac vi remediali multum differunt. Ex salibus cum mercurio vnitis, nascuntur tot pharmaca heroica, nunc saluberrima, nunc summe venenata. Parantur ex acido concentrato et spiritu inflammabili acida, quae dulcificata vocantur, nec non naphthae. Ex oleo presso et lixiuio ex alcali caustico, sapones fiunt; ex mercurio et sulphure, aethiops et cinnabaris.

Voluminis illa mirabilis mutatio, ex mixtione metallorum oriunda, quam accuratius nuperrime inuestigauit Ill. Kaestnervs, academiae nostrae ornamentum insigne, non pertinet ad scopum meum. Satis vero superque phaenomena chymica testantur, simplicem corporum mixtionem largiri varia producta, et vnum corpus sic mutare nonnunquam alterum, vt oriatur nouum quoddam corpus, qualitate

ac

ac viribus illis toto coelo dissimile, ex quibus vnitis surrexit.

Nescio, quae fuerit ratio, vt exempla illa memorabilia effugerent medicorum attentionem, cum docere potuissent, simplici mixtione summe efficacia medicamenta obtineri.

Prostant in officinis selecta quaedam composita, quorum eximia virtus vtique laudes meretur. Occurrunt passim in libris medicorum formulae, quae omnino selectae sunt et frequenter in vsum vocandae. Si verum fateri licet, omni studio medici indagare deberent mixtiones illas: quae pollicentur vim et efficaciam in artis exercitio haud exiguum, vel repetitis iamiam experimentis hanc saepius probarunt.

Remedia ex paucis mixta, quae selectiora dici merentur, et in officinis asseruantur, sunt exempli loco, acetum squillae, rutae, oxymel simplex, squillae, allii, colchici, ab oxymelle squillae, parum diuersum, sulphur antimonii auratum liquidum, acida dulcificata, vinum antimonii Hvxhami, liquor cornu cerui succinatus, elixir ex oleo vitrioli, et spiritu vini, flores salis ammoniaci martiales, remedia Goulardi ex plumbo varia, vsibus externis destinata etc.

Sed ineptis compositionibus adnumerare nullus dubito, regulos ex antimonio omnis generis et STAHLII crocos martis, eius puluerem temperantem, resoluentem, scammonii et aloës correctiones, famosam pulueris stomachici compositionem ex matre perlarum, limatura martis et radice ari, (speciem gypsi potius, quam medicamenti selecti appellare mallem) et mille alias compositiones, quas ingenii magis luxuries excogitauit, quam sana ratio dictauit. Compendium nobis fecit Ill. SPIELMANN, qui studio recensuit et diiudicauit in libro materiae medicae, iustum pretium formularum medicamentorum, ab omni retro tempore ad nostra vsque in officinis prostantium, quorum vix centesima pars asseruari meretur.

Ex longo iam tempore in votis habui, vt medici selectas mixtiones medicamentorum sibi cognitas redderent, eas inprimis, quarum efficaciam singularem in morbis medendis, exercitatissimi in arte nostra viri multoties experti iamiam, et quarum notitiam communicarunt nobiscum sincero animo.

Ea intelligo remedia mixta selecta, quae aut chemica operatione, non multum laboriosa, parantur, aut solummodo sola mixtione ex tempore statim obtinentur. De singulis nunc dicam seorsim.

Ab

Ab antiquiſſimis retro temporibus Aloe, Myrrha et Crocus mixta fuerunt. Conſtituunt haec varia forma, modo ſpeciem elixirii, modo pilularum. Nimis prolixum foret, ſi omnes formulas, quae in diſpenſatoriis occurrunt, enarrare vellem, quarum baſin haec ſimplicia ſiſtunt. Sufficit itaque nominaſſe paucas, vbi remedia illa vel ſola, vel vna cum aliis admixtis, plerumque ſuperfluis, polychreſtum quoddam medicamentum, calefaciens, ac commouens efficiunt, quod iuſto tempore datum, minime contemnendum eſt, licet contra peſtem laudare nolim. Sunt vero formulae illae: Pilulae RVFFI, peſtilentiales AVICENNAE, THOM. REINESII, Aloephanginae, Ecphraticae, Emanuelis, ſtomachicae MORTONI, Edinburgenſium, immo variorum auctorum, de ammoniaco chalybeatae, Elixiria ſic dicta proprietatis, PARACELSI, HELMONTII, BOERHAAVII, Diſp. Viennenſ. Würtemb. Hamburg. Pharmacop. *Bateanae*, Elixirium cachecticum ETTMÜLLERI, Pneumoniacum MEIBOMII. Si vnquam antiquitas mixtionem commendat, haec ſane commendata fuit diu, et retinenda quoque videtur, modo ſibi caueant iuniores medici, ne noceat magis abuſus, quam iuuat vſus rectus, nec promiſcue adhibeant, plethora praeſente, immo nolint propinare, vbi motuum potius exceſſus, quam defectus adeſt.

Summus BOERHAAVIVS in miscendis medicamentis, quibus inest vis remedialis, summus exstitit artifex, et doctissimis discipulis, GAVBIIS, GORTERIS, SWIETENIIS, anglis multis, fideliter instillauit praecepta miscendorum medicamentorum. Si angli hodie eminent in arte praescribendi formulas selectas, cogitemus semper, haec bona debere praeceptis et institutioni b. BOERHAAVII. Saepe etiam b. noster HOFFMANNVS maxime selectas compositiones docuit, quanquam ille in acutis morbis non aeque felici sidere attigerit Graecorum exemplar ac BOERHAAVIVS. Norunt auditores mei, placere mihi non paucas STÖRCKII formulas, vel eam ob caussam, quod ad mentem BOERHAAVII concinnatae sunt.

BOERHAAVIO autem debemus multas compositiones simplices, quibus ego carere nolim, ipse peritia edoctus, quam saluberrima sit illarum virtus. Sunt vero eius generis simplex mixtio (non diffusa, sicut aliis placuit) gummi ammoniaci cum sapone, squilla, extractis variis; pilulae TISSOTI ex gummi ammoniaco, sapone, extracto taraxaci, et Syr. Capill. veneris (ego sumo ana, et Syr. aurantior.) quae magis merentur *aureae* dici, quam centum aliae compositiones inanes. Eadem formula frequenter vsus est b. LVDWIGIVS,

GIVS, et sumsit ille loco extracti taraxaci. extractum fumariae. Quam polychresta medicina sit haec pilularum compositio, norunt omnes, qui ex doctrina pathologica non ignorant morborum ex hypochondriis origines, et multitudinem morborum, qui a viscido glutinoso, vt vocat b. BOERHAAVIVS oriri possunt. Fit magis composita formula, si additur squilla, aut millepedum puluis, extractis bonae notae, e quibus placet extractum illud Enulae, quod in asthmate pituitoso prae caeteris sese commendat.

In morbis hydropicis, chronicis febribus intermittentibus, ictero, mensium, haemorrhoidum obstructione, eius generis medicamenta mixta mirifice prosunt resoluendo humores viscidos et viscerum obstructiones. Gummi ammoniacum non solum constituit cum similibus modo laudatis pharmacis, ingrediens optimum non vnius formulae officinalis pilularum, sed et nuperrime Edinburgenses ex solo gummi ammoniaco et squilla, resoluentes pilulas praescribunt, quibus additur Cardamomum tanquam corrigens, et Bals. Copaiu. tanquam excipiens.

Gummi ammoniacum vna cum squilla in eadem formula occurrit in potione asthmatica BRVNNERI, quam nuperi magis emendarunt, et simplicem magis mixtionem diffusiori ante-

anteponendam esse docuerunt. Optime placet Londinensium Lac ammoniaci ex solo gummi ammoniaco et aqua pulegii, terendo paratum, cui potest addi oxymel squillae. Efficaciam huius medicamenti multoties expertus sum. Linctus forma, infantibus in dicta sic oppletione pectoris, catarrhi suffocatiui metu, optime conducit oxymel squillae mixtum siue cum manna, siue cum Syrupo e Cichorio cum rheo. Sed cum formula officinalis Syrupi e Cichorio mihi nimis composita videretur, superflua omnia omisi, et ex solo succo Cichorii, Taraxaci et Fumariae, Syrupum parari iubeo, cui ex tempore statim rhabarbarum addo, nam virtus eius coctione perit.

Adultis etiam hominibus saepe linctum ex gummi ammoniaco, diluto oxymelle squillae, soleo praescribere, cum sputa in variis morbis nimis viscida sunt attenuanda, et muci facilior excretio adiuuanda.

Alia linctus egregii species oritur ex mixtione oxymellis cum sulphure antimonii aurato, vel kermes minerali. Laudatae mixtiones magis placent, quam inepta illa compositio ex oleo amygdalarum, spermate ceti aliisque, quippe quae medicina rancida ventriculum turbat, et in acutis morbis nocet magis quam prodest.

Gummi

Gummi ammoniacum, et reliqua ferulacea, cum aſſa foetida, ſale volatili cornu cerui, vel ſuccini, optime depuratis, Caſtoreo, extracto chamomillae, millefolii, myrrha, oleo caiaputi, rutae, ſimilibusque, pilularum ſpeciem ſiſſunt, qualem amant BOERHAAVIVS, HOFFMANNVS, FVLLERVS, auctores Pharmacop. Londin. et quarum efficacia mira eſt in permultis morbis chronicis, ſpasmis et neruorum affectionibus compeſcendis.

Emendata formula pilularum BONTII in hydrope, ex gummi ammoniaco, gummi gutta, aloes gummoſo extracto, et oleo quodam aromatico, ſatisfacit optime ſcopo.

Concinna eſt formula, quam a b. LVDOLFO didici, pilularum, quas phyſagogas ille inſcripſit, ex ſquilla, ſulphure antimonii aurato, ſale volatili ſuccini, Elaterio, et oleo aniſi, componendarum, et quarum efficaciam in hydrope rebelli ſaepe admiratus ſum. Viſcera debent eſſe adhuc integra, nullaque praeſente contraindicatione, quae vſum interdiceret, minori doſi incipiendo, illamque tunc ad grana decem, immo nonnunquam plura, augendo, aquas pellunt viſcidas, quas egregie attenuat, et modo per aluum, modo per vias vrinae euacuant.

Qui recte didicit artis noſtrae praecepta, is nocebit nunquam aegrotis, nec vſu etiam me-

dicinae efficacis, modo minima dosi velit exhibere aegrotis suis illam, medicus cautus, quam augebit prudens, si minor non sufficere videtur.

Forma diluta sic mutat maxime efficacia medicamenta, vt tuto exhiberi queant, et dosi tunc facile limitanda, quam repetitis praebiis commode satis eo vsque augere possumus, vt salutaris effectus obtineatur. Si quis addubitaret, linctum ex oxymelle squillitico et sulphure antimonii aurato propinare, tum aliquot vnciae aquae cuiusdam destillatae diluunt illud efficax remedium, vt nunc facile aliquot cochlearia possit assumere aegrotus absque metu vomitus vehementioris. Eam ob caussam familiaris est mihi vsus tartari emetici, sulphuris aurati antimonii, forma potionis, et ipecacuanhae forma infusi.

Tenellis adhuc granum vnicum tartari emetici ex vnciis quatuor aquae melissae, vel similis, partitis vicibus commode satis propinari potest, sine omni metu effectus noxii; vomitu scilicet eiecta materia turpi abstinendum est statim ab vsu huius potionis, cuius dosis vnica est paruum cochlear, donec vomitus oriatur, continuanda.

Infusum ex ipecacuanha parare docuit Carolvs Gianella, quod in febribus intermitten-

mittentibus et remittentibus inuenit saluberrimum. Eius formulam paulisper mutauit Perill. HALLERVS. Sumatur scilicet ipecacuanha, cortex aurant. et cremor tartari, cum aqua feruida ebulliant, colaturae admisceatur portio oxymellis squillitici. Simili medicamento frequenter vsus sum in febre epidemica, quae nuper deuastauit Germaniam, cum saburrae copia in primis viis collecta, morbi caussam materialem constitueret, qua eiecta statim febrim remittere, et vires iterum refocillari obseruatum fuit.

Plus vna vice obseruaui, exanthemata varia in cute apparentia, ex impura bilis colluvie orta, cum euphoria euanescere, cum huius potionis aliquot praebia darem aegrotis curae meae demandatis, licet graui iamiam sopore correpti vehementer aegrotarent.

Euacuandi scopo liberali vsu cremorem tartari exhibere consueuerunt medici, isque constituit princeps iuuans, quod aliis purgantibus solet addi, maxime vero tamarindis, cassiae, mannae, rheo, radici ialappae, varia forma.

Optimum digestiuum sistit cremor tartari cum rheo, et delicatioris conditionis hominibus rheum cum tartaro tartarisato nunc frequenter solet praescribi.

Mirifice placet compositio pulueris, quem b. KLEINIVS vocat *Solamen hypochondriacorum*, ex rheo, tartaro tartarisato, flauedine corticum *aurantiorum*, cui nonnunquam addi solet oleum caiaputi. Pluribus enim indicationibus simul satisfacit, pituitam nempe incidit, abstergit, intestina purgat, saburram destruit, spasmis ac flatibus et intestinorum debilitati medetur, ac symptomata ex consensu orta varia, compescit. Huius pulueris vsus est mihi admodum familiaris, non minus quam elixirii illius visceralis HOFFMANNI a KLEINIO emendati.

Conuenit cum remediis nunc allegatis mixtio illa, quam merito magni fecit b. HOFFMANNVS, scilicet extracti ex rheo aquosi et terrae foliatae tartari, quae in permultis morbis chronicis et viscerum obstructione sese toties commendauit medicis.

Simile medicamentum, quod primum debemus Ill. MVZELIO, est tartari tartarisati cum melle mixtio, in melancholia hypochondriaca, morbisque ab atrabile natis vtilissimum medicamentum.

Non inepte aliquando in atrophia infantum et febre lenta decoctum corticis peruuiani, vel eius extractum aquosum miscetur cum melle

et

et tartaro tartarisato, et copiose exhibitur cum euphoria.

In morbis chronicis arthriticis ELLERVS in Obss. p. 127 recte laudat liquorem, mixtum, ex aequali portione liquoris optimi cornu cerui succinati et anodyni mineralis HOFFMANNI, eiusque virtus omnino est polychresta in multis generibus morborum spasmodicorum chronicorum.

Quis recentiorum non cognouit eximiam vim potionis MINDERERI, quae simplicissima ratione paratur ex aceto vini puriori et puro sale volatili, siue salis ammoniaci, siue cornu cerui. Sane mira eius vis est in febribus putridis et malignis dictis, praesente magna virium debilitate. Mel additur ad saporem medicamenti corrigendum, et tanquam iuuans sic dictum.

Potio illa vel RIVERII vel CROLLII contra febres intermittentes laudata, saepe praestat. Placet aliis acidum vegetabile, minerale aliis, cum alcali miscendum, et in ipso temporis momento, quo haec efferuescunt, deglutienda est haustus forma, nam sensatio illa, qua momento efferuescentiae afficere solet ventriculum eiusque fibras musculares et neruos, feliciter saepe febris paroxysmum profligauit.

Laudat in hydrope a caussa bilosa Tissotus, (in qua specie nocerent drastica et stimulantia omnia), aquam crystallinam. Sic autem paratur. Coquitur cum aqua fontana portio crystallorum tartari, admiscetur refrigerata iterum aqua acidum quoddam aliud vegetabile, palato gratum, siue Succus Citri, siue Syrupus Rubi Idaei, Berberis, vt ex duplici acido composita sit haec medicina, temperans aestum et bilem, quae per vias vrinae, nonnunquam per aluum, placide sordes eliminat, et in aliis morbis aeque vtilis ac decoctum tamarindorum et cremoris tartari.

Hoffmanno debemus notitiam remediorum quorundam, phthisicis maxime salubrium, scilicet vsum aquae Selteranae cum lacte miscendae, et sacchari myrrhati.

Hodie loco sacchari vulgaris eligitur saccharum lactis, illique additur bonae notae extractum myrrhae aquosum.

Aluminis draconisati, cuius iam fit mentio apud Mynsichtum, vsum restituit ill. Cranzius, in compescenda vteri haemorrhagia, sed in mictu cruento nonnunquam aeque efficax est.

Tanquam adstringens eximium laudat b. Müllerus *in not.* ad Richardi Mead

monit.

monit. solutionem aluminis vitriolatam. Soluitur nempe in aqua feruente alumen, et successiue ad saporem vsque manifeste adstringentem instillatur aliqua portio acidi vitrioli, vt scilicet augeatur proportio acidi, cum terra aluminis vniendi, et hac ratione aluminis vis ipsa adstringens. De vsu eximio huius remedii legi meretur auctor laudatus loco allegato.

Ad alia progredior minus composita medicamenta, maxime efficacia, hodieque ab omnibus laudata. Sit primum *puluis alterans* vulgo PLVMMERI dictus, ex aequali portione mercurii dulcis, et sulphuris antimonii aurati, longa trituratione optime in subtilissimum puluerem conuersis, cuius compositio in *Act. med. Edinburg.* euulgata. Vsum huius remedii compositi non esse nouum, sed in SCVLTETI obss. vltima, quae est centesima, iamiam simile remedium laudari, monuit b. SCHVLZIVS, in diss. de *mercurialium vsu in quartana*, recusa in collect. pract. Perill. HALLERI T. V. §. 19. pag. 112. SCVLTETVS autem l. c. historiam leprosi, sed non accurate satis descriptam, narrat, cui dedit pilulas purgantes ex mercurio dulci pro vna dosi, et deinde pulueris forma sulphur antimonii, cum decocti sassafras haustu et regimine sudorifero.

Si quis velit *Actor. med. Edinb.* specimen a WERLHOFIO editum, et T. I. *Tentam.* Edinb. edit. germ. p. 52. euoluere, inueniet statim, SCVLTETI remedium non esse vnum idemque, quod seriori tempore PLVMMERVS parare docuit; immo nec dosis nec adhibendi modus conueniunt cum SCVLTETI methodo, vt itaque PLVMMERO laus maneat, inuenisse eum illud eximium et efficax remedium.

Simile fere medicamentum metallicum est mercurius dulcis martiatus, quem inuentor, Exc. HARTMANN in acad. Viadrina Prof. Med. nuper in diss. singulari nobiscum communicauit. Paratur, vt paucis dicam, ex residuo post sublimationem florum salis ammoniaci martialium, ex lapide haematite et sale ammoniaco, cui residuo admiscetur mercurius dulcis, et noua instituitur sublimatio, quae mercurium dulcem, marte vnitum largitur. Iam olim de mercurii et martis coniunctione, vsibus practicis commendanda, scripserat integram diss. Exc. HARTMANN, ac in nupera dissertatione aliquot obseruationibus propriis, egregiam efficaciam huius remedii in variis morbis confirmauit, quod et ego nuper in collegio clinico praescribere coepi, sed nondum adeo frequenter, vt possim nouas illis iam cognitis addere obseruationes.

Exc.

Exc. PLENCKIUS aliis rationibus permotus, mercurium absque salibus in morbis venereis magis tutum esse censuit, cum mucilagine subactum.

Saliuam post vsum huius remedii non nunquam admodum copiose exspui, ipse aliquoties expertus sum. Quanquam vero id negari non possit, connubium illud tamen laudari meretur, et optimo consilio laudatus Exc. HARTMANN hunc PLENCKII liquorem contra lumbricos rotundos commendat. Fortassis in ileo, vbi alias mercurius viuus laudatur, reliquis mercurium exhibendi modis praeferendus foret ille PLENCKII. Spiritus mercurialis SWIETENII, vitrum antimonii ceratum, luculento testimonio nos conuincere possunt, per mixtionem simplicissimam vim venenatam corporum quorundam sic posse mutari, vt oriatur medicamenti species, cuius iusta dosis tuto potest exhiberi, magnis mortalium vsibus.

Nec desunt exempla his contraria, scilicet venenata et noxia qualitas, ex compositione non admodum diffusa aliquot simplicium. Pulverem famosum et infamem *Cornachini* huc referendum esse audacter affirmo, illumque adhibere suaderem nemini.

In dies nunc magis consentiunt omnes, Laudanum illud SYDENHAMI, viri magni, non satis concinnam esse compositionem. Decipi passus est princeps medicorum, veterum opinione, opium esse medicamentum frigidum, cui aromata calidiora addenda, quibus corrigere cogitauit opii qualitatem illam, quam non possidet.

Longe rarius nunc praescribitur SYDENHAMI laudanum liquidum, et recte opium solum iusta dosi, sine omni addito alio medicamento, forma haustus potissimum, aegrotis exhiberi consueuit.

Decoctum illud album SYDENHAMI, olim ex cornu cerui vsto paratum, nunc forma magis simplici et emendata parandum ex cornu cerui raspato, gummi arabico purissimo, et crusta panis similaginei, optimum est omnium medicamentorum demulcens omnem acrimoniam biliosam, imo aliam in tubo cibario collectam, optime inuoluens, vt reliquis facile possimus carere.

Decoctum radicis altheae, cui larga additur portio syrupi eiusdem radicis, vel oxymel simplex, simile largitur egregium medicamentum polychrestum in morbis acutis et chronicis.

Ptisanae

Ptisanae simplicis ex hordeo solo, cremore tartari et oxymelle simplici, ad sanandas febres acutas, laudes eximias subscripsere nunc principes in arte nostra viri.

Contraria medicamenta saepissime optimo consilio miscentur *a*). Quaedam ex multis exemplis adducam.

Contrariam medicinam studio miscuit PLUMMERUS, de cuius puluere iam sermo fuit. Pertinet huc decoctum b. IO. IUNCKERO admodum familiare in angina, vbi faucium inflammatio, laxitas et muci colluvies aderant, decoctum scilicet quoddam ex emollientibus et adstringentibus compositum, pro gargarismate, quod optime faucibus laborantibus medetur. Adstringentia heroica, quae sola exhibita nocerent, mitiora euadunt, si combinantur cum emollientibus mucilaginosis, et substantiae mucilaginosae ac pingues sunt saepius optima corrigentia medicamentorum, quae simplici forma noxia forent. Drasticam vim resinae ialappae mitigat vitellum oui, item emulsio ex amygdalis, simul cum resina illa terendis. Diu iamiam linimentum ophthalmicum ex alumine et mucilaginis specie, in vsu fuit. Ad

 idem

a) Iterum atque iterum commendo lectu dignissimam diss. b. LUDWIGII, de medicamentorum contrariorum compositione. Lips. 1758.

idem caput pertinet denique mixtio purgantium cum emeticis, euacuantium cum opio, immo corticis peruuiani cum opio, de quibus nunc sermo esto.

Est in singulis his contraria mixtio, quam magni faciunt obseruatores. De vsu rhabarbari et ipecacuanhae, quae mixta, dosi parca, exhiberi solent, alibi iam praecipua monui *b*).

Temerariam tamen methodum non laudo, noceret enim eo in casu, vbi vna vice simul eiici deberet turpis hostis ex primis viis, noceret nimis diu continuata haec medicina, quae vires valde consumeret, et labefactaret aegrotum praepostere adhibita. Ipecacuanham cum opio mixtam legimus in formula pulueris Doweri, angli, et vim omnem emeticam amittit ipecacuanha in hac compositione: sed vis resoluens ac diaphoretica, quam eximia sit, non semel, sed aliquoties ipse expertus affirmare possum.

Mirati sunt omnino nonnulli, cum legerent, laudari connubium corticis peruuiani cum opio, vel cum rhabarbaro. Putarunt enim, vim omnem corticis peruuiani ab his remediis additis destrui. Sed ablegamus breuitatis caussa lectores nostros ad eximium Trallesii opus de opii viribus, qui aucto-
rum

b) In altera editione libri, de militum morbis.

rum testimoniis satis validis euicit, praestare omnino ad sanandas febres intermittentes, rebelles, cortici peruuiano addere opium.

Corticem vero vna cum rheo febribus intermittentibus non raro eximie mederi optime docuit VALCARENGHI c). Hoc medicamentum adeo efficax inuenit RICHARDVS MEAD d), vt illud commendare non dubitaret. Quin immo nuperrime huius compositionis praestantia nouis obseruationibus confirmata legitur e). Tantum enim abest, vt rhabarbarum imminuat vim corticis antifebrilem, vt obseruatum sit potius, augeri per illud. In morbis chronicis, cachecticis, varia martis connubia cum cortice peruuiano, forma infusi, elexirii, optimum sunt roborans, et nescio medicamentum, quod palmam praeriperet elixirio ROBERTI WHYTT, ex cortice peruuiano, flauedine corticum aurantiorum et radice gentianae rubrae, parato, quod in malo hypochondriaco, tanquam roborans optimum longo rerum vsu inuenit.

Si pilulae desiderantur roborantes, compositio mihi placet, quae recipit extractum

 casca-

c) VALCARENGHI, Paolo, dell uso ed abuso del Rhabarbaro unita alla China. Cremona 1749. 4t.

d) In monit. et praecept.

e) Vid. Exc. KEMME et IO. GOTTL. TRALLES diss. sist. obss. med. pract. Hal. 1773.

cascarillae, gentianae rubrae radicis, limaturam martis, ex quibus cum syrupo aurantiorum fiant pilulae, dosi facile limitanda exhibendae.

Cortex peruuianus cum sale ammoniaco, in puluere, est medicamentum aeque efficax ac notum ad debellandam et expugnandam febrim intermittentem. Cortex et myrrha, vel cortex et alumen in decocto, Electuarium ex cortice peruuiano et flauedine florum chamomillae Hoffmanni, cortex peruuianus cum cinnamomo, vel in puluere, vel in decocto, Werlhofii, summas merentur laudes, in febre intermittente, non secus ac cortex cum camphora vel cum serpentaria, tam interne, quam externe adhibenda in febribus putridiset malignis.

In epilepsia electuarium ex cortice peruviano et radice valeriana syluestri, magni fecit Fullerus, et in epilepsia quae a vermibus orta est, vel a nimia neruorum sensibilitate, solatium promittit.

Delicatulis corticem dedi saepius cum syrupo aurantiorum vel syrupo rubi idaei, forma electuarii mollis, et alii aliquam copiam syrupi cinnamomi addere solent.

Innotuit nuper vis foliorum aurantiorum contra epilepsiam, in decocto, cui recte nunc addunt

addunt alii simul valerianam syluestrem, quam summis laudibus extollit Hill.

Alibi iamiam dixi, infusum corticis peruviani cum aqua calcis viuae paratum, item decoctum eius cum lacte bibendum, magnam habere vim in sanandis morbis chronicis.

Stoerckius succo conii maculati leni igne inspissato, nunc ipse iubet addere corticem peruuianum, tanquam optimum corrigens. Idem nostra aetate celeberrimus medicus, electuarium anthelminticum miscet ex radice valerianae syluestris, ialappae, sale polychresto Glaseri, conserua nasturtii aquatici, fumariae, oxymelle squillae, vel syrupo fumariae, cuius in expellendis lumbricis rotundis et ascaridibus vim eximiam saepius in collegio clinico experimur, et quod per annos quatuor et dimidium, cum Longosalissae medicinam facerem, optimo euentu quotidie propinare iussi verminosis infantibus.

Clysma ex decocto corticis et camphora in oleo amygdalarum soluta, vel cum paucis guttulis spiritus vini, aliquoties epilepsiam verminosam cum vermium copiosa excretione sanauit.

In angina discutienda certe Pringlii linimentum ex oleo oliuarum et spiritu cornu cerui, praestat omnibus aliis.

De

De camphorae mixtionibus alio tempore nonnulla scripsi, sed summam eorum hic repetere paucis, ab instituto meo non alienum videtur.

Camphora aliis remediis, tam internis, quam externis admixta, vim antidoti prodit, et infringit drasticam medicamentorum operationem, vt nunc tutius longe agant, quam sola adplicata. Eam ob caussam GROENEVELT cantharidibus interne adhibendis, tanquam corrigens addidit camphoram, et emplastris pro vesicatorio nunc omnes adspergunt camphoram, ne oriatur vesicae tenesmus, rectum et vesicae dolor, vel vrinae obstructio et mictus cruentus.

Turpethum, venenum illud drasticum, camphora pariter domat, vt viri summi in terris Batauis et WERLHOFIVS noster non dubitauerint, circumspecte tamen, illud in vsum vocare pilularum forma. Camphoram, cum mercurio mixtam in morbis venereis mira praestare, nonnulli perhibent. Dedit QVENCY in puluere mercurium dulcem cum camphora interne, in pilulis ROSENSTEINIVS, et MISSA laudat externum vsum vnguenti mercurialis cum camphora, in morbis venereis.

Camphora denique pro vsu interno aeque ac externo, in oleo recenter presso soluta, diu medi-

medicis familiare fuit medicamentum. Acetum camphoratum in febribus, putridis atque malignis, antiquum satis et diu notum est medicamentum. Aeque notum est, Cel. HOFFMANN et Cl. IACOBI commendare mercurium sublimatum forma pilularum, simplici ratione conficiendarum, soluendo scilicet mercurium sublimatum in aqua fontana, et addendo micam panis similaginei. Docent illi, conatum vomendi, quem saepius obseruauimus ab vsu solutionis *Swietenianae*, quemque oriri dicunt a spiritu frumenti, sic optime praeuerti.

Plura longe potuissem exempla adducere, quibus constitit, optimam medicamentorum mixtionem illam esse, quae pauca, quae efficacia, quae selecta recipit pharmaca. Consilio alienis magis exemplis doctorum virorum, argumentum meum corrobare volui, quam formulis meis, quibus frequenter vtor, ne fierem praeco domesticae meae institutionis, cuius aliquot specimina suo tempore typis exscribi curabo. Morbi remediis sanantur, et selectis atque probatis carere non potest medicus in artis exercitio.

Famae consulere iuniores medicos, si vtantur remediis, quae tuta sunt, et quorum efficaciam summi viri albo notarunt calculo, vix est, quod moneam.

Sed crumenae etiam aegrotorum, in chronicis morbis inprimis, ratio habenda eſt, nec omnes aegroti pharmacomania laborant, vt eo magis ſit opus, ſelecta et minus compoſita medicamenta medicus ſibi reddat cognita, illaque prae illis magis pretioſis, frequentius adhibeat.

III.

III.

PROGRAMMA,

VESTIGIA IRRITABILITATIS HALLERIANAE, IN VETERVM MONIMENTIS, EXEMPLO CALIDI INNATI.

D. XXV. OCT. MDCCLXXV.

In eo consentiunt docti viri, historiam dogmatum doctrinarum et artium scitu esse iucundam, vtilem, immo maxime necessariam. Vix enim docti viri nomen meretur, nec dignitatem tueri potest iure, qui dogmatum fata per tot secula ignorat. Delectat mirifice animum, scire doctrinarum origines et incrementum. Iuuat denique non parum cognitionem nostram veri et falsi, intelligere tot vicissitudines dogmatum ab antiquissimis temporibus ad nostra vsque. Longe facilius enim facta comparatione dogmatum apparet, quid recentiorum industria emendatum sit in theoria artis cuiusdam, et non raro patet quoque, incredibilem fere in modum recentiores consentire cum veterum doctrina, aut vestigia saltim antiquitatis subinde reperiri posse doctri-

nae

nae cuiusdam, quae alias plurium consensu noua videtur.

Inde factum est, vt nonnulli egregiis speciminibus ostenderent non sine admiratione multorum, non pauca recentiorum dogmata ad amussim conuenire cum veterum placitis. Vt ex multis vnum saltim adducam, sufficiat nominasse b. HEBENSTREITIVM, cuius doctissima παλαιολογιας therapiae specimina legisse poenitebit neminem. Quod mirum quidem videtur, contingit tamen aliquando, obseruare, recentiores atque veteres circa res abstrusas consentire, vbi neutiquam expectasset quisquam consensum. Illud et mihi iam olim contigisse, libenter nunc fateor. Quum enim in studio historiae dogmatum Physiologiae occupatus essem, accidit, vt animaduerterem mirum consensum eius doctrinae, quae veterum erat de calido innato, cum recentiorum theoria irritabilitatis. Quantum a terra distat coelum, tantum primo intuitu calidum innatum veterum a recentiorum irritabilitate differt. Sed accuratius perspecta theoria calidi illius innati et irritabilitatis, vel vltro patet, rem vnam eandemque veteres ac recentiores intellexisse, ac diuersis solummodo vocabulis mentem suam aperuisse circa abstrusum illud vitae principium, cuius beneficio viuimus, et quod fons est atque origo functionum oeconomiae animalis.

malis. Nolo in praesenti vniuersam doctrinam calidi innati veterum hic iterum exponere, quae centies iam iam ab aliis repetita fuit. Sparsim HIPPOCRATES dogmata sua de calido innato nobiscum communicauit, et optime quidem in libro περι Καρδιης Opp. ed. LINDENII T. I. p. 289 seq. et passim L. I. περι Διαιτης ib. p. 179 seq. Post hunc vero GALENVS variis locis, maxime in libris de vsu partium, de temperamentis et de HIPPOCRATIS ac PLATONIS decretis. Non minus etiam ARISTOTELES, potissimum de partibus animalium agens, et aliis locis, huius doctrinae praecipua momenta exposuit, quam et PLATO in TIMAEO communicauit, vt facile pateat, antiquissimam esse illam, vt vix definire audeam, quis primus eius fuerit auctor et inuentor. Per aliquot secula deinde in scholis medicorum viguit, nec a CARTESIO euersa eiusque asseclis, quamquam is fere singula veterum dogmata penitus euerteret, sibique soli saperet. Turba eorum, qui reliquerunt nobis prolixa illa et inepta saepe commentaria in veteres, toties mox seorsim, mox in operibus systematice scriptis, doctrinam de calido innato iterum pertractauit, vt specimen historico-litterarium de libellis illis hic appositum, non iniucundum fore nonnullis sperare possim, quamquam fatear, fortassis plures superesse, qui nunquam innotue-

runt mihi. Eorum itaque, quae certe ſcio proſtare, catalogum apponam, et iis, quae in mea bibliotheca reperiuntur, aſteriſcum praefigam. Sunt vero ex ordine temporis, qui ſeorſim de calido innato ſcripſerunt, ſequentes:

1566. *Argenterius*, *Io.* de calido innato. Flor. 1566. 4. Et in Opp. Hanov. 1610. f. *)

1573. *Paparella*, *Seb.* Libri III de calido. Peruſ. 4. Exſt. in Ei. Opp. Maceratae 1582. f. *)

1580. *d'Oyleyi*, *Thom.* de calido innato. Baſil. 4.

1581. *Schegk*, *Iac.* Liber de calido et humido. Arg. 8.
Et in Tr. phyſ. ac med. Frcf. 1585. 12. *)

1583. *Schroeter*, *Io. Fr.* de natura et orig. calidi innati, theſes. Ien. diſſ. pl. 2.

1586. *Salvianus*, *Saluſt.* de calore naturali, acquiſititio et febrili L. II. Romae 8. (Eſt in bibl. Gottingenſi).

1595. *Varus*, *Ant.* diſſ. de innato calido, reſp. *Io. Kesler.* Ienae.

1606. *Horſt*, *Greg.* exerc. de C. H. 2. de principiis ex quibus partes C. H. conſtituuntur et conſeruantur, vtpote de calido innato, ſpiritibus et humoribus. Gieſſ. r. *Dan. Langius.*

1608.

1608. *Libauius*, *Andr.* diss. repetit. lection. anat. de spirit. humor, calido innato et fac. hominis. r. *Mich. Libauius.* Ien.

1615. *Merindolus*, *Ant.* de calido innato et de humido primigenio. Lugd. 8. *Douglas* habet edit. Lond. 1655. 8.

1624. *Beckher*, *Dan.* diss. de calido innato r. *Casp. Prufer.* Regiom. pl. 2½.

1626. *Caimus*, *Pompei.* de calido innato Lib. III. Venet. 4.

Controuersiam habuit cum *Iul. Caes. Lagalla* et *Caes. Cremonino.* Contra *Caimum* recentiori aetate libellum edidit *Caspar Hofmann.* *Caimus* alias *Galeni* assecla.

1626. *Hofmann*, *Casp.* diss. de calido innato r. *Io. Georg Pönlein.* 4. *)

1627. *Moebius*, *Iac.* disquisitio calidi innati et influentis. Marp. 4.

1627. *Bronzer*, *Io. Henr.* de calido innato et principatu iecoris. Patav. 4.

1627. *Iacchaeus*, *Gilb.* diss. de calido innato r. *Herm. Conring.* L. B. 4. *)

Recusa deinde cum *Conringii* libro eiusdem argumenti.

1629. *Zaffius*, *Nic.* diss. de calido innato r. *Seb. Fr. Gasto.* Vit.

1632. *Freitag*, *Io.* disp. calidi innati essentiam explicans. Gröning. 1632. 8.

1634. *Cremoninus*, *Caes.* de calido innato et semine. L. B. 12. *)

1640. *Sebiz*, *Io. Alb.* diss. de calido innato. Arg. pl. 4.

1641. *Lanckisch*, *Frid.* diss. de calido innato in genere r. *Theoph. Colero.* Lips.

1647. *Hofmann*, *Casp.* exercit. iuueniles contra P. *Caimum*, de calido innato, exst. c. al. Lutet. 4.

1647. *Conring*, *Herm.* de calido innato s. igne vitali, liber vnus. Helmst. 4. *)

1651. *Posner*, *Casp.* diss. de calido innato, r. *Flor. Gerstmann.* Ien.

1651. *Moebius*, *Godofr.* de calido innato, seu spirituum vitalium et partium organicarum naturali constitutione et similiarium ac dissimilarium communi vnitate. r. *Fr. Hofmann*, Ien.

1653. *Colerus*, *Mart. Clem.* diss. de calido innato. r. *Wolfg. Chph. Wenner* pl. 3.

1654. *Leichner*, *Eccard.* pentas exercitat. de calido innato. Frcf. 4. *)

1655. *Rhauendus*, *Chph.* diss. de calido innato, r. *Mich. Möllenbeck.* Vit.

1657.

1657. *Amman*, *Paul.* de caloris natiui natura. Lipf. 4.

1660. *Kirchmaier*, *Geo. Casp.* diff. de calido innato r. *Io. Hartwig.* Vitemb.

1663. *Mackius*, *Io. Chr.* diff. de calido innato. Argent. *)

1663. *Posner*, *Casp.* diff. de calido innato vero viuentium, cumprimis animal. perfectiorum. r. *Ioach. Geo. Elsner.* Ien. pl. 9.

1663. *Deusing*, *Ant.* disquif. anti- fyluiana, de calido innato, et aucto in corde fanguinis calore. Gröning. 12. *)

1666. *Sperling*, *Io.* tr. de calido innato, pro *Dan. Senerto*, contra *Io. Freitag.* Lipf. 8. *)

1667. *Hofmann*, *Casp.* de calido innato et fpiritibus. Frcf. 4. *)

1667. *Bartholin*, *Th.* et *Iac. Holst*, de flammula cordis. Hafn. 8. *)

1671. *Helvig*, *Chph.* diff. de calido innato r. *Sam. Starck.* Gryph. *)

1672. *Andreae*, *Io. Wilh.* diff. de calido innato r. *Io. Bernh. Ziegler.*

1674. *Maius*, *Henr.* diff. de calido innato et humido radicali r. *Io. Gerh. Mirther.* Marp.

1675. *Rolfink*, *Guern.* diss. de calido innato r. *Henr. Io. Friderich.* Ien.

1678. *Tack*, *Ludw. Christ.* diss. de calido innato r. *Kalckbrunner.* Giess.

1681. *Pauli*, *Mich.* diss. de calido innato s. spiritu corporis vitali. Basil. *)

1700. *Schellhammer*, *Gunther. Chph.* diss. de temperam. et calido innato. r. *Christ. Vlr. Schreiber.* Kil. pl. $1\frac{1}{2}$.

1758. *Müller*, *Gerh. Andr.* diss. de calido innato veterum, cogitationes nouae. r. *Chph. Grüninger.* Giess. *)

Praeter libellos recensitos doctrina de calido innato inserta legitur in variorum operibus, e quibus, cum omnes non possim allegare, sequentes nominasse sufficiat.

Io. Riolan, in Ei. Opp. commentat. ad *Fernel.* de spiritu et calido Paris. 1610. f.

Laz. Riuer. in Institut. med. Hag. Com. 1657. 8. *) p. 53. seq.

Dan. Sennert, in Inst. med. Vit. 1644. 4. *) Lib. I. Cap. V. p. 32. seq.

Idem: de chymicor. cum Arist. et Galen. consensu. Vit. 1619. 8.

Aemil. Parisan. in P. 2. nobil. exercitat. de subtilit. Venet. 1623, 1635. f.

Casp.

Casp. Hofmann, Inflitut. med. Lugd. 1645. 4. *) L. II. Cap. 52. §. 11. p. 120. Cap. 148 et Cap. 149. breuiter.

Greg. Horst, in Opp. T. I. Goudae 1661. 4. *) p. 19 prolixe.

Henr. Regii, medicin. et prax. reg. ed. tert. Trai. 1668. 4. *) p. 19.

Alb. Kyper, Anthropolog. L. B. 1660. 4. *) L. II. Cap. IV.

Passim etiam calidi innati fit mentio in Io. Ant. Van Der Linden, exercitat. Hippocrat. de circuitu sanguinis L. B. 1659. seq. et Th. Bartholini libello de luce hominum ac brutorum. Hafn. 1669. 8. *) Sed omnium optime doctissimus ille aeui sui Franciscvs Valleriola in Loc. med. commun. Lugd. 1604. 8. *) L. I. Cap. XV epitomen vniversae huius doctrinae veterum dedit, horumque praecipua loca, quae huc pertinent, collegit atque concinne satis disposuit, immo breuem conspectum exhibuit, posterisque otium fecit.

Breuiter denique in opere immortali Physiologico Hallervs noster, T. II. p. 286. aliqua momenta tradidit, et pro more suo, diiudicauit doctissime.

Mitto nunc vestigia irritabilitatis in veterum monimentis, quae Cl. Van Den Bos

 alibi

alibi a) inueniſſe credidit, et ſolam nunc contemplar calidi innati doctrinam breuiter atque ſtrictim. Solus, quantum ego quidem ſcio, Cl. LAMB. BIKKER b) annotauit, ἐνορμον HIPPOCRATIS, calidum innatum GALENI, Archeum HELMONTII, animam ſenſitiuam, flammulam vitalem, ſpirituum doctrinam, oſtendere, obſcuram ſaltim veteres habuiſſe irritabilitatis ideam, ſed non placuit viro doctiſſimo, hanc ſententiam ſuam argumentis illuſtrare et corroborare, vt eius veritas inde ſatis elucefcat. Itaque mecum decreui, nunc argumenta illa exponere, quae niſi omnia me fallunt, ſententiam illam, ſi non prorſus demonſtrant, ſaltim admodum probabilem reddunt, per calidum innatum eandem vim intellexiſſe veteres vitalem, quam poſterior aetas irritabilitatem appellare conſueuit, ideoque non absque ratione a me affirmatum fuiſſe, veſtigia irritabilitatis in veterum monimentis reperiri. Quod vt ſummatim fiat, e re mea eſſe credidi, hic praecipua dogmata irritabilitatis ſeorſim exponere, atque cum illis comparare dogmata de calido innato veterum. Sit itaque

THE-

a) Diſſ. de viuis humani corporis ſolidis L. B. 1757. §. IX. ex veterum Poetarum ſcriptis potiſſimum collegit varia.

b) In diſſ. de natura humana, quae medicorum eſt. L. B. 1757. §. 30.

THESIS I.

Cor in foetu primum omnium partium apparet, statim pulsat, primum viuit, vltimo moritur.

Hanc sententiam tot experimentis et obseruationibus corroborauit HALLERVS noster atque muniuit in opere *Phyſ.* in *Opp. min.*; in libro *de pullo in ouo incubato*, aliisque circa irritabilitatem editis scriptis, vt inter dogmata physiologica nunc quidem princeps sit, atque vnum ex illis, de quibus nullum superest dubium veritatis, quorum pauca sunt omnino. Quamprimum apparent futuri animalis rudimenta, seu vt ait HALLERVS, Vir summus, ex statu inuisibili transit animal nouum in statum visibilem, cor animaduertimus oculi armato c), illudque pulsat perpetuo. Is motus cordis per omnem vitam perennis est, et mortem adesse tum demum adfirmare possumus, si cordis irritabilitate prorsus destructa d) a nullo stimulo iterum ad motum illud cieri potest. Eam sententiam, cor omnium partium moueri primum et vltimum desinere, antiquissimam esse, luculenter satis patet ex GALENI libro de HIPPOCRATIS et PLATONIS decretis, et quidem ex eius L. III. Cap. VIII. hanc exscripsimus. Vniuersa GA-

c) *Physiolog.* T. VIII. p. 257.

d) *Physiolog.* T. VIII. P. II. p. 123.

LENI schola inter axiomata physiologica hanc sententiam inprimis recensuit, et vltimus fere eorum, qui alias ne hilum quidem a GALENO dissentirent, fuit CASPAR HOFMANNVS, eruditissimus omnino vir, et seculi sui ornamentum eximium. Is vero in supra allegata dissertatione expressis verbis ait thes. XVI. *cor pulsat statim*, et thes. XXIV. *cor primum viuens, vltimum moriens.*

Mirum est omnino veteres rem eamque cognouisse (quamquam oculo armato non potuerint obseruare illud phaenomenon), quam nuperi tot auxiliis adiuti, microscopiorum ope, extra omnem dubitationis aleam posuerunt.

THESIS II.

Cordis primi motus caussa est vis seminis paterni, et cor foetus per stimulum seminis ad motum primo cietur.

Hanc sententiam immortalis HALLERVS in Phys. T. VIII. P. I. p. 152. his verbis exposuit: "*ex eo, quasi somno, animalculum videtur excitari, a partibus subtilioribus, adoratis, et ad irritandum aptissimis, seminis masculi.*" Eamdem doctrinam ex ARISTOTELE suo doctissimus CASP. HOFMANNVS in libro (quem pauci hodie legere solent) de calido innato, Cap. II. p. 20 iisdem fere verbis tradidit, quae

quae hic apposuisse non poenitebit me. Sic autem scripsit: "*recepto, vel in ouo, vel in „utero, semine masculo, formari incipit foetus, „primumque omnium cor. deinde reliquae par„tes. Et quia cor statim pulsat, verisimile est, „vel omne semen masculum, vel optimam eius „partem in constitutionem eius absumi — quid „enim est illud, quod causatur perpetuum cor„dis motum, si non est illa substantia spirituosa „seminis?*"

Calidum illud innatum itaque statuisse veteres philosophos et medicos, esse praecipuam caussam formationis foetus, eius incrementi, nutritionis, vitae conseruationis, et eius destructionem esse mortis ipsius caussam, ex multis veterum locis, mox allegandis, patebit.

THESIS III.

Irritabilitas cordis est sola et vera cordis motus caussa.

Demonstratio huius propositionis optime habetur in Opere Physiologico T. I. p. 465. Ibidem vir summus respondit quoque ad veterum doctrinam calidi innati p. 473, illudque negat variis argumentis. Et omnino erronea non pauca in veterum doctrina de calido innato passim occurrunt, quae admitti nequeunt, ad quae pertinet illud: cor esse magis calidum caeteris

caeteris omnibus aliis partibus. Contrarium enim docuit BACK de corde, ed. mea Roterod. 1661. 12. p. 177. BORELL, de motu animal. L. II. Cap. 8. prop. 96. ed. alt. L. B. 1685. P. II. p. 136. HALLERVS experimento in fele capto, Phys. T. II. p. 291 et ROBERT WHYTT, in monedula vnico gradu calorem cordis maiorem inuenit calore caeterarum partium in *Physiolog. essays* p. 16.

Sed generatim tamen calidum innatum veteres dixerunt caussam motus cordis, non secus ac nuperi hoc phenomenon irritabilitati tribuere consueuerunt, vt pateat, magnam esse omnino cognationem vtriusque principii vitae. Scilicet a calido innato illo primum in foetu cor moueri, et si propter calidi illius defectum cor desineret palpitare, mortem tunc adesse dicebant veteres, nuperi eundem effectum irritabilitati tribuunt.

THESIS IV.

Cor in eius interna superficie magis irritabile, et ab interna irritatione maxime irritabile.

Hoc axioma per experimenta stabiliuit eximius HALLERVS Physiol. T. I. p. 468. Veteres principium illud vitae, quod calidum vocarunt innatum, cordi inexistere, vno adfirma-

firmarunt ore omnes, et quod mirum videtur, in hac vel illa eius parte interna sedem habere crediderunt, ARISTOTELES scilicet in dextro cordis ventriculo (vid. de part. animal. L. III. Cap. IV.) GALENVS vero in sinistro; item auctor libri de corde, ed. LINDEN. Opp. HIPP. T. I. p. 291 et HERMANNVS CONRING in septo cordis, Cap. XIII. Concedit Ipse Perill. HALLERVS Physiol. T. II. p. 286. veteres in cor ipsum, calorem posuisse. Nec hoc quidem miror. Etenim fatetur Perill. HALLERVS cor irritabilitate alias omnes partes corporis superare, et in syncope a frictione abdominis, quae iterum sanguinem, pellit ad cor, reuocari cordis motum, et cum illo calorem totius corporis. Negat equidem Perill. HALLERS motum cordis deberi calido innato, attamen concedit. calorem esse praecipuum ex stimulis, quibus debetur alias cordis motus e).

Est omnino memorabilis apud ARETAEVM de curat. acut. L. II. Cap. VII. locus ille: "*cor* „*arteriae calorem impertit*," edit. BOERH. et TRILLERI. p. 108. Hoc quidem phaenomenon nunc recentiores cordis irritabilitati tribuunt, qua nimirum aucta augetur calor, et imminuta imminuitur, licet hoc non eueniat in progressione quadam geometrica, vt somniarunt

e) Physiolog. T. I. p. 467.

„*mum habent innatum calorem — senibus au-*
„*tem modicus est calor;*"

THESIS VI.

Cor euulsum adhuc irritabile est et palpitat.

Quae hanc thesin corroborant, exposita leguntur Physiol. T. I. p. 470. 71. 72. et omnium consensu verissima habetur. Interim vero nec veteres latuisse veritatem illam, exinde intelligere licet, cum exstet apud GALENVM, de vsu partium C. H. Libro VI. Cap. VIII. locus memorabilis: nos posse cordis motum obseruare, iam iam *euulsum ex animali ac pulsans adhuc inspicientes.* Nihil luculentius testatur cordis exsecti motum, quam locus allegatus.

THESIS VII.

"*Non omnes fibrae musculares aeque irritabi-*
„*les, sed omnium maxime irritabile cor, de-*
„*inde testina intenuia, et tandem ventriculus*
„*ex ordine prae caeteris partibus maiori*
„*gaudent irritabilitate.*"

Non aliter statuunt veteres de calido suo innato. Scilicet recens auctor et fere vltimus eorum, qui de calido scripsere innato SPERLINGIVS l. c. p. 79 prolixiori sermone ex veterum monimentis demonstratum dedit, calidum

lidum innatum diuersis partibus diuerso modo inesse, et paulo post ait ille, in corde viget maxime, in ventriculo minus. Videntur itaque veteres haud obscuram habuisse notionem principii illius vitalis, quod nostra demum aetate melius innotuit nobis. Idem enim vitae principium non in omnibus partibus aeque efficax reperiri, est communis sententia veterum omnium, vt pateat satis ex horum monimentis, cor esse primariam sedem calidi innati, non secus ac nuperi omnes statuunt, cor prae reliquis partibus irritabilibus maxima gaudere irritabilitate, et ventriculi irritabilitatem multo minorem esse. Sed ad alia progredior.

THESIS VIII.

"*Cor est vera caussa motus humorum in foetu.*" Physiol. T. VIII. P. I. p. 283.

"*Celeritas incrementi foetus primis a con-„ceptione diebus est maxima.*" ib. p. 293.

"*A cordis pulsu arteriae elongantur.*" ib. p. 287.

"*Incrementum decrescit, quia cor in dies mi-„nus irritabile.*" ib. P. II. p. 28. "*Inde „finis tandem incrementi.*" ib. p. 33.

Aliquot veritates doctrinae irritabilitatis Hallerianae simul propono, cum ha-

 beant

cipuas actiones, quas vocare solemus in physiologicis naturales, ab illo conseruari, vt vita et sanitas maximam partem eius sint effectus.

THESIS IX.

"*Excitari solet vis irritabilis cordis et fibra-*
„*rum muscularium a variis stimulis, vario*
„*modo, pro stimuli ipsius varietate.*"

Haec est summa eorum, quae Perill. HALLERVS in Physiol. T. I. p. 467. seq. T. IV. p. 515 et alibi exposuit. Perpetuo autem a stimulo admoto cor et musculi se se contrahunt, agunt, palpitant, tremunt, et aliquoties idem motus repeti solet, stimulo etiam remoto iterum, quod neminem potest latere, doctrinam HALLERIANAM edoctum. Vis autem et efficacia stimuli varia est, nam ingens discrimen inuenit summus HALLERVS, cum exploraret stimuli varietates. Alio etenim modo mechanica irritatio, alio modo applicata acria, venena, alio denique caloris potestas, sollicitare solent fibras musculares, vt se se contrahant, nunc fortiter, nunc vero non adeo vehementer, sed longe debilius. Cognitum est hodie atque perspectum, non acria solum, sed et fluida blanda, immo blandissima, et maxime naturalia, hinc illamque partem irritabilem, pro varietate irritabilitatis innatae

natae vario modo exstimulare, vt ex effectu vario irritabilitas partium siue maior, siue minor hodie aestimari soleat. Irritat mucus fauces, irritat semen virile vrethram, et consensus lege, totum simul corpus in ipso eiectionis momento. Venenorum et medicamentorum vis nunc quidem non inepte cum stimulo comparatur, et compertum habemus, acria, aromatica, calefacientia, stimulo suo nunc salutares, nunc noxios absoluere effectus. Exercitatio corporis, balnea, cibus et potus, et quae sunt reliqua, ceu stimuli, specie diuersi, nunc quidem ab omnibus considerantur.

Eandem veritatem omnino veteres cognouerunt, quod nonnullis argumentis saltim probasse sufficiat, cum res ipsa non opus habeat prolixiori demonstratione.

GALENVS in libro *de morb. caussis* ait: "*calor noster intenditur balneis calidis, cibis, potionibus calidis, exercitatione, angustatione meatuum.*" Alibi vero, scilicet L. III. *de Temp.* ait: "*calor animantium a medicamentis calidis augetur, vt ignis a ligno,*" et *in Comm. ad. Aph.* HIPP. I. 15. "*calor natiuus exercitiis augetur.*"

Vomitum ex irritatione ventriculi oriri, ait ETTMVLLERVS Opp. Frcf. 1696. fol. T. I. p. 329 quod quidem testatur, nullo fere tem-

pore prorsus ignorasse medicos stimuli potestatem in fibras animales irritabiles.

THESIS X.

"*Irritabilitas gradu differt in diuersis individuis, et morborum nonnunquam existit causa.*" Phys. T. IV. p. 466.

Eam sententiam nuperi omnes veram agnoscunt et statuunt, in modica irritabilitate consistere sanitatem, eius defectum esse torporis aut paralyseos nonnunquam speciem, et ab excessu irritabilitatis pariter varios morbos ortum habere. Notissima haec sunt omnia partim ex GAVBII, partim ex ROBERTI WHYT libris eximiis, nec opus est, haec in praesenti repetere. Ea vero dogmata, quae nuper GAVBIVS *f*) proposuit, iam antea iisdem fere verbis nobiscum communicauit GLISSONIVS *g*) Docet vero ille, irritabilitatem diuidi debere in moderatam, nimis tardam et nimis acutam, et paulo post pergit: moderata sola naturalis — deficiens vocatur *stupor*, siue *torpor*, et ignauiae fibrarum auctor est. Irritabilitas vero nimis acuta cognominari potest irrequieta siue pruriens. Deinde ille

f) Inst. Pathol. recus. Lips. 1771. 8. *) §. 169-199.

g) Tr. de ventriculo et intestinis ed. Lond. 1677. 4. *) p. 173.

ille caussas et effectus vtriusque morbosae constitutionis irritabilitatis eximie tradidit.

Omitto hic ea omnia illa, quae doctissimus olim meus auditor Cl. WEISE *de irritabilitate morborum genitrice* disputauit *h*), quaeque ab aliis antea de eodem argumento dicta fuere. Irritabilitatem variam in variis hominibus, non mixtionem sanguinis, constituere temperamentum, HALLERVS, Physiologorum princeps, satis abunde docuit *i*).

Nunc audiamus GALENVM, qui sequentibus eleganter recentiorum dogmata confirmauit, atque cum illis consentit ad amussim. Scribit vero L. III. DE TEMPER. "*caloris* „*natiui interdum substantia augetur, interdum* „*qualitas intenditur;*" et *Libr. de Trem.* "*ca-* „*lor naturaliter se habens sanitatem efficit, su-* „*perans vel superatus, morbos.*"

Augeri et minui nonnunquam calidum nobis innatum HOLSTIVS l. c. p. 40. 41. dixit.

Si calor innatus ad summum vsque gradum augetur, febrem tunc accendi, GALENVS auctor est, eiusque discipuli omnes per longam annorum seriem in scholis suis hanc docuerunt sententiam, quam centies inculcarunt

h) [illegible]

i) Phys. T. II. p. 147.

runt GALENI commentatores. Ipse GALENUS in comment. ad Aph. HIPP. I. 14 ait: "*ob caloris natiui ad igneam naturam conuersio-„nem, accenditur febris.*" Ipse senex diuus HIPPOCRATES l. c. sapienter monuit: "*se-„nibus modicus est calor — ob quam caussam „febres senibus non similiter acutae fiunt.*" *Frigidum est enim ipsorum corpus.* Quis nescit hodie, iuuenes facilius in febres acutas incidere, cum in ea aetate irritabilitas maior, senes vero longe rarius prehendi febre inflammatoria, propter torporem fibrarum. Sola irritabilitatis diuersitas in singulis hominibus foecunda existit mater tot morborum e familia spasmorum. Chronici et acuti morbi discrimen a diuersa irritabilitate maxime explicandum venit. Est vero praecipua caussa, quae fibrarum muscularium irritabilitatem nunc auget, nunc minuit, aer, eiusque constitutio varia. Anni tempora et tempestas aeris in pathologicis, quod notissima res est, considerantur seu caussae, quae efficiunt, vt oriantur epidemici morbi, potissimum a fibra stricta simulque magis irritabili, siue a fibra laxa, quae stimulo parum obedire solet. Hyeme et vere augeri ventris caliditatem et calorem innatum tunc esse maximum, ait HIPP. L. I. *Aph.* 15. et non dissentit GALENUS in commentariis suis in hunc locum. Quis vero ignorat hodie, augeri omnino hyemis tem-

ppre

pore motum perisaltica ventriculi et intestinorum, atque adeo concoctionem ciborum.

THESIS XI.

"*Irritabilitas est vis insita perpetua in musculis.*" *Physiol.* T. IV. p. 515.

"*Vis illa abest a siccata parte animali, abest a musculo, qui frigidus eriguit.*" ib. p. 453.

"*In glutine latet verosimiliter vis irritabilis.*" ib. p. 464.

"*Augetur alimento.*" ib. p. 465.

"*Caloris potestas in motum muscularem maximi momenti.*" ib. p. 553.

"*Verosimiliter gluten a succi neruei irritatione sollicitatur.*" ib. p. 556.

Calidum innatum veteres vno ore omnes vim quandam vocant insitam, cuius effectus in oeconomia animali conseruanda per omnem vitam cernere liceat, non secus ac nuperi de vi insita irritabilitatis docent. Phaenomenon illud irritabilitatis, cum sese accurtant ac constringunt fibrae musculorum, moxque iterum relaxant, certissime prodit vim quandam innatam, cum ex ipsis methaphysicis notioni-

 bus

„*que adeo animalium corpus*, *habent calorem* „*quendam sibi connatum*, *naturalem*, *cuius me*„*rito quamdiu vita durat*, *calent actu*; *mortua* „*autem vitaque priuata*, *frigent*, et paulo post „addit, *calent partes*, *quamdiu vita est.*"

Ex veterum opinione aeque inseparabile est calidum innatum a vita, et v. v. vt nuper docuit HALLERVS, vitam consistere in irritabili natura fibrarum, eamque post mortem animalis tamdiu superesse, donec frigescat gluten, quo congelato stimulus nullus iterum resuscitare valet irritabilitatis phaenomenon. Gluten animale et pars lymphae gelatinosa a calore animali modico potissimum naturam fluidam habent, frigus vero sic inspissat gelatinosam partem humorum, vt omnem mobilitatem amittat. "*Humidum primigenium*, ait „RIVERIVS o) *est substantia humida*, *pin*„*guis*, *per omne corpus effusa*, *qua calor na*„*tiuus tamquam proprio pabulo conseruatur*;" et paulo post: "*calor natiuus est qualitas omni*„*bus animantibus propria et familiaris*, *cuius* „*beneficio viuunt*, *et actiones suas exercent.*"

Sic docuit HALLERVS noster, irritabilitatis naturam vix abesse a natura animali; nam et ea animalia, quae ex mera quasi gelatina structuram habent, maxime irritabilia sunt, vt haec vis animalis illis propria et quasi vnica

inesse

o) L. c. p. 54.

inesse videatur, quod testantur tot polyporum species, et mytuli et cochleae.

Humidi descriptio veterum, proxime convenit cum gelatina recentiorum. Spiritus admisceri humido primigenio veteres affirmabant, recentiores vero docent per neruos aduehi spiritum quendam.

De vario irritabilitatis gradu, eiusque excessu et defectu, morborum caussa, nemo nunc amplius dubitat, et praecipua momenta illius doctrinae iam supra exposui. Eadem fere veteres de calido innato docuerunt. GALENVS L. III. *de temp* ait: caloris natiui interdum substantia augetur, interdum qualitas intenditur. Nonne nunc axioma est in theoria irritabilitatis, dari eius excessum, ita vt a stimulo etiam leniori, motus oriatur, vehemens, quin immo conuulsio, quod sine dubio erat veterum augmentum substantiae caloris natiui. Compertum etiam habemus, a stimulo fortiori effectum irritabilitatis magis vehementem obseruari, et fortassis illud phaenomenon intellexerunt veteres, cum affirmant, interdum qualitatem calidi innati mirifice augeri. Sed etiam de hoc augmento irritabilitatis et variis modis eius incrementi, praecipua iam iam monui.

Et haec sunt vestigia irritabilitatis, quae in veterum monimentis reperi. Nisi omnia me

fallunt,

„autem primo principium, quod in sanguineo „genere cor est — idque effici primum, non „modo sensu percipitur, sed etiam, quod per „obitum vitae hic vltimo deficit. Euenit nam- „que in omnibus, vt quod vltimum fit, id pri- „mum deficiat: et quod primum, id vltimum. — „Itaque, si quid tale est, quod in animalibus „inesse necesse sit, quod totius naturae princi- „pium et finem contineat, id effici primum ne- „cesse est. Qua enim mouens, primum oriri, „qua pars finis est, tum toto oriri debet." Porro ait, principiorum vnum adesse debere, vnde motus, et pergit: "*quam ob rem omnia, „quae sanguinem habent, animalia, cor primum „possident.*" Alibi vero ait ARISTOT. scilicet Libr. *de iuuent. et senect.* Cap. III. p. m. 1496. "*Cor autem, quod est venarum princi- „pium, in iis, quae de partibus animalium, „dictum est prius, quare necesse est, et sensiti- „uae et nutritiuae animae in corde principium „esse sanguine praeditis.*" Pulchre cum ARISTOTELE consentit PLINIVS, *hist. nat.* L. X. Cap. 53. cuius verba haec sunt: "*omni- „bus ouis, medio vitelli parua inest velut san- „guinea gutta, quod esse cor auium existimant, „primum in corpore id gigni opinantes: in ouo „certe gutta salit, palpitatque.*" Idem vero alibi,

textum graecum. — Sed nolui, ne ostentationis scilicet suspicionem incurrerem, cum quilibet aeque facili negotio euoluere possit textum ipsum, et ex fontibus haurire limpidas aquas.

alibi, L. XI. nempe, Cap. 37. ait: "*Cor primum nascentibus formari in vtero tradunt, „et emori nouissime. — Ceteris corruptis vi„talitas in corde durat.*"

Ad thesin nostram alteram firmandam facere videntur *Arist. de gener. anim.* L. II. Cap. III. p. m. 1251. sequ. verba: "*inest in se„mine omnium, quod facit, vt fecunda sint se„mina, videlicet, quod calor vocatur.*"

Cor euulsum adhuc palpitare, eleganter, vt solet omnia, descripsit Cicero, *de Nat. Deor.* L. II. Cap. IX. p. 266. ed. Berolinens. "*Animaduersum saepe est, cum cor animalis ali„cuius euulsum, ita mobiliter palpitaret, vt „imitaretur igneam celeritatem.*"

Is philosophus-medicus accuratam satis habuit motus peristaltici intestinorum notitiam, quod patet ex dictis l. c. L. II. C. 54. vbi ait: "*aluus tum adstringitur, tum relaxatur, atque „omne quod accipit, cogit et confundit: vt fa„cile et calore quem multum habet, exterendo „cibo, et praeterea spiritu omnia cocta, atque „confecta in reliquum corpus diuidantur.*"

Ad thesin nostram septimam pertinet illud Hippocratis, *de Princip.* VII. p. 116. T. I. ed. *Lind.* "*Cor in puero calidissimum, et hoc „calidum etiam reliquo corpori et aliis omnibus „partibus motum praebet;*" et paulo ante,

"*calidum plurimum in venis ac cordi inest* — „*cor intra hominem membrorum calidissimum.*" Ibid. C. VI. p. 115. dicit: "*plus habet calidi ar*„*teria, quam vena caua.*" Patet itaque, veteres considerasse cor ceu veram caussam motus humorum, euolutionis et incrementi ac nutritionis animalis.

"*Venae ex corde tendunt diductae modo ri*„*vorum,*" ait ARISTOT. l. c. *de gener. anim.* p. 1262, quae scilicet per cor animatae, succos nutritios per corpus distribuunt. Qua quidem occasione, cum semel iniecerim caloris mentionem, cuius potestas ex veterum auctoritate tanta est, temperare mihi non possum, quin apponam elegantissimum illum CICERONIS locum, *de Nat. Deor.* L. II. Cap. IX. p. m. 265: "*Omnia, quae aluntur et crescunt,* „*continent in se vim caloris, sine qua neque ali* „*possent; neque crescere. Nam omne, quod* „*est calidum et igneum, cietur, et agitur motu* „*suo: quod autem alitur et crescit, motu quo*„*dam vtitur certo et aequabili: qui quamdiu* „*remanet in nobis, tamdiu sensus et vita rema*„*net: refrigerato autem et extincto calore occi*„*dimus ipsi.*" Elegantissime cholerici hominis naturam irritabilem pinxit LVCRETIVS L. III. v. 295.

„*Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,*„ et eodem libro, v. 140. seq. legitur doctrina adfectuum exposita, quae nunc quidem ex

irri-

irritabili natura musculorum et sensili neruorum genere, apprime satis explicari solet.

Vim innatam irritabilem, quae perpetuo agit, respexisse mihi videntur HIPPOCRATES L. *de Princip.* ed. *Lind.* T. I. p. 116 quum ait ille: "*cor et venae cauae semper mouentur*," et sine vllo dubio philosophorum princeps CICERO, *de Nat. Deor.* L. II. Cap. 9 p. m. 266, his verbis: "*venae et arteriae micare non* „*desinunt, quasi igneo quodam motu. Omne,* „*quod viuit,* ait ille deinceps, *siue animal, siue* „*terra editum, id viuit propter inclusum in eo* „*calorem.*"

Apud diuum HIPPOCRAT. Libr. *de Princip.* pluribus locis, maxime p. 117 et 118 ed. *Lind.* T. I. occurrunt vestigia, principium illud vitae, quod veteres calidum innatum, recentiores irritabilitatem vocant, in humido et glutine delitescere.

Sed sufficiant haec additamenta, quae adiicienda esse censui nuperis meis cogitatis. Venio nunc ad nuper promissas *Vindicias*, quibus doctrinam Hallerianam irritabilitatis ab aduersariorum obiectionibus nonnullis liberare mecum decreui. Et primo quidem ex ante dictis satis abunde patere arbitror, hanc doctrinam vere nouam esse, et inter seculi huius inuenta principem mereri locum. Quam-

quam enim veteres hoc effugere non posset, esse in nobis vitae animalis principium quoddam, quod calidum innatum appellarunt, et cui mirabiles tribuerunt effectus in conseruanda oeconomia animali, rectius tamen atque melius perspexit summus HALLERVS, illud principium motus vnice quaerendum esse in ipsis musculorum fibris. Per repetitas ille demum obseruationes leges illas stabiliuit, solis musculis hanc inesse vim irritabilem, illamque ab illa vi neruorum, qua soli sentiunt, toto coelo esse diuersam, ideoque distinguendam. Haec quidem nunc omnes fere agnoscunt, si paucos exceperis, quorum mens adeo hebes; vt capere nequeant, irritationis vocabulum interdum latiori sensu nunc significare in arte nostra, omnem mutationem in musculis aeque ac neruis, a vario stimulo excitatam, vt nunc vel motus vel sensus oriatur, aut vis haec vna et altera simul agat, ex suis phaenomenis cognoscenda et diiudicanda. Ex vulgari etiam loquendi vsu, et latiori significatu, stimuli nomine id omne venit, quod aut irritat musculos, aut neruos sic mutat, vt sensus oriatur. Nimietas stimuli vulgo in pathologicis nunc caussa conuulsionum, nunc dolorum haberi solet, et recte quidem. Sed strictiori sensu nemo vnquam vere dixit neruos esse irritabiles, nam phaenomena sibi adeo sunt dissimilia, vt iusta sit mihi caussa et spes, fore,

vt

vt edoceam lecturos, immerito neruis id omne nunc a nonnullis tribui, quod motum impertiri dicitur musculis.

Mitto itaque censuras illas inanes nuperi cuiusdam Pathologi, qui sibi soli sapit, et quaeuis alia alto contemnit supercilio dogmata, quae non ipse inuenit aut excogitauit. Res mihi nunc est cum viris doctissimis, qui argumentis subtiliter excogitatis, doctrinam Hallerianam prorsus euertere allaborarunt. Concedunt hi quidem veritatem, experimentorum Ill. HALLERI, sed negant, vim irritabilitatis esse vim fibris musculorum insitam, propriam, illamque ceu effectum neruorum considerant, et ab imperio neruorum in musculos repetere malunt.

Accusant horum principes Ill. HALLERVM, eum incidisse in errorem, quem vulgo fallaciam caussae appellare consueuimus. Sunt vero prae ceteris a me nominandi Cl. REHFELD *b*), Cl. KRAVSE *c*) et Cl. VNZER *d*).

 Eo

b) Diss. *an vis fibrarum muscularium innata ipsis inhaereat, an aliunde ad eas accedat. Gryph.* 1771. resp. *fratre.*

c) Diss. I. *de irritabilitate partium. C. H. Lips.* 1772.

d) Erste Gründe der Physiologie. Leipz. 1771. 8. fere per totum, inprimis p. 387. seq.

Ex parte huc etiam pertinet Cl. GOLDHAGEN diss. *de quadam motus musc. caussa dubitationes. Hal. sine anno.*

Eo deuenit autem ſtatus controuerſiae; vt experimentis et obſeruationibus dirimi nequeat, quare fruſtra et alii et ego, mille experimenta inſtituiſſemus. Non negant enim nunc aduerſarii phaenomena, ſed philoſophandi rationem ſuper phaenomenis illis impugnant, et concluſiones, vt vocant philoſophi, negant. Laudent alii hodie felicitatem ſeculi huius iure ſuo, laudent philoſophandi libertatem, quae nunc eo vsque proceſſit, vt perpauca ſuperſint dogmata in arte noſtra, quae nuperi non ceperint dubia reddere, et argumentis ſubtiliter excogitatis labefactare, vt audacter affirmare poſſim, vanam eſſe opinionem eorum, qui credidere, medicam artem nunc certioribus niti fundamentis. Quot enim ſunt numero in theoria noſtrae artis dogmata, quorum veritatem communi conſenſu agnoſcunt omnes? Pauciſſima certe, ſi velimus attento animo perluſtrare hiſtoriam dogmatum, et cogitare, quae geſta ſint hoc ipſo, quod viuimus, ſeculo. Sed ad rem ipſam venio. Idem dogmatum ſtudium, quod propter inſignem praeſtantiam ad liberalem doctrinam acquirendam, recte laudant, qui perſpexerunt, pauca ſcire eum, qui neſcit, quid alii iam iam ſciuerint, docet; antiquiſſimam eſſe in Phyſiologia eam doctrinam, a neruis motum muſculorum oriri. Teſtis eſt Phyſiologorum dogmatici argumenti primus, cuius ad nos peruenerunt

runt monimenta, GALENVS, maxime L. *de Tremore*, Cap. 3. *de motu musc.* L. I. Cap. I. et alibi. Sensus et motus instrumenta is saepe appellauit neruos. Cor paucos habere neruos, et tamen ab his regi, idem L. *de vsu partium* edixit, non secus ac nuper dixere nonnulli, minores et paucos nonnunquam sufficere neruos regundis musculis. Collegit *Ipse* Ill. HALLERVS in *praelect. Boerhavii* (L. B. 1758. 8. T. III. p. 315.) ex GALENO nostro loca illa, quibus neruis tribuit motum muscularem.

GLISSONIVS *de Intestinis* Cap. III. defendit neruorum in musculos imperium, et Ill. HALLERVS *Physiol.* T. IV. p. 556. neruos caussam occasionalem contractionis musculorum pronunciauit.

Coniectura quae olim fuit BOERHAAVII, fibras musculorum ipsas a neruis originem habere, notissima est omnibus. Is in *Praelect.* l. c. p. 254. ait: "*si omnem arteriam, „venam, pinguedinem, de musculo demseris, id, „quod superest, videtur neruus esse. Neruus „enim, quando in musculum se demisit, nunquam prodit, sed euanescit in musculo, neque „vllum est visibile punctum, quod non sentiat „et moueatur.*"

Placet vero nuperis discrimen neruorum, vt alii sint sentientes, alii mouentes, sic quidem,

vt motus fine fenfu exiftere poffit, et ab eo difcrimine repetunt mirabilia illa phaenomena in oeconomia animali et doctrina de mufculorum paralyfi, vbi nunc aut fenfus tantum, aut motus feorfim perit. Nemo cupit negare, irritamenta neruorum confenfus lege propagare latius effectum fuum, et mufculos fimul exftimulare, vt nunc oriatur contractio horum, aut lege naturali, aut maiorem in modum, ita, vt nunc fpafmus et conuulfio dira vexet membra. Sed qui tanti faciunt neruorum poteftatem in mufculos, et vix aliam vim agnofcunt, quam quae neruis tribuenda videtur ex peramata hypothefi, hi non animaduertere videntur, rem obfcuram per aeque obfcuram illuftrari.

Incredibile aiunt effe, vim eam motus mufculorum delitefcere poffe in ipfa fibrarum, ex quibus componitur mufculus, natura, fed vnice per neruos aduehi. Ego vero cenfeo, naturam, quae vt pulchre ait GALENVS, incomprehenfibilis eft, non permittere, vt animo concipere poffimus, ftupendum illud miraculum motus mufculorum a *folis neruis* prouenire. Sunt enim multa, quae dicenda in promtu habeo. An melius perfpicimus motus cauffam, fi neruis tribuimus, quam mufculis ipfis? An probabile, a neruorum quodam fucco tanta miracula produci, quem

tot

tot multi hodie negant existere. Si enim verum, quod multi opinantur, non secerni fluidum quoddam in cerebro; mobilissimum et igneae potestatis, atque per neruos in omnes corporis partes distribui, tunc actum esset, de pulcherrima hypothesi, quae statuit, fulmineo ictu liquidi neruorum rapidissimi, exstimulari musculos. An torpida fibra, vi propria destituta, irritabilis foret vnquam? Si irritabilitas a neruis solis, quid, quaeso, facit neruus, cum musculum irritat? Vim itaque propriam, innatam, fibris musculorum inesse debere, quae ab illa vi longe aliena, quae a neruis aduenit, quorum vim in musculis irritandis ipse agnouit HALLERVS noster, valde vero simile est: nonne enim vim illam musculi neruus exstimulat: vis itaque nerui ab illa, qua musculus exstimulari patitur, longe diuersa sit, et vice versa, necesse videtur. Sunt multa, quae in physiologicis admirationem nostram merentur, quaeque vix vllam explicationem admittunt. Docent Physiologi, motum musculi ab adfluente liquido neruorum oriri, illudque tunc a glutine absorberi. Sed cum illud fluidum, quamquam ex hypothesi subtilissima materies, imperio voluntatis nostrae obediat, cum instrumenta sua tractat musicus, incredibili fere celeritate, qui fit, vt pro lubitu musculis imperare possit quisque homo, atque efficere, vt illico nulla suspensit irritatio

fluidi neruei, et musculus quiescat iterum. Haec omnem fere fidem superant, quae de natura et indole fluidi neruorum Physiologi docent, saltim nemo videtur perspexisse, longe difficilius explicari phaenomenon illud, vt musculus ex voluntate quiescat, quam vt moveatur. Sic incomprehensibilis natura ingenii humani aciem effugere videtur, vt nemo mortalium intelligere possit primas rerum caussas. Sed haec obiter dicta sunto.

Discrimen illud paralyseos nemo ignorat, nunc perire solam neruorum aut solam musculorum functionem. Ad haec responderunt equidem aduersarii, esse discrimen neruorum, vt alii solummodo sentiant, alii absque sensu moueant membra. Nos qui defendimus omnes discrimen virium irritabilitatis et sensibilitatis, hanc neruis, illam musculorum fibris solummodo tribuentes, statuimus, destructa vel irritabilitate vel sensibilitate, vel motum vel sensum perire. Nolunt aduersarii haec nobis concedere, sed videant, quo iure velint persuadere nobis, longe facilius intelligi veram paralyseos vtriusque caussam, si adsumamus, irritabilitatem et sensibilitatem vnice a neruis prouenire. Saepius legi et relegi Cl. aduersariorum dogmata praecipua, quibus maxime nititur horum doctrina. Nisi omnia me fallunt, vniuersae doctrinae, quam nunc examinare

nare mecum decreui, summa haec est: per neruos nutriri fibras musculorum, et nutrimento illo per neruos communicato, deberi omnem motum vitalem, quem in musculis animaduertere licet. Sed non nuper demum cognouere multi, neruorum illud liquidum, (quod non pauci existere negant) vix esse idoneum nutritioni. Est itaque hoc axioma nihil aliud, quam mera hypothesis, et ex mea et aliorum sententia, ne quidem vero similis. Neque enim eas dotes habet fluidum neruorum, quae ad veram nutritionem requiruntur, neque in nutriendis musculis opus esse videtur liquido illo, cum aliunde, per arterias, quae sanguinem et spiritum vitae aduehunt, materies copiose satis aduehi possit, vt nutrimentum capiant musculi. Vetusta, bene scio, est hypothesis, ipsum cordis motum, neruis cardiacis deberi, quos falso ex cerebello oriri credidere nonnulli, sed olim iam cognouerunt multi, cor, quod mouet sanguinem, ex quo liquidum neruorum secernitur, praecipuam et primariam esse caussam omnium functionum in vniuersa oeconomia animali; vt itaque nullum in cerebro secerni posset neruorum liquidum, nisi cor ipsum, vi propria animatum, sanguinem per cerebrum distribueret. Tanta est efficacia irritabilitatis in conseruanda oeconomia animali, vt nemine contradicente fluidi neruorum secretio sit irritabili-

tatis

tatis effectus, iustaque oriatur suspicio, neruos regi potius a vi musculorum, quam musculos a neruis. Est enim irritabilitas praecipua caussa omnium functionum, quae in corpore animali peraguntur, certe omnis humorum motus, vt sanguis omnino non circumiret, nisi cor irritabile. Est denique in variis organis diuersa omnino irritabilitas, quae facit, vt ipsa secretio nunc copiosa, nunc parca sit. Fluidum vero in iis maiori copia secerni videtur, quibus a primordiis irritabilitas maior. Non ignoro, Cl. aduersarios sententiam plane contrariam tueri, scilicet, a cerebro motum omnem oriri, sed quod pace horum dictum sit, nostra sententia aeque verosimilis videtur.

Nullum musculum carere neruis, axioma est, et verosimile argumentum, magnam esse neruorum potestatem in musculos, sed nonne ad neruos simili modo abeunt vasa, quae sanguinem aduehunt, vt iure eodem affirmare possis, omne principium vitae in sanguine delitescere. Certe in sanguine latere id, quod robur auget musculorum, edocti scimus multis argumentis, vt victu crasso vel tenui nunc augeri, nunc minui possit facile irritabilitas et musculorum robur. Etiam medicamenta non pauca, quae vix mutant vim neruorum sentiendi, mirifice mutant irritabilitatem, et contrario modo alia medicamenta, venena,

neruo-

neruorum vim augent, destruunt, illaesa facultate musculorum, quod antea iam monuit Ill. HALLERVS, vt inde colligere possis, esse omnino magnum discrimen irritabilitatem inter et sensibilitatem. Nec adeo improbabile videtur, vires diuersas in eodem corpore latere simul. Physica docet, idem corpus esse graue, elasticum, durum, vim habere quam vocant inertiae, et longe plures. Quis quaeso nobis persuadere velit, tot phaenomena, sibi adeo dissimilia, vim quandam communem, ceu veram et vnicam prodere. Verosimile itaque mihi videtur, vitam animalem non niti vnica vi, eaque simplici, sed contrarias potius requiri vires, vt vita animalis per tot annos durabilis, continuare possit, quae statim periret, si vasa irritabilia et cor quiescerent. Robur musculorum longe maiorem et magis efficacem vim prodit, quam quae videtur a neruis expectanda vnice. Concipere itaque non possum mente, lubenter fateor, haec omnia mirabilia, quae in musculorum motu obseruantur, vnice neruis deberi, et propter vim neruorum nullam aliam in corpore animali reperiri.

Si fateri licet, quod res est, medici in eodem errore versantur, qui nuper Philosophorum fuit, cum ex principio, vt vocabant, absolute primo, vellent omnem veritatem deducere, et principium contradictionis et nescio

quae

quae alia principia, crediderunt fontem omnis veritatis. Vis illa neruorum certe nostro tempore est principium illud, quod multis placet, quodque censent primam et vnicam caussam vitae et omnium functionum; quae in viuis animalibus obseruantur.

Ex iis, quae a me dicta sunt, facile perspiciet quisque, noluisse me id ea argumenta prouocare, quae olim probare visa sunt, irritabilitatem esse vim quandam innatam, ab omni vi neruorum longe alienam. Nam dicere quid vetat, nunc quidem his vti nolim, cum Cl. aduersarii subtiliter excogitatis argumentis docuerint omnino, vix sufficere illa, ad thesin nostram corroborandam. Vnum erat olim ex praecipuis, cor animalium euulsum, per satis notabile tempus adhuc palpitare. Cor frustulatim discissum adhuc irritabile esse, sciuit HARVEVS. Cor anguillae euulsum, sub campana per horae spatium irritabile vidit BOYLE, et *Idem* cor Pectunculi piscis in frustula dissectum, et ab vtraque parte linteo detersum, per satis longum tempus irritabile obseruauit. Et quae omnem fere fidem superat obseruatio VERVLAMII, cor hominis euulsum in ignem iniectum saltasse aliquoties, non amplius quidem declarant vim illam innatam, cum omnino a vi illa superstite neruorum prouenire possit phaenomenon e). Sed haec nunc

est

e) v. Boerh. Prael. T. II. p. 92. 96. plura exempla.

est ipsa quaestio principalis, quam incredibilem ego censeo, quamquam solertiori studio saepius legerim, quae nunc ante quatuor annos Cl. VNZERVR nobiscum communicauerit dubia f), qui doctissime omnium, et magna subtilitate hanc sententiam tueri annisus est. Iure enim eodem vtor, quo viri Cl. vsi sunt. Dubitant enim, irritabilitas vim esse vim simplicem musculorum, nec credunt posse demonstrari, ex natura et indole fibrarum, quae musculos constituunt. Sed idem argumentum quoque de neruis valet, quorum fabrica aeque in abstruso latet, quam fabrica musculorum, ita vt frustra quisque allaboraret, vim neruorum ex fabrica illorum explicare. Si itaque, demonstrari nequit, quod libenter concedo, ex fabrica siue neruorum, siue musculorum, vndenam vis horum, non licet tunc ascendere altius rigore demonstrationis, quam ad id summum theorema: *neruis inest vis vitae, quamquam ratio nos lateat.* Audacter itaque sententiam contrariam opponere liceat: *musculis inest vis vitae,* quamquam ratio me prorsus lateat, qui fiat, vt illis insit. Negant Cl. Viri musculos animalium, qui neruis carent, conuenire cum musculis hominum et brutorum, vt iustam habeant caussam affirmandi, omnem musculorum motum neruis vnice deberi. Sed Ipse Cl. REH-

FELD

f) Scilicet l. c. pag. 381. seq.

FELD g) non ausus est negare prorsus, per sanguinem musculis illud vitae principium communicari posse, qui certissime fons est et origo nutritionis omnis in toto corpore animali; vnde et nerui nutriuntur, et si illis inest fluidum quoddam, quod tantam vim habet, quantam plerique illi tribuunt, omne ex eo secernitur.

Quum nostra controuersia cum aduersariis Ill. HALLERI per experimenta nunc quidem non possit componi, sed vltimus terminus totius controuersiae is sit, musculi a neruis vim habent irritabilitatis, quoniam nullus est sine neruo musculus; solis rationibus etiam nobis pugnandum est, contra hypothesin, quae a neruis regi animal statuit. Iure itaque, vt vocant, retorsionis, accusare possumus Cl. adversarios, fallaciae caussae. Exinde nimirum, cum ad quemcunque musculum abeat neruus, neutiquam recte formatur conclusio, ergo omnis irritabilitas a neruis, quae sine neruis nulla est. Quis negauit vnquam, neruos inter stimuli caussas principem fere mereri locum, non mirum itaque naturam ad musculum quemcunque misisse neruum. Sed, repeto iterum, aeque probabile manet, et fibris muscularibus vim quamdam propriam et innatam inesse, non secus ac neruis, et hoc qui-

g) l. c. §. 21.

quidem, vt credamus, res ipſa iubet, et non repugnat ſanae rationi. Deus, qui voluit vt muſculi eſſent motuum animalium inſtrumenta, hanc legem condidit, vt iis ineſſet vis quaedam, quae durat, quamdiu viuit animal, quod ſine dubio intellexit LVCRETIVS L. III. v. 128.

„*Eſt igitur calor, ac ventus vitalis in ipſo*
„*Corpore, qui nobis moribundis deſerit artus.*„

Lubentiſſime orationem meam continuarem, ſed vel inuitus filum nunc abrumpere, et quae reliqua ſuperſunt dicenda, ad aliud tempus differre cogor.

V.

PROGRAMMA,

MALIGNITAS IN MORBIS, EX MENTE HIPPOCRATIS, PER RECENTIORVM IRRITABILITATEM ET SENSIBILITATEM ILLVSTRATA.

D. XXX. DEC. MDCCLXXV.

Μέγα μέρος ἡγέομαι τῆς τέχνης εἶναι, τὸ δύνασθαι κατασκοπέεσθαι περὶ τῶν γεγραμμένων ὀρθῶς. Ὁ γὰρ γνȣ̀ς καὶ χρεόμενος τȣ́τοισιν, ȣ̓κ ἄν μοι δοκέει μέγα σφάλλεσθαι κατὰ τὴν τέχνην.

ἹΠΠΟΚΡ. *περὶ κρισίμων.*

Hippocrates ille, princeps omnium in definiendis diiudicandisque morborum ſymptomatibus, accurate ſatis et dilucide nobiſcum communicauit malignitatis in morbis, et febribus potiſſimum, notas, vt ſaepe mecum miratus ſim, qui fieri potuerit, vt non pauci hodie a vero tramite aberrarent, et in definienda malignitate diſſentirent. Res mira eſt profecto, nonnullos hodie dubitare, an dentur febres malignae, et alios in ea verſari opinione,

opinione, si quae sint febres malignae, illas non esse a putridis diuersas. Legi attente satis recentiorum libros, vt intelligerem, quae sit vera mens horum, atque sic demum cognoui et perspexi, alios putare, nullum esse discrimen inter putridam et malignam febrim, alios vero docere, omnem malignitatem, quibuscunque febrium generibus superuenire interdum, ceu symptoma quoddam ex complicatione aliqua natum, ideoque non pertinere ad morbi naturam et indolem, sed tamquam accidens considerandam esse. Quum vero ego ab omni contradicendi studio inani maxime alienus sim, nihilque magis mihi sit curae cordique, quam vt quauis occasione doceam, in veterum monimentis latere thesaurum veritatum ad artis vsum vtilissimarum, et mirum in modum recentiorum dogmata cum veterum doctrina conuenire, aut saltim facili negotio recentiores conciliari posse cum vetustis monimentis medicorum Graeciae principum, nunc quidem decreui mecum, paucis repetere ea, quae de malignitate in febribus edixit HIPPOCRATES sparsim, atque illius dogmata ex nostratium theoria irritabilitatis et sensibilitatis subinde illustrare. Quod quidem fiat sine felle et amaritie, quoties strenuum vindicem veterum me profitear, immo fatear lubentissime, quorundam recentiorum dogmata non posse mihi placere. Eandem

ob caussam paucos nominabo, a quibus dissentio, quo videat quisque, non rixandi caussa me scripsisse, sed vt candide aperiam mentem meam.

Illud vero mihi concedant et permittant ii inprimis, qui nunc quidem impense laudant philosophandi libertatem, et praecipuam seculi nostri felicitatem putant, cuilibet licere, animo sincero profiteri, doctrinam, quam quisque veram putat, aut vero tamen similem, quam summus ille noster Antistes et Antecessor, b. BRENDELIVS olim expertus est, cuius vestigia e longinquo saltim sequi laus est, et cui licuit in hac vniuersitate literaria profiteri antiquam medicinam, summum exemplum omnium temporum et aetatum. Sed mittam ea omnia, quae ab aliis olim et ante me super malignitatis signis et symptomatibus dicta fuere, sufficiat enim Diuus senex ipse, instar omnium, quem malim centies legere, quam semel turbam commentatorum inanem, quibus nunc fere, sincere fateor, valedixi, cum sero cognouerim, paucos fregisse nuces, plurimos vero apposuisse nobis putamina. Illud vero monendum esse duco, eximium FÖESIVM suo iam tempore notiones HIPPOCRATIS de malignis morbis breuiter et strictim explicuisse in libro vtilissimo, cui titulum fecit:

Oecono

Oeconomia Hippocratis a). Est vero summa praenotionum HIPPOCRATIS, morbos malignos esse dubii semper euentus, spem valetudinis recuperandae esse exiguam, summum vitae imminere periculum, iudicationem esse difficilem, et incerti temporis, vix vnquam vero crisin perfectam expectari posse, frequentius autem abscessus speciem et metastasin quandam ad varia loca, liberare aegrotum a vitae periculo, et mortem auertere in malignis illis febribus.

Ego vero nullus dubito, sed firmiter sum persuasus, HIPPOCRATEM in Coacis praenotionibus, ab aphorismo 1 ad 362. fere nihil aliud egisse, quam malignarum febrium symptomata varii generis recensuisse, atque eam maxime ob caussam in iis recensendis admodum sollicitum fuisse, cum obseruasset ille, malignarum familiam multitudine symptomatum longe superare quodcunque aliud febrium genus, et inter ipsa malignitatis symptomata, alia magis esse periculi plena, alia denique mortis certissima indicia.

Illud vero patet ex dictione Hippocratica, quae recentiorum arti, quam vocant, determinandi, nullo modo cedit, sed cum fiducia, minime vero dubitanter, proponit, quid spe-

a) Vtor editione Frft. 1588. fol. Vbi p. 301. exst. l. c.

ſperandum ſit ab aliquo ſymptomate. Etenim aliud appellat *κακὸν*, aliud *κάκιστον*, aliud denique *πονηρὸν*, *ὀλέθριον* aut *θανάσιμον*, vt exinde colligere poſſimus, malignitatem gradu admodum eſſe diuerſam. Quae *κακοήθεα* ille appellat ſymptomata, ſemper indicant, dubium fore morbi euentum, et in magno verſari aegrotum periculo, ita vt exigua ſuperſit ſpes vitae ac ſanitatis. Praecipua illa et memorabilia malignitatis ſigna ſunt HIPPOCRATI *ψύξις*, *περίψυξις*. *κατάψυξις* et quidem *μετὰ σκληρυσμȣ̃* frigus, perfrictio, cum dolore, tenſione, rigiditate corporis, artuum, ſpinae, ceruicis; *Ρῖγος*, ſumma corporis rigiditas, tetani inſtar eiusque ſpecierum, maxime ſi tenuis ſimul ſudor adſit, parcus et inutilis, ſuperiorum partium ſubinde tantum, graece *ἐφίδρωσις*, vna cum aliis ſimul ſymptomatibus, ad quae pertinent maxime, *ἀφωνία* vocis priuatio; *ὀδύνη τράχηλον*, ceruicis dolor; *δυσφορία* moleſtia quaeuis; *φόβος*, metus; *ἀθυμία*, animi triſtitia et moeror; *ἄλογος* maxime, id eſt, citra rationem aut occaſionem; *δυσουρία*, difficultas mingendi, aut negata prorſus facultas ex rigore inprimis; *ἄγνοια*, ſtupor mentis, vt non agnoſcant familiares aegroti; *λήθη*, obliuio eorum, quae geſta ſunt; *κῶμα* et *καταφορὰ* et *κάρος*, ſopores, ſiique profundi ac graues; *ἀγρυπνία*, ſomni ab-

ſentia,

ſentia, peior illa, quae cum dilirio eſt, (φλεδονώδεα cum inepta delirant aegroti, et vigilantes et ſomniantes); ἔκλυσις, virium exolutio, ſumma proſtratio, ſine cauſſa tamen externa, notabili, aut citra manifeſtam euacuationem quandam, quae motum inprimis ſpectat muſculorum, ſiue ex rigore aut ſpaſmo quocunque orta ſit; πόνος, dolor et labor, artuum, manuum ac pedum, femorum, genuum, ſurarum; ἀλγήματα, moleſtae variarum partium ſenſationes. Maligno enim laborat morbo, qui ἄναυδος, voce et ſermone priuatus eſt, aut quem afficit ἀχλὺς, oculorum caligo, aut κόπος, laſſitudo, aut ἄνιδρος ſc. πυρετὸς, ſine ſudore die iudicatorio febris, cum horrore tamen, angore et iactatione corporis.

Malignum audit apud HIPPOCRATEM ſymptoma λύγξ ſingultus; ſubitanea ſummitatum corporis in vtraque extrema permutatio; ferox et audax reſponſio, acuta vox, geſticulatio, quae fit ſtudio intenſiori, torpor, ſtrangulatus, et quidem faucibus gracileſcentibus, inter potandum ſtrepitus, maxime difficilis deglutitio, taciturnitas, oculi diſtorti, lingua et vox tremula, pauores, ſpirandi moleſtia, et quae ſunt reliqua in *Coacis* elegantiſſime enarrata, quae teſtantur ſatis ſuperque, febrim illam, in qua haec animaduertimus,

ſymptomata, ad malignarum pertinere familiam. Quam phrenitidem vocant Graeci febrim, quamque BRENDELIVS ex horum monimentis concinne ſatis delineauit, nobis ſiſtit exemplum malignae febris, in qua malignitatis ſigna quamplurima, eaque peſſima ſimul adſunt, ideoque vix vnquam ſanationem admittit, ſed fere ſemper vitam adimere ſolet. Paraphrenitis huic perfecte ſimilis eſt, eo tamen diſcrimine, quod ſymptomata gradu mitiora. Haec vero neminem fugere arbitror, qui adſidue legerit *Coaca* illa, quae credo ſufficere ad malignarum cognitionem, vt nullum mihi ſit dubium, poſt HIPPOCRATEM vix maligni morbi ſymptoma fuiſſe obſeruatum, quod ille non ſuo iam tempore in aduerſariis ſuis annotauerit. Ea vero ſymptomata adeo conſtanter morbum malignum conſtituunt, vt iure affirmare poſſim, diſtinctum genus quoddam morbi atque ab aliis febrium generibus diuerſum conſtituere. Genus enim morbi, ex vſu loquendi appellare conſueuimus, cui conſtanter ſymptomata quaedam ineſſe deprehendimus, quae in genere inflammatoriarum ſunt dolor, pulſus durus, cum febre acuta, calore, reliquis quae nemo ignorat, ſymptomatibus. Quodſi igitur negare vellemus, malignas ſingulare morbi genus conſtituere, iure eodem negarem fere ſingula morborum genera. Nullum enim in

vni-

vniuersa pathologia morborum genus mihi notum est, quod non aliquando tanquam symptoma aliis morbis superuenire visum sit, quod de inflammatoriis et exanthematicis potissimum morbis notissima res est. Qui statuunt itaque malignitatem singulis febrium generibus ceu symptoma et accidens quoddam superuenire, hi cogitent velim, nullum esse genus exanthematum, quod non aliquando huius vel illius febris typo inuadere soleat holeat homines. Pestis, vt exemplo vtar, nonne semper pestis dici meretur, licet indoles febris non eadem sit semper. Complicationem tunc omnes adesse dicunt, si duo morborum genera distincta simul aegrotum infestant. Negare debemus aut vniuersam doctrinam de complicatione morborum, aut concedere coacti sumus, quodsi praeter malignitatis symptomata alius morbi simul adsunt signa, veram tunc adesse complicationem, et morbum illum non necessario pertinere ad malignitatem, nec ab illo malignitatem esse deducendam, cum hi omnes morbi saepissime soli sine omni malignitate adoriri soleant homines. Saepissime autem, quod praecipue monendum erat, simplicissimum genus morbi constituunt febres malignae, vt malignitatem illam certe nec ab inflammatione, siue manifesta, siue occulta, nec a bilis colluuie, aut a putrido quodam succo deriuare ausim. Ex mea sententia vali-

 dum

non semper in omni febre maligna infirmantur, sed subinde augentur potius, vt itaque praeternaturaliter aucta sentiendi facultas, vnum sit ex praecipuis malignarum febrium signis, cum scilicet a leuissima caussa occasionali aut dolor admodum vehemens, et integra sensatio, aut dira conuulsio oriri saepe visa sit et animaduersa fuerit. Pertinent huc pauores a radiis solis et luce oriundi, conuulsiones ex strepitu leuissimo, aurium illa affectio mirabilis, odoratus et tactus quoque, vt leuior sensatio aegroto admodum fiat molesta, itemque maxime notatu illud dignum symptoma, potulentorum maxime difficilis deglutitio, quam non raro sequitur illico conuulsio. Hydrophobiam symptomaticam nuperi vocant, itemque spontaneam, denegatam liquida deglutiendi facultatem illam. Permultis in locis autem HIPPOCRATES iamiam edixit, malignissimarum febrium esse certissimum signum, praefocationis in faucibus sensum, summeque difficilem deglutitionem, liquidorum inprimis, absente tumore in faucibus et illis gracilescentibus potius, vt iusta mihi sit suspicio, nec ipsum HIPPOCRATEM ignorasse pessimum illud malignarum symptoma, quod nuperi hydrophobiam appellare consueuerunt.

Malignae febres, non tam cito stadia sua decurrunt, sicut id familiare est putridis, hinc non omnes ad acutas hodie referri solent, sed pluri-

plurimorum consensu, dantur quoque malignae lentae; in quibus certissime ne minima suspicio adest, a putredine aliqua ortum habere, nec verosimile videtur, ab ea caussa tot symptomata posse oriri, quae licet nobis prorsus ignota videantur, longe alia tamen, quam putredo humorum censenda; quae nimirum certissime destruit potius sentiendi vim, quam vt illam augeat; quod adeo frequenter in malignis fieri solet.

Considerabimus solertiori cura malignarum decursum, vt eo magis pateat, adesse notabile quoddam discrimen malignam inter et putridam. Proprium est malignarum, vix vnquam, aut rarissime tamen, notabili aliqua euacuatione critica finiri. Criseos absentia, vrina limpida, coctionis defectus, cutis sicca, eaque stricta, pertinent ad praecipua malignarum signa. In putridis vero diarrhoea foetens, aut haemorrhagia vix compescenda, quae morbum non leuat, et sanguinis dissolutionem adesse testatur, aut denique petechiae et vibices ab eadem caussa obseruantur. Haec omnia in malignis abesse possunt, et non raro solent, nec in his gangraena extremarum partium semper occurrit, quae proprium constituit symptoma putridarum a sanguine dissoluto, metastases vero ad glandulas, articulos et denique ad neruos, rectissime Brendelius, antecessor noster, post fata etiam venerandus, pronun-

aet illud vitium lymphae aut ab initio morbi iam adfuit, aut considerari debet ceu morbi ipsius effectus. Neque a vero alienum videtur, omnes neruorum in malignis affectiones ab eodem lymphae vitio habere origines, saltim probabili admodum argumento dolores atque stupores ausim deriuare a lympha in neruorum vaginis stagnante et quodammodo vitiata. Est enim notissima res, morbos chronicos varii generis, qui vulgo neruorum morbi appellantur, et quibus adnumerantur melancholia, stupor, epilepsia, et dolores arthritici atque rheumatici, non eam ob caussam neruorum morbos dici, quod liquidum neruorum accusari possit, sed quod nerui sint morbi ipsius sedes. Summa virium prostratio et lassitudo insignis, morbillis propria, neque testatur putredinem humorum, neque vitium quoddam aut ataxiam, sed bene iam monente GORTERO *b*) a vitio quodam lymphae et seri commode satis explicari potest. Est vltimus quidem destructionum humorum gradus, putredo, et nemo negat, tandem putrescere humores in omni fere genere febrium, sed tunc putredo non est caussa, sed potius effectus morbi.

Plures certe dantur mutationes et corruptionis species humorum, quae nonnullis nuper iterum

b) Prax. Med. Syst.

iterum cum diuersa fermentationis specie comparantur c). Est discrimen fluidum inter putridum et vappidum, quod non dici potest putridum, sed solummodo amisit partem spirituosam et volatilem, simulque omnem suam fragrantiam, quam interdum noua iterum acquirit fermentatione, manifesto documento, nondum fuisse putridum. Quicquid etiam moneant nonnulli contra restauratam illam nuper fermentationis theoriam fluidorum animalium, illud certe extra omnem dubitationis aleam positum esse videtur, tot species corruptionis humorum corporis humani existere posse, quot dantur fere fluidorum, arte chemica per fermentationem paratorum genera, vt omnino haec comparatio non prorsus inepta videatur.

Quot species acrimoniae humorum suo tempore iam cognouerit summus BOERHAAVIUS, neminem latet. Quam ille vocat acrimoniam oleosam, rancidam, aromaticam, permulti recentiorum accusarunt tanquam caussam exanthematum, miliarium inprimis, et sunt multa argumenta, quae in pathologicis recenseri solent, quibus constat, verosimillimam esse hanc doctrinam, vt malim ipse ego hanc

c) Huc pertinet Cl. BRINCKMANNI notissima illa theoria. Cf. etiam Cl. WESTPHAL et PYL diss. de rubedine sanguinis. Gryph. 1775. p. 6. nota 30.

hanc acrimoniam pro vera caussa miliarium agnoscere, quam ex hypothesi stabilitam illam humorum putredinem. Non inepte itaque Cl. Pyl dixit, in febre miliari alba vestigia fermentationis vinosae apparere, certe alimentorum nutrientium varia genera, fructus horaei, farinacea, dulcia, vinosa, non omnem fermentationem, aut huic tamen valde similem mutationem humorum nostri corporis, prorsus excludunt.

Quicquid demum sit, miasmata illa, a quibus nonnunquam morbi maligni oriri dicuntur, non semper testantur putridam indolem, cum ab iisdem saepius longe alia, quam putridi morbi species oriri soleat. Neque petechiae, neque variolae, immo nec ipsa pestis, nunc omnium consensu, semper putridam febrim habere solent sociam, vt tuto affirmari possit, putredinem illam, si in his morbis appareat nonnunquam, longe aliis caussis deberi, et potissimum quidem illis, quas praedisponentes appellare solemus, interdum vero et aliis, quae in ipso morbi decursu superueniunt et contingunt.

Quum igitur, repeto iterum, signa illa et symptomata malignitatis ab Hippocrate iamiam sollicite satis annotata, constanter malignum morbum indicare soleant, absente tamen

tamen putredine et abſentibus cauſſis putredinis, cum malignitas ab aliis cauſſis, quam a vera putredine originem habere poſſit, non video prorſus, cur malignus morbus vnice a putredine humorum deriuari debeat.

Nunquam HIPPOCRATES in *Coacis*, vel alio in loco dixit, malignos morbos a putredine oriri, quod mirum omnino. Etenim, quod nemo ignorat, qui legerit HIPPOCRATICA monimenta, aliquoties is dixit, febres fiunt a putredine. Eo magis itaque mirandum, HIPPOCRATEM adeo ſollicite et omni attentione adhibita, tam prolixe malignarum febrium ſingula ſymptomata annotaſſe, nunquam vero putredinem humorum accuſaſſe, ſed potius docuiſſe, malignitatem ab occulta quadam oriri cauſſa.

Quae quidem, cum veriſſima ſint, et ex ipſis HIPPOCRATIS monimentis excerpta, patet, malo conſilio a recentioribus malignitatem latiori ſenſu omnem virium proſtrationem et imbecillitatem dici, quae a cauſſis manifeſtis originem habet. Eſt enim diſcrimen notabile inter morbum acutum, periculi plenum, et vere malignum, poteſt enim morbus eſſe admodum periculoſus, quanquam ſenſu proprio malignus non ſit.

Hinc facile eſt ea refutare, quae nuperi ſcripſerunt, de malignitate, ſingulis febrium generibus nonnunquam ſuperueniente.

Hoc ſenſu recentiorum, nemo prudens negabit, malignitatis cauſſam eſſe aliam ſummum inflammationis gradum in morbo pleuritico, peripneumonia, variolis, aliam bilis colluuiem vel ſaburrae in primis viis. Inde facile concipimus, medendi rationem non vnam eandemque omnibus ac ſingulis his morborum generibus conuenire, et peſſime nocere interdum ſanguinis miſſionem, vomitoria, antiphlogiſtica, veſicantia, quae alias, alio in caſu praeſtantiſſima artis noſtrae auxilia.

Quo demum ſenſu accipias malignitatem, ſymptomata indicant ſemper, vim vitae nunc exſtimulari, nunc vero imminui, vt nunquam ſit absque irritabilitate et ſenſibilitate laeſa, malignitas.

Generatim autem morbi vocantur neruorum, qui iure potiori dici deberent morbi muſculorum, ſi ſpectes ſpaſmos, conuulſiones, torporem, tremorem, immo paralyſes, cum membrorum et artuum, tum ſphincterum inprimis, quae quidem ſymptomata etiam citra omnem laeſionem neruorum oriri poſſe, nemo tam facile negabit. Sed ſunt etiam alia malignitatis ſymptomata, quae ab ipſis neruis

male

male affectis proueniunt, scilicet stupor mentis, deliria, surditas, dolor, horrores et frigoris ac aestus sensatio. Alia denique symptomata mixtum morbi genus sistunt, et vtriusque principii vitae affectionem testantur. Quamquam vis enim altera ab altera satis distincta sit, hoc tamen negare non cupio, vnam affici posse, altera illaesa.

Eadem itaque materies morbida et fibras musculorum et neruorum simul afficere solet, vt simul ab eadem caussa et dolor et spasmus ac conuulsio possit oriri. Eadem quoque medicina vtriusque vitae principii affectiones simul tollit, nec dantur cardiaca, neruina, roborantia, antispasmodica et similia remedia, quae non simul mutent vires musculorum et neruorum, quod etiam de alimentis et venenis constat.

In abstruso latent primae rerum caussae, et latebunt forte in omne aeuum, nec ad primas vsque rerum caussas demonstratio medica ascendit.

Quum itaque in physiologicis nonnisi probabilibus argumentis demonstrare possimus rationes phaenomenorum, vix sperandum est, fore vnquam, vt innotescat vera malignitatis ratio.

Quod cum veteres sapientissime perspexissent, nec vellent fucum facere, contenti fuere

 soler-

Eius generis sunt v. c. spasmi leniores, vultus paulisper meditabundus, taciturnitas insolita, quies ipsa aegroti, citra consuetudinem, quae a medicis in arte non exercitatis et nunc saepius negligi solent, at maximi sunt momenti.

Etenim praeuidit e longinquo quasi prudens HIPPOCRATES tempestatem imminentem, nec a serena alias tempestate se decipi passus est, cum longo rerum vsu didicisset, a paruis initiis oriri phrenitidem et omnia malignitatis symptomata, quibus quantocius obuiam eundum est. Omnia vero illa malignissima symptomata ab HIPPOCRATE annotata, mature satis annunciant summum periculum, et indicant, metuendam esse virium vitae summam et irreparabilem destructionem.

Si quis vnquam elegantissimum illud CICERONIS L. II. de *Oratore*, elogium meretur: "*medico diligenti, priusquam conetur „aegro adhibere medicinam, non solum morbus „eius, cui mederi vult, sed etiam consuetudo „valentis et natura corporis cognoscenda est;*" sane illo exornandus est diuus parens, qui diis minorum gentium *loquax* videtur, vt relatum audiui, de irrisore quodam antiquae medicinae, sed amore plus quam paterno inculcauit quaeuis memorabilia praecepta in arte

nostra.

nostra. Videant igitur, qui priscam sapientiam contemnunt, et loco studii obseruationum veterum, ridiculas super morbis demonstrationes nobis obtrudere cupiunt, quam longe nouaturiens illa medicina aliena sit ab eo doctrinae genere, quod per tot secula laudarunt, qui de rebus hisce iudicare poterant.

Vel inuitus hic pedem figere cogor.

„mentum, a prima ſtatim origine innatum, „quam ſortiti ex ſemine et ſanguine menſtruo „ſumus, diſtamus tamen inuicem, quod ma„gis minusque alius, alio calidior reperiatur. „Sunt tamen latitudini huic quidem tanquam „termini praefixi, quos vltra ſi tempera„mentum praegrediatur, aut aegrotare nos, „aut iam interire neceſſe ſit, vt enim „plus iuſto refrigerati morbos contrahi„mus frigidos, ſic cum extra ſanitatis „campum excalefacti fuerimus, febrim inci„dimus etc."

Praeclare hic GALENVS a calido innato, ſeu quod nobis idem eſt, ab irritabili natura hominis, a conceptionis inde momento, diſcrimen omne temperamentorum explicandum eſſe docet, et GALENO recentiorum melius ſciuit nemo, cordis et vaſorum ſtimuli ſiue exceſſum, ſiue defectum, morborum gignere genera varia.

In febribus certe plerisque vis cordis et vaſorum exſtimulata, fere omnem morbi ideam abſoluit. Spaſmi denique, conuulſiones, dolores, deliria, et haemorrhagiae, quae vulgo eſtrenatae appellantur, ſoli debentur ſtimulo vaſorum concitatiori, quem moderari artis praecepta iubent. Id nuperrime quoque Cl. CALLISEN docuit, qui in libro Inſtitutio-num

num chirurgicarum genus quoddam summum morborum stabiliuit, qui omnes ab irritamento quodam nascuntur.

Stimuli innati exstinctio illustrat doctrinam de torpore, paralysi, immo aliis morbis non paucis, e genere chronicorum, qui vulgo frigidi appellantur. Irritabilitatem esse summam in iuniori aetate, eamque a conceptionis momento in dies minui magis magisque, GALENVS eleganter dixit l. c. cap. VII. p. 126. cum ait: „quo magis magisque crescit foetus, „eo minus redditur calidum illi innatum„ — et paullo post addit: „quare colligitur, et iis, „qui plurimum crescunt, plurimum inesse „calidi innati, et iis, qui consenuere, mi„nimum."

GALENVS L. VIII. de HIPP. et PLATON. decret. cap. 7. vtriusque sententiam de innato calore T. I. p. 556. recensuit: „GALENO auctore HIPPOCRATES semper ca„lorem innatum omnium naturalium operum „auctorem esse ait," et paulo post: „ab HIPP. „dicitur, quae augentur corpora, plurimum „insitum calorem habent — senibus vero „parum inest caloris — cum frigidum cor„pus habeant senes, non ita acutis febribus „infestantur. Hic et in libro de Nat. hum. „in prima aetate hominem ait esse calidissi-

„mum,

„mum, ſicut frigidiſſimum in extrema, quae „eſt ſenectutis. — Inſito calore calidiſſimum „eſſe ſubſtantia nuper genitum infantem dixi„mus. Propterea in Aph. quae augentur, in„quit, corpora, plurimum calorem inſitum „habent."

Alibi, ſcil. Comment. IV. in L. VI. Hipp. de morb. vulg. Galenus explicuit, cur iis hominibus, quibus multum ineſt caloris natiui, pectus amplum et vox ſonora.

„Quoniam, ait ille, p. m. 264. cor ſtatim „ab initio, cum formatur in vtero, amplifi„catur, increſcitque illis, in quibus inſitus ca„lor plurimus ineſt, ad cordis vero portionem „et pectus plerumque magnum efficitur, et „hoc iterum pulmonum magnitudo conſequi„tur, nec non et iſtis aſperae arteriae „magnitudo reſpondet, et huic plerumque „gutturis etc."

Poenitebit neminem vnquam legiſſe ea, quae Galenus paulo poſt l. c. de calore ventriculi docuit. Eius vero functionem recentiores ab irritabili natura pendere docent. Quam veritatem Galenus p. 365. aliis verbis ſic expoſuit: „illud etiam conſtat, in ven„triculo ciborum concoctiones ab hoc inſito „calore exuberante, optimas fieri." Athletarum

rum robur deberi calido innato, neque HIPPOCRATES neque GALENVS ignorauit.

Cor focum et lares ingeniti caloris appellauit GALENVS l. c. p. 364. nec ausi sunt recentiores omnes, aliam caloris caussam in nobis statuminare, quam cordis motum perennem. Cor enim, quam primum quiescit, frigus oritur, et motu cordis frictionis ope restituto, incalescere quoque incipit rursus homo, mortuo paulo ante similis, vt non desint exempla, pro mortuis fuisse habitos, qui asphyxia correpti, omni calore priuati essent.

Redeo ad doctrinam, quam de morbis solidi viui proposuit. Etsi vero primo intuitu veterum doctrina super his rebus a recentiorum toto caelo diuersa videatur, exactius tamen comparata, non adeo ab ista distat, vt vulgo quidem credidere multi. Qui sanguine calido multo abundant, temperamento gaudere valde irritabili, notissima res est. GALENVS vero eleganter satis docuit, cognoscere temperamenta hominum varia, cum ex succorum abundantia vel penuria, tum ex ipsa solidorum partium qualitate. Sciuit ille sagacissimus vir et eruditissimus, si quis vnquam, aetatibus singulis aliud temperamenti genus proprium esse.

Cor,

Cor, siue praexistere dicas, siue formari momento conceptionis. certe primum mouetur, ac deinceps animaduertimus pulsare arteriarum truncos, et vltimo demum ramos, et cor denique in moribundis hominibus vltimo mori, notissima nunc quidem res est.

Incidit nuper in manus SCHWALVE, de alcali et acido; quo in libro legitur p. 229: „originale est vita cordi — pulsat et agitatur „ante neruos, venas — originalis vis mo„trix." Non inepte vero haec dicta sunt, nam verissima sunt, et testantur, ab omni fere aetate retro, non prorsus ignorasse antecessores nostros veram principii vitae rationem.

Aliis partibus alium irritabilitatis gradum inesse, sagacissimus noster et experientissimus HALLERVS primus omnium recte docuit, vt adeo diuersa functio diuersarum partium omnino irritabilitati, quae in singulis partibus post mortem adhuc reses, per experimenta cognoscitur, tribuenda.

Istud vero phaenomenon non ignorauit Seculo XVII. auctor libri Satyrici, perstringens puellarum lasciuiam, cum scribit: „vt „*cor hominibus*, sic feminis cunnum viuere „primum, et mori vltimum." Non melius autem rem potuisset verbis exprimere, si

legisset

legisset recentiorum dogmata physiologica. Non immerito etiam vetustissimus Philosophus suo iam tempore vterum appellauit animal, quod in animali altero muliebri, vitam peculiarem viuit, quam ob caussam mulier omnem morbum bis patitur, cum nullo fere possit laborare morbo, in quo non adsit vteri cum caeteris partibus consensus. —

Sed recensendae veniunt recentiorum temporum obseruationes nonnullae. Occurrit memorabilis ille locus in Inst. Boerhavii Aph. 187., quo ille ait: „mirifica et occulta „est in corde fabricato procliuitas in reciprocandas systoles et diastoles vices, etiam a „morte, immo et in corde exsecto, denique „et in segmentis cordis dissecti." Est mirum omnino, Boerhaavium hanc cordis vim singularem bene cognitam habuisse, nec tamen deinceps ex ea vi sola explicuisse cordis motum.

Eum locum commentariis suis eruditissimis illustrauit Hallervs. Ex Lowero aliisque iamiam allegauit obseruationes de cordis reciproca palpitatione, euulsi etiam, post obitum hominis diu superstite, quae in frigidis animalibus, rana scilicet, anguilla, salmone, serpente, longe maior est, quam in hominis et brutorum corde.

Extat vero locus memorabilis apud LOWERVM de corde Cap. II. p. 69. et similes obss. occurrunt in obss. colleg. Amstelod. p. 29. Nolo hic repetere obseruationes circa irritabilitatem cordis in animalibus variis ab aliis annotatas. Eorum enim summam ipse HALLERVS in Elem. Phys. nobiscum communicauit, et nuper Cl. van GEVNS in diss. de eo, quod vitam constituit in corpore animali, Groningae 1758. habita, et nuper ab Ill. SANDIFORT Tom. III. Thesauri denuo publicata, qui pag. 538 et 39. sedulo enumerauit obseruata WEPFERI, DRELINCVRTII et aliorum, et quae concernunt irritabilitatem ventriculi et intestinorum.

Id vero breuiter hic annotasse, non erit superfluum, CICERONEM, de Nat. Door. L. II. Cap. LIV. et LV. eleganter iamiam descripsisse motum peristalticum intestinorum. Is vero loco priori ait: „in aluo „multa sunt mirabiliter effecta, quae constant „fere e neruis. Est autem multiplex, et tor„tuosa, arcetque, et continet, siue illud ari„dum est, siue humidum, quod recipit, vt „id mutari, et concoqui possit: eaque tum „adstringitur, tum relexatur, atque omne, „quod accipit, cogit, et confundit: vt facile „et calore, quem multum habet, exterendo „cibo, et praeterea spiritu omnia cocta, atque „confecta in reliquum corpus diuidantur."

Loco

Loco posteriori dicit: „quemadmodum re„aliquiae cibi depellantur, tum adstringen„tibus se intestinis, tum relaxantibus, haud „sane difficile dictu est." —

Auriculam cordis dextram vltimo mori, HALLERVS ex GALENI admin. anat. L. VII. Cap. XII. ipse docuit in experim. de cordis motu a stimulo nato, in Comment. Goett. T. II. p. 263.

Sed supersunt et alia loca ex GALENO allegRanda, olim a me-omissa, iam vero indicanda, cum velim, vt nil quidquam desit in historia mea irritabilitatis, e veterum monimentis collecta. Sanguis, GALENVS ait L. I. de Temper. Cap. 9. p. 29. „a corde „suum accipit calorem, quippe id viscus na„tura sua — calidissimum est — Typographi culpa error irrepsit olim in thesi mea I, hic corrigendus. Exstat scil. L. II. (non III.) GALENI, Cap. VIII. p. 481. locus ille, vbi ait: „Cor primum ante alia omnia animalis „membra formari dicunt. — Cor sicut „omnium aliorum membrorum moueri pri„mum incipit, ita vltimum desinere" — Prolixe ibi disputat, vtrum cordis motus a seipso, an vero a cerebro, et num in corde alimenti principium sit.

Cor eulſum adhuc moueri, bene ſciuit GALENVS de anat. adminiſtr. L. VII. cap. 4. p. 190. quanquam in eo errorem commiſerit, quod acrius diſputaret, cor muſculum non eſſe.

Longe plura loca ex GALENO meo, aliisque veteribus allegare quidem poſſem, quibus conſtat, veteres in doctrina de irritabili natura partium C. H. non rudes fuiſſe, ſed ſpicilegii loco haec quidem nunc ſufficiant.

BRONZERII librum, de calido innato, a me omiſſum, quemque nunquam vidi, MANGETVS nominauit in Bibl. med.

Alia forſan occaſione HELMONTII Archaeum cum doctrina de irritabilitate comparare non erit abs re. GAVBIVS, vir magni nominis, in Epiſt. ad HALLERVM datis, T. VI. bene monuit, Archaeum HELMONTII non adeo mereri ludibrio exponi, vt multi quidem credidere.

VII.

PROGRAMMA,

SVCCINCTA NARRATIO HISTORICA, DE MAGNETIS VIRIBVS AD MORBOS SANANDOS.

D. XI. IAN. MDCCLXXVIII.

AD DISP. CL. LEPORIN, DE HYPOPYO.

Quum nollem Candidatum, qui nuper fuit doctiſſimus Scholae noſtrae medicae Gottingenſis discipulus, dimittere ſine publica aliqua commendatione, placuit praefationis loco nonnulla praemittere, quae ſpectant fata virium magnetis ad morbos ſanandos. Magnes lapis integer externe admotus peruetuſtum remedii genus eſt. Etenim nunc quidem nemo fere ignorat locum *Aëtii*, collect. *Stephan*, p. 68. Cap. 25. quo ſcribit: "*tradunt detentum manu chiragricorum ac podagricorum dolores ſedare et conuulſis opitulari*," et quem mutuauit quoque *Weckerus*, in compilatione ſua ſecretorum L. V. p. 107. ed. Baſil. 1613. Sed plura apud veteres loca occurrunt, quae docent abunde, iam dudum ad varios dolores compeſcendos magnetis vſum fuiſſe cognitum.

per experimenta in dies magis cognitam habe-rent Physici vim lapidis illius mirabilis, magna expectasse ab eius efficacia medicos.

Quis enim non miratur illud naturae mira-culum, quod docet magnes, attrahens incre-dibile fere pondus. *Kulmio* teste in diss. de Magnete, possidebat olim Dux Hetruriae magnetem ponderis librarum nouemdecim, qui attraheret et sustineret pondus librarum sexaginta quinque. *Gmelinus*, auctor fide dignus, narrat in itineris parte quarta p. 41?, se vidisse magnetem ponderis librarum trede-cim, qui auidissime ad se raperet ponderis Russici libras quadraginta. Miraculum augent, quae Physicis innotuere obseruationes de ma-gnete artificiali. Qui scire cupiat, quam in-gens pondus magnes artificialis ad se trahere, et suspensum tenere possit, is euoluat summi Physici *Musschenbroekii* introductionem ad Phi-losophiam naturalem T. I. L. B. 1762. §. 988. quae docet, mirum in modum vim eam au-geri posse, adeo vt similem vim non inuenire liceat in vniuersa rerum natura. Non male itaque magnes a b. *Saltzmann* in diss. Arg. 1648. habita, Herculeus appellatur lapis, nec inepta Physicorum est coniectura, quodcun-que corpus tamquam magnetem considerari posse, propter Atmosphaeram quandam, quae quodcunque corpus densum circumdat. Che-

mico-

rum experimenta et obseruationes de affinitate, vt vocant, corporum, simile quid docent.

Postquam vero recentiori aetate similitudo vis electricae cum magnetica, quam *Aepinus*, libello peculiari exactius descripsit *), innotesceret, magna spes affulsit, non frustra adhibitam iri vim magnetis ad morbos sanandos. Eam vim sensibus percipi posse, iam dixerat *Quelmalzius*, in diss. de magnete §. 5. Is enim ait, si imponatur dorso manus limatura martis, et magnes admoueatur, sentiri aurae frigidae sensationem quandam.

Accedit altera probabilitas virium magnetis, particularum scilicet copia, quae ferri naturam aemulantur, in sanguine nostro delitescentium, quam in altera Physiologiae editione iterum nouis argumentis probauit b. *Hallerus*, breui ante obitum tempore.

Argumenta itaque non desunt, quae fidem faciunt, non absque effectu adhibitum iri magnetem inprimis artificialem. Sed experimentis alii rem confirmare voluerunt. *Klaerichius* noster, Poliater clarissimus, publici iuris fecit obseruationes in promtuario Hanno-

 verano

*) Est mihi ad manus versio germanica: *Rede von der Aehnlichkeit der electrischen und magnetischen Kraft. Leipz. 1760. 8. mai.*

ſica, et cl. *Weberi Auszügen aus Diſſ. B.* 2. et in nouellis Haleńſium *St.* 26. A. 1776.

Mesmeriana illa noua tentamina effecerunt, vt alii etiam pericula facerent, quid ſtatuendum ſit de hoc auxilii genere.

Habemus coram cl. *Boltenii* Phyſici Hamburgenſis, *Nachricht von einem mit dem künſtlichen Magnete gemachten Verſuche in einer Nervenkrankheit*, Hamburgi 1775. 4t. mai. et eodem anno continuationem eius relationis. Eodem fere tempore prodiit cl. *Unzeri Beſchreibung eines mit dem künſtlichen Magneten angeſtellten Verſuchs* Altonau. 1775. 8. et cl. *Heinſii*, Phyſici *Sagani*, *Beytrag zu den Verſuchen mit künſtl. Magneten in verſch. Krankheiten* Lipſ. 1768. 8. qui quidem duo poſteriores narrant obſeruationes, quae magneticae curae, ſi non prorſus fauent, tamen docent, eam non fruſtra prorſus adhiberi.

VIII.

VIII.

PROGRAMMA, DE ABVSV SANGVINIS MISSIONIS IN VARIIS MORBIS.

D. X. MART. MDCCLXXVIII.

Princeps atque heroicum auxilium in arte noſtra conſtituit ſanguinis miſſio. Sanantur morbi rebelles arteriotomia. Praeſtat ſcarificatio et cruentarum cucurbitularum applicatio variis locis. Hirudinum vſus et venarum ani turgidarum inciſio mirifice iuuit aliquando. Sanguinis miſſio e vena ſecta, larga, ex orci faucibus ſaepius eripuit morti iam proximos; apoplexia aliisque morbis, quorum euentus praeceps eſſe ſolet, correptos. Vix vnquam vera pleuritis absque ſanguinis miſſione ſanatur, vt perperam Haemophobi, ſanguinem timentes, Helmontivs aliique, negantes plethoram et vtilitatem ſanguinis miſſionis, contrariam ſententiam ſtabilire auſi ſint.

Memini me olim vidiſſe mulierem ruſtici, toroſi habitus corporis et valde plethoricam, epilepſia

dixere alii, malum hypochondriacum saepe originem habere a sanguinis missione praepostere instituta.

Sunt varii morbi in quibus nocet sanguinis missio, alii vero qui per sanguinis missionem exasperantur.

Sunt haemorrhagiae, quae a plethora sola oriuntur, in quibus pessime nocet frequens sanguinis missio. Haemoptysis huc inprimis pertinet. Noui haemoptoicum, qui singulis fere quatuordecim diebus sibi sanguinem mitti curaret. Sed ab eo tempore, quo saepius mitteret sanguiaem, saepius etiam rediit haemoptysis, et cum deinceps, me suadente, rarius venam sibi secari curaret, rarius et post longiora interualla demum sensit haemoptyseos redeuntem paroyxsmum.

Non absimili modo sanguinis missio nocet in effrenata quacumque haemorrhagia, quae a vasorum spasmis vehementioribus oriri solet. Nocet enim augendo spasmos, non secus ac vsus praematurus adstringentium, a quibus vulgo vasorum spasmi vehementer augeri solent. Non dispar est ratio effectuum praeposterae sanguinis missionis in conuulsionibus. Neque semper a vera plethora conuulsiones et spasmi oriuntur, neque praesente illa spasmis et conuulsionibus medetur sanguinis missio.

Vasa

Vasa enim subito facta sanguinis missione depleta, subito sese vehementius constringunt, atque adeo malum ipsum augetur. Quare sapientissimum consilium iam suo tempore dedit Fr. Hoffmannus, omnino medicorum Germaniae princeps ornamentum, sanguinem non mitti debere in ipso paroxysmo, et dum durat vehementia dolorum ac spasmorum, sed potius finita tragoedia, extra paroxysmi tempus.

Facilius errant iuniores medici, illis qui in artis exercitio iam bene versati. Pulsus durus a saburra primarum viarum et ventriculi inprimis, saepe mentitur grauem ipsius ventriculi inflammationem, quae vero non adest. Eo in casu saepius mirifice praestat emeticum, quod ventriculum a saburra liberat, qua euacuata pulsus antea durus, contractus, mox euadit liberior, nec adeo durus manet, sed potius mollis fit, plenus ac regularis. Longe rarius enim vera ventriculi inflammatio in praxi occurrit, quam quidem iuniores medici putant. Haec monita non sunt nostra, sed viri summi, nostrique in cathedra practica antecessoris, et de vniuersitate nostra bene meriti, b. Brendelii, e cuius scriptis nos multa didicisse, cur non dicamus, nescimus.

Pessime nocet in omni casu, in omni febre inter initia eius, praesente magna colluuie impuro-

purorum succorum in primis viis, missio sanguinis, nisi grauis ratio eam suadeat.

Haec valent de omnis generis febribus, biliosis simplicibus, gastricis, synochis denique ipsis. Quod noceat, non admodum difficili negotio cognoscitur. Auget scilicet debilitatem febris, promouet impurorum succorum ad ipsam sanguinis massam resorptionem, et centum alia damna producit.

Non ignoro equidem, dari mixtum febrium genus, e genere biliosarum, simulque inflammatoriarum, quo in casu inter initia statim sanguis mitti debet, deinceps vero statim exhibenda est medicina emetica. Sed caue, ne existimes, quamcunque febrim biliosam simul esse inflammatoriae indolis. Eae enim species biliosae febris, quae vulgo pleuritis biliosa, angina biliosa appellantur, saepius mentiri solent partium laborantium vehementem inflammationem. Sed nihilo minus vnicum emeticum, iusto tempore et mature satis exhibitum, illico aufert grauem lateris vel colli dolorem. Est alia pleuritis, quae quoniam a vermibus nasci solet, verminosa in scholis medicorum appellatur. Ea remedia, quae vermes expellunt, eo in casu longe praestant inepta sanguinis euacuatione, quippe quae et hoc morbi genus pessime auget. Sunt denique affectiones e genere rheumatismorum frigidorum

gidorum, quae neutiquam sanguinis missione sanantur, sed epispastica desiderant et regimen paullulum calidius.

Pauperioris sortis et conditionis homines rarissime vera laborant plethora, hinc in eorum morbis rarissime tantum administranda est sanguinis missio. Per illud quinquennium, quo Gottingae clinici collegii cura mihi demandata fuit, vix contigit vnum videre aegrotum vera pleuritide laborantem, e plebe scilicet, sed tres tantum obseruaui pleuritide biliosa laborantes, quibus sanguis esset mittendus, propter torosum corporis habitum, verae plethorae signa, et simul reliqua biliosam pleuritidem comitantia symptomata. Peccatur intra Iliacos muros et extra. Sciendum est itaque, omne nimium in vitium verti. Displicet, nam vere nocet, nimia sanguinis missio in ipsa pleuritide vera, vulgo inflammatoria et congeneribus morbis. Non eo vsque mitti debet sanguis, donec prorsus dispareat crusta illa coriacea sanguinis, quae vulgo pleuritica audit. Hoc enim foret nimium, satis est enim tantam sanguinis copiam, e vena secta emisisse, vt pulsus incipiat fieri mollis. Nimia enim sanguinis educta copia certe crisis per sputa turbari, immo euerti solet. Et hoc quidem singulis euacuantibus, nimium adhibitis, commune est. Est medi-

 cus

ſum, velle nunc reuelare nobis illorum morborum veram naturam et indolem, nec non optimam medendi rationem, quam antea intellexerit nemo ad hunc vsque diem. Haec omnia adeo mirifice ſonant, vt quaſi e tripode dicta eſſe videantur. Non opus eſt aſſertum noſtrum teſtimoniis confirmare. Euoluat quaeſo, qui velit, libellum vnum et alterum de gonorrhoea ſcriptum, et legat ſaltim praefationem, nec amplius de veritate dictorum dubitabit. Non ſine voluptate leguntur, quae multi ſcripſere. Mirari enim licet vaniloquentiam auctorum, qui buccis inflatis proprias laudes extollunt; operis ſui praecones egregii exiſtunt, peſſimeque damnant, quae alii ſcripſere, immo nec lectu digna iudicant. Poſtquam tot vaſta volumina et minoris molis libelli de gonorrhoea maligna prodiiſſent, e nuperis placuit nonnullis, nouam ſtatuere ſententiam, gonorrhoeam ſcilicet, quae amoris meretricii donum eſt, ab omni venerea labe prorſus eſſe immunem, nec iratae veneris ſobolem.

Gaudete itaque veneris nepotuli, rariſſime etenim ſcortum diobolare vobis communicat virus venereum et luem ipſam. Quod enim quaeque non habet, dixere noui ſacerdotes veneris *), dare non poteſt. Sciatis itaque, go-

*) Heinsius olim ſcripſit ſacerdotem Veneris vexatum, librum ſaepius editum.

gonorrhoeam, quae toties vestri laboris merces, esse singulare morbi genus, quod neutiquam virus venereum progenuit, hoc enim rarissime contingit, nec nisi eo in casu, cum gallico morbo simul laborat meretrix. Errauere patres, et nos errauimus omnes. Complicatus est morbus, non simplex, si ex vulgiuaga venere lues oritur. Sed antequam nouam hanc doctrinam examini subiiciamus, statim monenda sunt varia. Concedamus, veram esse hanc doctrinam, nouissime excogitatam, duplex genus gonorrhoeae, quam more recepto liceat appellare malignam, dari, *simplicem* aliam absque omni pestilitate venerea, *complicatam* aliam, in qua simul adesse virus venereum concedant, quaenam sunt quaeso signa illa diagnostica, quae docent discrimen? De his enim altum est silentium, et patroni nouae huius hypotheseos non cogitarunt, non haberi signa diagnostica, quae vnam speciem ab altera accurate satis distinguere sufficerent. Memini me legisse nouam doctrinam, quae asserit, vix dari eius generis signa, stillicidium scilicet materiae spurcissimae, ardorem, balani erosionem, probare nihil — nec testari, virus venereum a meretrice accepisse scortatorem. Benignitatem, sit verbo venia, vt extollerent gonorrhoeae malignae, anxie desudarunt, vt quaeuis signa dubia redderent, quae vulgo virus testari dicebantur. Nouum

ſane genus philoſophandi; quod iubet dubiam reddere diagnoſin gonorrhoea malignae, vt valde dubiam benignitatem nouo argumento, ceu veram defendere queant. Hoc erat inprimis in votis, vt nouae doctrinae fabri, nos edocerent ſigna illa, quae malignam gonorrhoeam veterum a gonorrhoea hac noua diſtinguant. Sed hi ſagaciores, immo ſagaciſſimi, callide docent, malignae verae gonorrhoeae vere nulla dari ſigna, ſed ſingula benignae, a nullo contagio virulento ortae, aeque eſſe communia.

Poſt tempora doctiſſimi ASTRVC nemo ignorauit, niſi rudis et hoſpes in arte noſtra, gonorrhoeam inter initia ſtatim eſſe ſpeciem inflammationis, atque a ſtimulo, irritatione, dolore in vrethra, explicanda eſſe varia morbi recentis adhuc ſymptomata, teſticulorum nempe tumores inſignis ſaepe magnitudinis, et glandularum inguinalium ſimilem tumorem, nec docere haec phaenomena ſemper metaſtaſin quandam et reſorptionem miaſmatis venerei. Perperam accuſari eam metaſtaſin ſaepe, cum oculi laborent vehementiori ophthalmia, alii monuerunt, nam ſaepe accidit, vt cum non ſine dolore et triſtitia digitis exprimere vellent aegroti virus ex vrethra propullulans, et lachrymae copioſe manarent, digitus improbus oculis ipſis illiniret virus. — Nemo ignorat hodie, rarius vlcus in vrethra adeſſe, nemo ignorat praeſtantiam methodi

methodi antiphlogisticae, quam diu malum recens, vt nec specificis, nec mercurio opus sit, quippe cuius praematurus vsus magis nocet, quam prodest. Docuere pathologi, non adeo facile timendam esse luem ipsam, modo excretio materiae virulentae non cohibeatur adstringentibus aut regimine. Sed nemo docuit, haec omnia probare innocentiam gonorrhoeae. Sunt plura miasmatum genere, de quorum veritate dubitat nemo, quae sola methodo generali, non secus ac gonorrhaea, sine omni specifico sanantur. Quis quaeso ignorat naturam et indolem variolarum, quae specie et symptomatibus adeo mirifice ludunt. Nonne benignissimae, malignissimae, verrucosae, confluentes, crystallinae, et quae sunt reliquae species, sibi adeo dissimiles vnum idemque miasma pro caussa agnoscunt, vt omne discrimen a varia dispositione corporum repetendum sit, et non vna omnibus medendi ratio conueniat. Axioma stabilitum erat, non eandem poenam luere scortatores omnes, sed sortem illorum esse variam. Dispositio enim corporum, et virus ipsum, quod non vnius eiusdemque indolis semper, efficere solent, vt morbi natura eiusque symptomata longe aliam faciem induere queant. PANDORAE pyxis non potuit tot venena spargere, quot vulua spurcissima nostris temporibus disseminare valet. Prostibulum saepe amatoribus suis longe plura

communicare solet, quam quibus ipsa punitur. Ipsi defensores nouae doctrinae hanc veritatem non ignorant, sed bene sciunt, plures iuuenes, qui scortum idem sibi elegerunt, diuersimode nunc hoc, nunc illo symptomate contaminari. Vt meretrices nunc magis minusue in arte celebres, exercitatae, ita variis donis amatores infelices beare solent. In aliis vero infectis longe citius oritur balani erosio, in aliis profundius penetrat virus, ad cellulosum vsque corporis vrethrae contextum, in aliis denique citius magis serpit malum, et breuissimo temporis spatio prostatam ipsam misere exulcerat, in quibusdam vero faucium exulceratio nunc citius, nunc tardius luem praesentem declarat. Antiqua sententia et doctrina simplicitate sua placet, nec non eius ope quaeuis symptomata facili negotio explicari possunt. Noua sententia tertia specie auget numerum morborum, quae libido amplificandae pathologiae post tempora FRANCISCI BOISSIER DE SAVVAGES tot commenta et nouas species morborum, nullius momenti vel vtilitatis in praxi peperit. Extra Germaniam parum innotuisse videtur hypothesis apud nostrates excogitata, gonorrhoeam malignam et fluorem album malignum, posse oriri absque miasmate venereo. Ea hypothesis legitur exposita in diss. praeside BOEHMERO habita, de fluoris albi benigni in malignum transitu, sine praeuio contagio, Hal.

Hal: 1761. et in alia diss. praes. Cl. KEMME, resp. MILLORADOVICS, ibidem habita 1768, cui titulus, de innocenti infectione venerea. Tubingae 1764. praeside Cl. SIGWART, resp. IO. FR. CLOSS, similis argumenti diss. prodiit, de gonorrhoea virulenta sine contagio nato; nec multum differt hypothesis, quam fouit b. HVNDERTMARCK in progr. de Ozaena venerea Lips. 1753. Recensiti auctores ne quidem coitum semper accusant, tanquam morbi caussam, nouae autem theoriae fautores coitum appellant caussam gonorrhoeae omnium trium specierum, benignae vulgaris, benignae alterius, quam nuper excogitarunt, tertiae, in qua simul virus venereum resorptum statuunt.

Sed redeamus. Non videtur Cl. BALFOVR luem veneream ab eodem miasmate gigni, quod vulgo gonorrhoeae caussa dicitur, sed duplicis generis statuit miasma. Sed moneo eodem iure posse defendi plures species miasmatis luis venereae ipsius, nam non adeo differt gonorrhoea ab ipsa lue, quam quidem eadem lues in diuersis hominibus, nam multi per annos lue laborant sine tortura nocturna, sine gummate gallico, aliisque symptomatibus, quibus mirifice ludit lues. Infectio recens et peruetusta sibi admodum dissimilis, immo toto coelo diuersa apparet. Miasma variolarum primis a contagio diebus nullis fere sese manifestat

nifeſtat ſymptomatibus praeter languorem, tempore vero ſuppurationis peſſima et lethalia ſymptomata apparent, haec ſaepe prorſus deſunt, nec morbus ſui veſtigia relinquit, an itaque in hoc morbo duo miaſmatum genera ſtatuenda ſunt? Nam benignae ſibi ſimiles, malignae quoque ſibi ſimiles. Sanationem gonorrhoeae recentioris absque mercurio, probare nihil pro innocentia morbi, iam ſupra monui. Etenim plura miaſmata aeque absque mercurio aliisque heroicis ſanantur. Potus copioſus varia miaſmata diluit, horumque malignitatem valde infringit atque coercet, licet miaſmatum natura longe diuerſa ſit. Non mirum itaque, vſu diluentium et temperantium, potus copioſi, ſimulque mucilaginoſi, corrigi, emendari et fere inſenſibili excretioni eliminari miaſma, quod ex impuro coitu reſorptum fuit in vrethram, quamdiu ibi adhuc haeret. Non magni facio argumenta, cum diſſenſum auctorum, qui ex primis nobiscum communicarunt hiſtoriam morborum venereorum, nobis obtrudunt. Gonorrhoea illa, quam nouae ſententiae auctores absque miaſmate venereo per coitum propagari defendunt, certe aliam originem ipſi non ſtatuunt, mira res eſt profecto. Morbus qui lui ſimilem contagio producit, absque omni miaſmate cogitari nequit. Miaſma itaque agnoſcere debent patroni theoriae nouae, niſi negare velint

lint omnia ea, quae hactenus in pathologicis docuere medici omnes. Scortatio enim sola est caussa eius gonorrhoeae, neq nisi scortatores et meretrices hoc morbo corripiuntur, sibi semper simili, et cuius praecipua symptomata sunt dolor, ardor, dysuria, bubones atque testiculi tumidi ab irritatione. Sed quaenam quaeso est caussa irritationis et symptomatum omnium, si miasma prorsus negare velimus. Immo non negant, sed potius duo genera assumere coguntur. Ridicula multa et absona docuisse, qui primo nobis communicarunt venereae luis historiam, quis negat. Ignotum fuisse morbum ante annum 1494. plura sunt argumenta, quae rem confirmant, in dubium quidem vocata a nonnullis, sed quid non in dubium vocarunt nonnulli. Quod autem pace horum dictum sit, *dissensus* non est solida *refutatio.* Quidquid nuperis non placet, hoc negant et pernegant. Quam anxie quaesita sunt argumenta illa, gonorrhoeam longe ante luem notam fuisse — et cum haec non sufficere visa sint, contrariam audacter statuunt sententiam, nempe diu notam fuisse luem, antequam gonorrhoea innotesceret.

Eximia sane benignitas gonorrhoeae, cuius meminit BETHENCOVRT. Iuuenis laborabat iamiam per annum integrum et dimidium gonorrhoea virulenta, quam venereo certamine con-

vertere licet. Quae contra reſorptionem nuper dicta ſunt, magis ſpecioſe excogitata videntur, quam veroſimilia. Si enim in ea gonorrhoea, quam benignam eſſe volunt, reſorptio nulla, non intelligo, qua ratione communicetur virus humoribus, quod in gonorrhoea venerea ipſi agnoſcunt aduerſarii. Longe plura reſtant dicenda, ſed filum abrumpere cogor.

Praenob. Candidatus, cuius panegyrin indicendam habemus, antiquam quoque defendit ſententiam a miaſmate latente venereo poſſe oriri varios morbos, qui longe alia ſpecie, quam luis manifeſtae, appareant.

X.

X.

PROGRAMMA,

DE OCVLORVM MORBIS, SINE OPHTHALMICIS SANANDIS.

D. XXV. MART. MDCCLXXVIII.

Peruetusta est opinio, quae a priscis temporibus inde multorum occupauit animum, haberi ad oculorum morbos eximia remedia, quae ipsis oculis applicata, et eam ob caussam ophthalmica dicta, caeteris omnibus palmam praeriperent. Ocularii dicebantur medici, qui remediis variis externis sanabant oculorum vitia. Supersunt passim prisca illa monimenta, ex quibus, qui fuerint olim ocularii, hodie constat. Plura qui de illis scire cupiat, breuitatis studio eum moneo, euoluat Exc. Io. Ern. Im. Walchii, libellum, de sigillo medici ocularii Romani, in agro Ienensi reperto, qui prodiit Ien. 1763. et iunctim cum aliis, in Ej. Antiquitat. med. De variis veterum medicorum Collyriis, quorum memoria in priscis lapidibus inscriptis adhuc superest, docte, vt solet, in progr. singulari egit Ill. Triller, vir annis, me-

ritis et praeclara eruditione conspicuus, nosterque fautor singularis, edit. Vit. 1772. Laudantur apud CROLLIVM, propter signaturam, Euphrasia, Anthemis, Caltha, Hieracium, Argemone, Scabiosa, Aster atticus, Potentilla, illarumque herbarum aquae diu in vsu fuerunt. Aquam destillatam humoris oculi bouis crystallini, idem auctor, qui fere princeps est superstitiosae medicinae, commendare non dubitauit.

Nolo hic in memoriam reuocare veterum ophthalmica illa, cum nostra aetate nimium laudarint arcana sua et specifica medici ocularii. Graeci, Romani, Arabes et Latino-barberi incredibilem fere copiam eius generis remediorum nobiscum communicarunt. Placuit aliis forma magis sicca, aliis humida. Vnguenta nouimus ex pinguedine piscium, asciae inprimis, aliisque. Laudarunt alii aquam coloris coerulei seu saphirini. Sed nostram si fateri licet sententiam, permulta dissuadent vsum illorum remediorum. Nocent enim mox obstruendo, mox irritando, et malum certe augent. Quare conducit magis ab horum vsu abstinere, immo tantum abest, vt possint mederi variis morbis, vt potius ad alia auxilia et pharmaca confugiendum sit. Nimium fere omni tempore topica singula laudarunt medici, quae quidem, quod nemo

in dubium vocare ausus est, subinde egregie prosunt, sed saepius morbi caussam non attingunt, atque eam ob rationem iuuare non possunt. Oculorum morbi varii, qui corneam tunicam, adnatam, glandulas palpebrarum et ductus, lentem ipsam, humorem aqueum, et neruum opticum afficiunt, saepius sunt effectus aliorum morborum, siue deuteropathici morbi, aut ex metastasi quadam orti. Ex hypochondriis inprimis saepius natales repetunt oculorum morbi, quod infra fusius demonstrabimus. Latent nonnunquam in cerebro ipso caussae morborum, qui oculos afficiunt. In his vero singulis morbis frustra adhibebis topica illa, et ophthalmica, quae nimium vulgo laudantur. Sunt alii denique morbi oculorum, qui non admittunt vsum eorum, quae ipsis applicentur oculis, licet deuteropathici non sint. Veritatem eorum, quae hactenus tradidi, perspexere nonnulli hoc seculo, et cautius adhibuerunt, immo longe rarius, quam olim fiebat, ophthalmica. Exstat Georgii Frid. Siegwart specimen ophthalmiologiae, de sanatione ophthalmiae sine ophthalmicis externis, vt singulari specimine solidae praxeos medicae, editum Halae 1743, forma dissertationis inauguralis. Quem libellum, si cum nostro comparare velit quisque, inueniet facile, praeter argumentum nihil esse nobis commune.

Ophthalmiam ſolummodo vir Cl. pertractauit, ſed latiori ſignificatu, eodem vocabulo plures oculorum morbi inſigniri ſolent. Etenim oculi vera inflammatio, dolor, lucis impatientia, maculae, ſpaſmi, immo hydrops, caecitas varia, glaucoma, cataracta nondum confirmata, amauroſis, hemeralopia, nyctalopia, phantasmata ante oculos, ſaepe ſine omnibus ophthalmicis ſanantur, immo ſanari debent.

Emendata artis noſtrae praecepta iubent potius ad ipſas morborum cauſſas, harumque diſcrimen reſpici, quam ad ſymptomata et nomen ipſum, quo placuit pathalogis malum inſignire. Si quae vnquam veritas confirmat artis noſtrae praeſtantiam, et dignitatem, haec eſt, quae iubet, curatius inſtituendo examine aegroti, cauſſas morborum eorumque diſcrimen explorari. Illis enim inuentis perquam facile erit, ſingulis oculorum vitiis mederi ope remediorum, quae ſingulis cauſſis tollendis apprime idonea ſunt. Quae hactenus praemiſimus exemplis nonnullis confirmare ab inſtituto non alienum erit, ne quisquam dubitet, optimam medendi rationem eſſe eam, quae docet, communia artis noſtrae praeſidia in ſingulis morbis iuſto tempore applicare, nam temporis ars eſt medicina, et non iuſto tempore data medicina nocet. Sunt vero prae-

cipua

cipua ex his ſanguinis euacuatio, emetica, purgantia, diuretica, diaphoretica, reſoluentia, roborantia, fonticuli, ſetacea, veſicantia, ſcarificatio, et quae ſunt reliqua. Haec ſi iuſto tempore in vſum vocare didicerit medicus, nunquam haeſitabit, quae ſint facienda et peragenda, ſed iuſta indicatione inuenta, ex omni penu artis noſtrae ſelectis pharmacis et praeſtantiſſimis auxiliis morbum oppugnabit.

Sed venio nunc ad ea exempla morborum oculorum, qui fere absque omni medicina ophthalmica ſanantur.

Agmen ducat apoplexia eiusque effectus, paralyſis, cum oculi vnius et alterius, tum lateris dimidii, vel vtriusque. Non aliam medicinam caecitas haec a paralyſi orta nerui optici et retinae, poſcit, quam quae cauſſis morbi primarii medetur. Sunt varii capitis morbi, in quibus cerebrum male affectum eſt, nam mox adſunt tumores, ſcirrhi, hydatides, exulceratio, induratio quarundam cerebri partium, quibus vitiis, quorum diagnoſis difficillima eſt, neceſſario amauroſis, aut viſus debilis ſuperuenire debuit. Legimus, nonnunquam contabuiſſe prorſus neruum opticum. Neſcio, quae praeter generalia auxilia poſſint adhiberi. Compreſſio nerui optici, obſtructio eius, paralyſis, remoueri debent. Commouentia, valida ſtimulentia nocent inter

initia apoplexiae et paralyfeos. Euacuatio fanguinis aut feri et bilis nonnunquam caeteris omnibus debet praemitti, et tunc demum reliqua praefidia locum inueniunt, quae fcilicet nerui optici obftructionem et paralyfin auferre poffunt, vlcera nempe per artem, fonticuli, veficatoria, fetacea, et quae funt reliqua. Cerebri commotio valida a contufione, cranio diffracto, non raro euadit laefionis vifus cauffa, quo in cafu larga, immo repetita fanguinis miffio, temperantium vfus, clyfmata antiphlogiftica vnice fpem fanationis promittunt. Reliqua auxilia ars chirurgica fubminiftrat. Apoplexia, Paralyfis, Vertigo, Epilepfia tantam inter fe cognationem habent, vt recenfiti morbi omnes ab iisdem cauffis poffint oriri. Mirum itaque non eft, fingulis illis morbis vnam eandemque medendi rationem conuenire. Primam fcilicet indicationem conftituit euacuatio aut fanguinis aut feri, fed absque commotione, vt indicationi fiat fatis, princeps monitum eft et axioma fummum.

Non magni itaque faciunt recentiores valida illa purgantia ftimulantia et clyfmata acria, quae olim nimis frequenter adhibita fuere, non fine damno infigni.

Varia miafmata, et varia prauitas humorum conftituunt faepius cauffam obftructionis nerui

nerui optici, vel eius paralyſeos. Eminent ex his miaſma a plica abſciſſa, ſcabie retropulſa, et lue venerea inueterata, quae quidem humores ſeroſo lymphaticos cogunt, et neruis infeſta ſunt. Non ſine vſu reſoluentium, antimonialium, mercurialium; ſanantur interdum viſus vitia, quae a ſpiſſis humoribus, et obſtructione natales habent. Caſum memorabilem nobiscum communicauit VOIGT, in diſſ. Akorfli habita, de amauroſi, ſaliuatione curata. De aliis morbis praeter luem veneream, ſaliuatione curatis, memorabilem edidit atque lectu omnino dignam STAHLIVS diſſertationem. Eam legi et iterum legi, et fateor, iuſtam ſuſpicionem mihi ortam fuiſſe, morbos a STAHLIO recenſitos fere omnes, pertinere ad luem, quam nuperi vocant veneream laruatam, et quam nemo adeo facile in dubium vocabit. Nec fictis morbis adnumerari debent oculorum morbi a gonorrhoea ſuppreſſa. Heroes illi in Venere certe non poſſunt a morbis liberari absque heroicis remediis illis, quibus luem impugnare fas eſt.

Poſt variolas et morbillos ſuperſtes metaſtaſis ad oculos saepe viſum turbare ſolet. Non ſolum ophthalmia vehementioris ſpecies, panni, pterygia, caecitas ipſa, ſed et alia damna bulbo ipſi imminent, quae ſingula vſu reme-

diorum internorum fere solo, [illegible] seniorum, nec non vlceribus artificialibus profligantur.

Senibus oculorum vitia valde familiaria nuper Cl. LENTIN, vir iudicio et peritia praepollens, a retentione vrinae, qua senes inprimis vexantur, apprime satis explicuit, et remediis sanare docuit, quae interceptam vrinae excretionem tollunt, eiusque iustam excretionem restituunt.

Quis ignorat oculorum vitia, quae experiuntur, qui scrophulis laborant?

Ex hypochondriis vero frequentius oculorum morbi, consensus lege oriri solent.

Quis quaeso ignorat vim et efficaciam venenorum assumtorum, a quibus scilicet mox pupillae ipsius dilatatio insignis, visus turbatio, immo caecitas ipsa, aliaque damna, teste experientia quotidiana nasci solent, nec sublata fuere, nisi eiiceretur turpis hostis? Idem dicendum est, de saburra varia, quae saepius gignit ophthalmiam satis vehementem, quae vsu emeticorum optime profligari solet, quae alias augendo congestiones pessime nocent, hoc in casu vero non solum tuto satis adhibentur, sed praecipua constituunt auxilia, cum caetera iuuare non possint.

Vermes,

Vermes, inprimis vero lumbrici rotundi, frequentem affectionum oculorum caussam constituunt. Non solum enim ab ea caussa oritur saepe ophthalmia, sed pupillae dilatatio fere constans vermium symptoma et signum exhibet, immo amaurosis ipsa quandoque inde orta fuit. Anthelminticis itaque solis adhibitis nonnunquam oculorum morbi varii sanantur.

Hypochondriaci et hystericae permultis oculorum morbis vexantur. Sentiunt enim phantasmata ante oculos, myopes euadunt, visus turbatur, ophthalmiam saepius patiuntur, et quae sunt reliqua symptomata, aegrotis illis perquam familiaria et satis molesta. Amaurosin periodicam vsu corticis peruuiani sanauit STÖRCKIVS, et Nyctalopiam eiusdem vsu SAM. PYL, nec non ophthalmiam inueteratam FOTHERGILL. Non solum autem princeps istud medicamentorum roborantium medetur variis morbis oculorum ex hypochondriis, sed omnino in debilitate oculorum et visus imbecillitate, ex toto habitu corporis orta, princeps *ophthalmicum* dici meretur. Qui tabe torsali laborant, morbum a crimine Onani vocant alii, hi omnes visu debili laborant, nec absque vsu selectiorum roborantium pristinam sanitatem recuperant vnquam. Miseris illis saepe visum restituit Cinchona.

Eſt magna cognatio malum inter hypochondriacum et haemorrhoides; et hi morbi non raro complicatione quadam ſimul turbare ſolent ſanitatem.

Haemorrhoidum anomalia et menſium obſtructio pariter viſum turbant, nec prius caecitas aufertur, niſi morbo profligato, cuius ſymptoma conſtituit amauroſis vel imbecillitas viſus.

Qui epilepſia, hemicrania, rheumatiſmo diu vexantur, non raro inſignem viſus imbecillitatem, immo nonnunquam caecitatem ipſam experiuntur fato triſti.

In ſingulis vero morbis illis oculorum ad curam morbi idiopathici reſpiciat medicus, nam non ſolum in his morbis, quorum mentionem feci, ſed in aliis permultis, quos breuitatis ſtudio nolui hic nominare, parum iuuant, quae proprie ophthalmica vulgo appellantur.

Vltimo loco agmen claudat viſus imbecillitas et vera amauroſis a partu difficili et puerperio infelici, ſuperſtes, quibus ophthalmica nullam promittunt ſpem ſanationis.

XI.

XI.

PROGRAMMA,

EPITOME NEVROLOGIAE PHYSIOLOGICO - PATHOLOGICAE.

D. VI. APR. MDCCLXXVIII.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Queis cerebrum et nerui natiuo robore pollent.

MILCOLUMB-FLEMING.
NEVROPATHIA, L. II. p. 27.

Quum iterum solennem panegyrin indicendam habeam, publicam scilicet disputationem inauguralem super cerebri eiusque neruorum fabrica accuratius descripta, non alienum videtur quaedam praefari, quae spectant illarum partium doctrinam physiologico-pathologicam. Neruorum et cerebri accuratior descriptio recentiorum temporum inuentis omnino palmam praeripere videtur, si spectemus magnam illam industriam, qua viri doctissimi fabricam illarum partium scrutati sunt, et vt verum fatear, omine fausto. Sed licet summa esset industria anatomicorum, non potuere tamen omnem

omnem lapidem mouere. Alia enim adhuc dubia mansere, alia vero adeo abstrusa visa sunt vt nodum Gordium soluere vix quisquam cogitaret.

Iniuria aeui nostri in merita veterum tanta est, vt plurimi recentiorum aliis velint persuadere, veteres in anatome subtiliori et physiologia prorsus rudes fuisse. Sed pauci hodie veteres legunt, paucissimi intelligunt. Non sine admiratione vero legi possunt, quae GALENVS iamiam de cerebro et neruis annotauit. Is enim non solum vberiori sermone, sed passim accuratiori etiam descriptione, tantam peritiam in anatome subtiliori probauit, vt merito nunc etiam princeps anatomicorum appellandus sit.

Non solum autem in libris de vsu partium, sed alibi quoque adeo multa de cerebri et neruorum fabrica scripsit, deque illorum functionibus adeo subtiliter disputauit, vt qui nunquam legerit, obstupescat, modo velit euoluere ALOYSII MUNDELLAE theatrum GALENI, qui sedulo enumerauit loca singula GALENI, quae tanti viri sententias de cerebro et neruis exponunt. Laudes iustas sibi quoque promeruit ORIBASIVS, cuius anatomen ex libris GALENI, cum RASARII versione latina, nitida satis editione iterum euulgauit GVIL. DVNDASS,

L. B. 1735. 4to, in quo libro non contemnenda habetur epitome eorum, quae sciuit GALENVS de cerebro, medulla spinali et neruis ipsis. Diu viguit in scholis medicorum GALENI doctrina anatomica, donec illam audacia insigni VESALIVS impugnaret et labefactaret. Quanquam vero negare nolim, quod recentiores abunde demonstrarunt, GALENVM saepius errasse, nullus tamen dubito audacter affirmare, cognitionem nostram de cerebri et neruorum functionibus, a GALENI temporibus ad nostra vsque, parum auctam vel emendatam esse. Non ignorauit enim GALENVS fere vniuersam illam doctrinam super neruorum functionibus, quae nostra aetate in scholis physiologorum vulgo exponi solet.

Alibi nuper docui, veteres doctrinam de vi irritabili cordis, vasorum, musculorum non ignorasse, sed aliis solummodo vocabulis illam nominasse. Iam vero decreui mecum, summaria quaedam proponere, ad stabiliendam illam sententiam, per duo millia annorum non multis accessionibus locupletatam esse veterum doctrinam de neruorum functionibus, immo quae hodie docent medici, iam olim fere singula cognita et stabilita fuisse.

Sentio pagellarum angustiam non permittere, vt possim exhaurire vniuersam doctrinam, quare non inutile erit, generaliora quaedam solummodo enumerasse. Facili autem negotio demonstrarem, nostra aetate summum BOERHAAVIUM in libro elegantissimo et vtilissimo de *neruorum morbis*, ne verbum quidem de morbis illis protulisse, quod non occurreret in veterum monimentis, nostra aetate nimium neglectis, vt iusta BAGLIVII censura de veterum neglecta lectione, et hic locum mereri videatur.

Neruos, dum agunt, absque motu conspicuo functiones absoluere, admodum prolixe docuit sagacissimus noster HALLERVS. Sed nec eam veritatem GALENVS ignorauit. *Is* enim ait in *libro de medicae artis constitutione* Cap. IV. „*euidenter contrahi apparet musculus, vbi cute nudatus circumuestiente fuerit, ac velut ad sui ipsius caput retrahi, non tamen descendens in ipsum neruus sensili aliquo motu agitari cernitur, sed is via esse videtur facultatis, quae e cerebro demanat. Enimuero cerebrum ipsum, quod neruis cunctis principium eiusmodi sit facultatis, ex praeciso quouis neruo aperte didicimus, cum in partibus superis, quo continuus cerebro est, functiones seruet, in infernis deperdat.*"

Per-

Perpauca ſunt, quae de neruorum fabrica illorumque functionibus certa ſcimus, et nonniſi per coniecturam quandam aſſequimur eam doctrinam abſtruſam. Peruetuſta eſt hypotheſis, ſpiritibus in cerebro elaboratis deberi vim et efficaciam neruorum in regundis oeconomiae animalis functionibus. Nec ea caret probabilitate.

„*Spiritus animalis cerebrum veluti fons eſt*, GALENVS ait, *meth. med.* et alibi, „*ſpiri*„*tus animalis in toto cerebri corpore contine*„*tur*, *ſcil. de vſu partium.*" Obſcura quidem paſſim eſt veterum, HIPPOCRATIS inprimis doctrina de ſpiritu animali, ſed multa apud GALENVM ad amuſſim conueniunt cum doctrina recentiorum, vt nullum ſit dubium, eam ex veterum monimentis mutuatam eſſe. Neruos in duros et molles poſt GALENVM omnes ad hunc vsque diem diuidere conſueuerunt, et eodem auctore nemo dubitat affirmare medullam ſpinalem eſſe quaſi cerebrum alterum, et cum illo eiusdem naturae. HALLERVS noſter, meritorum quae ſunt veterum, optimus vindex, Ipſe probauit ex antiquiſſimis monimentis (Phyſiol. T. IV. p. 365.) veteres omnes ſpirituum doctrinam agnouiſſe, eamque noſtra aetate primum in dubium vocatam, ab aliis tamen maſcule iterum defenſam fuiſſe.

 Idem

Idem antiſtes noſter nobis otium fecit, et l. c. pag. 389, epitomen doctrinae exhibuit veterum, quae ſtatuit alios neruos motibus ſolummodo, alios pariter ſenſationibus inſeruire, cuius doctrinae fere princeps auctor GALENVS dici meretur, qui ſubtiliter, vt ſolet, excogitatis argumentis, eam hypotheſin firmare annifus eſt. Monet quidem b. HALLERVS, nullum eſſe neruum, qui moueat, neque ſentiat vna. Sed idem iam antea theſin memorabilem ſtabiliuerat, quae prima eſt, in eximia illa diſſ. de *vera nerui intercoſtalis origine*, num dentur nerui motorii a ſenſoriis diuerſi et duriores, dixeratque repugnare exempla neruorum manus, pedisque, qui vtroque munere fungerentur, cum tamen portio a cerebro nonniſi minima accedat.

Sympathiam partium a neruis hodie quidem in dubium vocat nemo, ſed eam nolunt vnice a nexu illorum explicare, cum potius fabricae ſimilitudo verior conſenſus cauſſa videatur, vt hodie phaenomenon ſit aeque obſcurum, quam olim, nec explicatu adeo facile. Quum nonniſi breuiter atque ſtrictim in tanta rerum vbertate exponere queam ſummaria quaedam, dixiſſe iuuabit, nos fere prorſus ignorare modum agendi, vt vocant neruorum. Medullam neruorum agnouimus omnes, praetereaque fere nihil. Elaſticam illis

illis inesse vim, eamque efficere, vt chordae instar tensae agant, hypothesis fuit, quae iatromathematicis solis placuit, ab omnibus aliis vero iamdudum explosa.

Robur cerebro et neruis nuperi permulti tribuunt, nuperrime omnium auctor libri, qui inscribitur medicus philosophicus. Ea vero hypothesis non multum diuersa est ab illa, quam GALENVS de cerebri temperie calida, frigida, prolixe admodum tradidit, et pro miro suo ingenii acumine, perpoliuit.

Impressiones vocant mutationes, quae in nervis oriuntur a *stimulo* quocunque, a quo nunc oritur sensatio, motus, nunc vero morbus. Principium vitae sunt fere consensu omnium, cerebrum et nerui per omne corpus mirifice distributi, vt verosimile sit, eorum ope regi vniuersam oeconomiam hominis.

Non mirum itaque, latiori significatu a varia neruorum affectione fere omnes morbos explicari.

Febres nimirum, spasmi, conuulsiones, dolores omnis generis, inflammationes, malum hypochondriacum, hystericum, mania, melancholia, deliria reliqua omnia, apoplexia, vertigo, catalepsis, paralysis, fatuitas, syncope, hi morbi omnes nunc appellantur morbi cerebri, nunc morbi neruorum. A cerebro

 male

male affecto apud veteres solemne erat, apoplexiae, maniae, phrenitidis, epilepsiae, vertiginis etc. origines repetere. Nuperi in ea theoria parum mutarunt, et solummodo docuerunt, frequentius quam par est, cerebrum ipsum accusari, et morbos dictos frequentissime ex hypochondriis consensus lege oriri, vt vltro pateat, vocabulum istud morborum capitis, nimis generali sensu olim adhibitum fuisse. Diu in scholis viguit inepta diuisio morborum pro varietate partium laborantium. Sed recentiorum felicitas non fuit multo maior. Etenim ad varia genera amandarunt morbos illos, vt seorsim nunc in Pathologia recentiori legamus recensitum aliud genus morbi, quod spasmi nomine venit, aliud quod hyperaesthisin, aliud denique quod mentis morbos appellant. Haec vero morborum genera, nuper excogitata, non magis illustrant rem obscuram, quam veterum illa diuisio in morbos capitis aliarumque corporis partium, iam dudum explosa ab omnibus. Haec noua enim morborum genera non adeo ab inuicem diuersa sunt, quam quidem nouae pathologiae auctores autumant, atque haec noua pathologia in ipso artis exercitio nullius est momenti vel vsus. Neruorum robur et debilitas sunt nostra aetate fulcra et asyla artis nostrae, et vix hodie morbi genus occurrit, quod non malint medici ab ipsa ner-

uorum

uorum debilitate deriuare. Adeo verum est, iure nostro aeuo morbis neruorum quemcunque morbum fere adnumerari, cum omnino et phantasia aegrotorum et medicorum laesa sit. Pertaesus nouae huius pathologiae et doctrinae, iamdudum cogitaui, vaniloquentiam recentiorum summam esse. Vocabula enim sola nobis apponunt, praetereaque nihil. Lubenter etiam fateor, recentiores ne hilum quidem emendasse veterum placita. Sola enim phaenomena scimus, caussas vero rerum prorsus ignoramus. Quis veterum ignorauit, a cerebri compressione, vel ab effusis in cerebro aquis, affectum soporosum vel apoplexiam posse oriri? Non meliora docuere nuperi, sed per tot millia annorum eandem doctrinam profiteri fuere coacti medici. Quae scimus, fere haec sunt, cerebri et neruorum functiones turbari a compressione, obstructione, irritatione varia, continui solutione. Morbi schemate et typo toto caelo diuersi ab vna eademque caussa non raro nasci solent. Dispositio quaedam in cerebro neruisque ipsis plerumque requiritur, vt caussa quaedam hunc vel illum morbum producere queat, sed saepius caussae ipsius vehementia sola sufficit, quae in sanis ipsis ceteroquin hominibus eundem morbum efficere solet, nulla praesente dispositione quadam, quam nimis liberaliter Pathologi assumere solent.

 Non

XII.

PROGRAMMA,

ALEXITERIA ET ALEXIPHARMACA CONTRA DIABOLVM.

D. XVII. APR. MDCCLXXVIII.

"*Quaedam stirpes et herbae, quarum vtilitates longinquo*
"*temporis vsu et periclitatione percepimus* —"

Cicero,
de Natura Deor.

Pertractauit Nobiliss. Candidatus, qui nostras laudes meretur, Assam foetidam, nobilissimum illud medicamentum, et donum diuinum, sed ex vulgi opinione diaboli excrementum; immo, quod mirandum, princeps auxilium, cuius ope diabolus ipse profligari possit, quasi fugeret ille stercus proprium et excrementorum suorum odorem.

Fuit autem ab omni tempore condimentum, et aroma, quod valde in deliciis erat populis orientis in loco natali ipso, fuit cibus iucundus apud veteres, et est hodie adhuc

huc Indis Banianis. In aulis principium voluptatis caussa parciori copia cibis admiscetur, et nuperrime a medicis ipsis relatum legimus, optimo consilio cibis admisceri. Est enim stomachiorum princeps, concoctionem ciborum iuuat, flatus et vermes expellit, et vera hypochondriacorum panacea appellari meretur, quibus inprimis mirifice prodest. Nullum praestantius habemus Persarum HENGISEH medicamentum, vt eam quoque ob caussam HALLERVS in libro suo, quem inscripsit VSONG, laudaret Principem dominam, quae in agris colere plantam illam sapientissime mandaret subditis, nec inepte b. GMELIN Assam nostram princeps analepticum appellaret.

Vsibus magicis vero cum plebs rudior ex longo tempore hoc praestantissimum medicamentum destinaret, facile in mentem venit, commoda hac occasione quaedam praefari, de praecipuis alexiteriis et alexipharmacis ex pharmacopolarum officinis contra diabolum, et morbos ab incantatione ex vulgi opinione ortos.

De *Vegetabilibus magicis* docte et solide olim disputauit b. Io. HENR. DE HEVCHER, cuius viri doctissimi et literatissimi dissertatio recusa legitur in Ej. Opp. Lips. 1745. 4t. T. I. p. 766. primo vero prodiit Vit. 1700. Auctor

Memini me puerum adhuc nouiſſe bubulcum, in arte veterinaria experientiſſimum et felicem omnino. Is vero frequenter adhibere ſolebat aſſam noſtram in morbis vaccarum, putridis inprimis, in lactis defectu, et ad vlcera vetuſta purganda. Dedit intus, adplicuit externe forma amuleti, fotus et ſuffitus. Efficax omnino remedium, quod ſaepe non fefellit ſpem, nam penetrans odor aſſae poteſt mederi morbis variis. In carie nuperi laudant, aſſam — ſed in animalium morbis iam diu in vſu fuit, et memini optimo effectu ſanaſſe vlcera ſordida ſatis antiqua.

2) *Thus et Myrrha.*

Itidem ſuffitus forma ab omni tempore in morbis pecorum in vſu fuere. Nemo dubitat de horum virtute roborante, immo myrrha princeps eorum eſt, quae putredini potenter reſiſtunt. Morbi autem vaccarum frequentius ſunt e genere putridorum. Non inepte itaque ad aërem corrigendum ſuffitus myrrhae vel thuris adhibetur.

3) *Camphora.*

Amuletum ex camphora efficax remedium. Potuit quoque mederi morbis vaccarum a putridis humoribus ortis. Depellit quoque pediculos.

In epilepsia a Fascino Krävtermannvs camphoram laudat. Sed multis modis potuit iuuare, vt fascinum perperam accusasse, nullum sit dubium.

4) *Sulphur.*

Sulphur accensum morbis boum mederi, omnes veterinarii, quantum ego scio, affirmant.

Wiervs, vir doctus, l. c. non solum sulphuris accensi, sed etiam asphalti meminit, quae forma suffitus dicebantur magicis morbis mederi. Ea vero corpora per ignem in vapores resoluta aërem putridum certissime valent emendare, vt hodie in nosocomiis, in naui commendare soleant medici eadem suffimagia, quae olim adhibebant ad magicos morbos sanandos.

5) *Iuniperus.*

Lignum eius, frondes, et baccae, in morbis hominum et brutorum eximium praestant effectum, forma suffitus si adhibeantur; nam aërem putridum optime corrigunt, putredini humorum resistunt, et roborando simul iuuant. Baccae contusae ingredi solent varia pharmaca in veterinaria vsitatissima, quae nolim damnare.

torum vſitatiſſimum. Etiam decocti forma vel pulueris adhiberi ſcio.

12) *Valeriana Phu.*

Ab omni tempore retro contra magicos morbos fuit laudata planta, eiusque radix inprimis. De efficacia illius in morbis etiam hominum, hodie dubitat nemo.

13) *Quercus.*

Folia inprimis, foliorumque decoctum olim pecoribus data fuiſſe, reminiſcor. Nulla pars arboris vtilitate caret. Virtus adſtringens ſingulis propria, potuitque itaque vario modo prodeſſe.

14) *Taxus.*

Subuenenata planta, ex ſuperſtitione magis, quam obſeruationum fide laudata ſtirps videtur.

15) *Adianthum aureum; Polytrichum commune L.*

Olim veterinarii decocti forma vna cum aliis adhibebant, hinc non conſtat, vtrum ſimplici virtus ſit tribuenda. Non certa fide conſtat, ineſſe vim remedialem ſiue aduerſus morbos hominum, ſiue brutorum.

16)

16) *Bufo.*

Bufonem sole exsiccatum amuletum creditum esse contra varios morbos a veneno et a fascino, in lactis vaccarum defectu inprimis, nota res est. Vanum videtur remedii genus, etsi nuperi commendauerint iterum, et hos inter b. VOGELIVS.

17) *Allium.*

Scio veterinariis in vsu esse ad morbos magicos curandos allii succum, allii decoctum cum lacte, amuletum ex allii radice. Efficaciam priorum nollem ego negare, cum hominibus ipsis sit valde proficuum allium. Est enim sudoriferum et stomachicum et anthelminticum, atque eam ob caussam rusticorum panacea dici meretur.

18) *Centaurium.*

Quanta sit efficacia summitatum harumque decocti, nemo medicorum ignorat, vt eam ob caussam sperare liceat, non adhibitum iri frustra in morbis iumentorum. Decocti forma placet inprimis veterinariis, quod efficax omnino medicamentum.

19) *Viscus.*

Viscus ex corylo inprimis desumtus, in morbis laudatur magicis. Vulgo viscus querci et tiliae in vsu sunt. Illum in morbis

magicis laudat MERCKLIN. Vis glutinans, adstringens primaria est. Potuit mederi morbis neruorum. In epilepsia nimiam neruorum sensibilitatem, vt vocant, tollere videtur.

20) *Abrotanum.*

Ingredi solet pulueres et decocta. Fomentum placuit BOERHAAVIO, qui merito laudauit plantam aroma spirantem, et antisepticam.

21) *Marrubium.*

Merito hanc plantam vsibus medicis iterum commendauit Cl. BERGIVS. Vis eius incidens eximia est. Decoctum omnino efficax viscidos humores emendat.

22) *Angelica et Leuisticum.*

Herba et radix forma decocti in medicina veterinaria multum laudari solent. Radix plantae vtriusque ingredi solet pulueres. Vis calefaciens, putredini resistens, diaphoretica, nota satis.

23) *Aristolochia.*

Scio egregie mederi radicem aristolochiae, et longae et rotundae, vlceribus vetustis, fungosis tumoribus, articulationum inprimis, forma pulueris et decocti, externe potissimum, sed interne quoque datam. Noui olim veterina-

rinarium in medendis morbis, qui equis familiares, admodum felicem, qui solo hoc remedio persanaret sordidissima vlcera, quibus equi valde sunt obnoxii.

24) *Sabina.*

Armenta ferunt facile et cum euphoria ea remedia, quae hominibus facile nocent, et drastica sunt. Non solum autem puluis sabinae fungis absumendis inspergitur optimo euentu, sed prodest quoque foliorum decoctum tanquam purificans sanguinem et emendat succorum prauitatem. In morbos saepe incidunt equus et vacca, quod sanguis nimium spissescit, quae spissitudo heroica poscit remedia, quae facile nocent hominibus.

25) *Asplenium Trichomanes. L.*

Vis adstringens, quanquam lenis sit, non tamen prorsus iners videtur.

Plura hic recensere, superuacaneum duco. Sufficit, demonstrasse, permulta eorum, quae olim contra fascinum et morbos ab incantatione dictos, adhibita sint, vim habere omnino remedialem, vt potuerint mederi morbis a physicis caussis ortis.

Suffimigia, linimenta, vnguenta, balnea, pertinent ad praesidia in arte nostra genera-

 lia,

lia, quorum vſu varii morbi ſanantur. Et hodie permulti laudant medicorum plantas, aliaque remedia, quae vix laudes merentur. Non mirum itaque, olim laudaſſe centum remedia, quae nullam prorſus efficaciam habent, ſed fruſtra adhibentur.

Paucis nominabo ſaltim eas plantas, quae alias magicis vſibus inſeruiebant, et quarum efficaciam noſtra aetate nemo in dubium vocat. Sunt vero Verbaſcum, Artemiſia, Anethum, Sambucus, Chamaepytis, Scilla. Sunt aliae, quarum fides valde dubia, v. c. Antirrhinum, Verbena, Aquilegia, Succiſa, Betonica, Paris, herba Sophia, Poeonia, et quae ſunt reliquae. Alia denique remedia ſunt omnium conſenſu vana et abſurda, v. c. raſura cranii humani, muſcus cranii humani.

Erant vero morbi ab incantatione dicti arthritis, macies, anchyloſis, ſpaſmi et conuulſiones, nec non dolores omnis generis, atrophia, impotentia coeundi, et qui ſunt reliqui.

Veneficae, quod nemo negabit, potuere variis venenis omnino morbos producere, qui medicamentorum ope eſſent profligandi. Sed et ii morbi, qui neutiquam a venenis orti erant, ſanati fuere variis remediis, quibus et noſtra aetate vtuntur et medici et veterinarii.

Balnea

Balnea in macie puerorum a fascino, frictiones et linimentorum vsum commendabant medici illorum temporum, nec inepte. Lectulos ex variis herbis ipse commendat ROSENSTEINIVS, et alii commendant in rachitide infantum, propter vim adstringentem omnino laudabiles. Herbae aromaticae, quae iuuant forma cucuphae vel sacculi adplicatae, non minus illustrant vim contra perperam sic dictos magicos morbos, cum reuera fuerint morbi, qui et hodie in praxi quotidie occurrunt. Quis crederet, nisi a nuperis obseruationibus confirmatum esset, cataphractam ex linteo consutam, in qua corticem peruuianum, pulueris forma includerent, profligasse febrim intermittentem.

Quum fides non sit deneganda viris doctis, haec obseruatio magis confirmare videtur sententiam Cl. KESSLERI, nunc Physici Magdeburgensis experientissimi, amici nostri et collegae olim in nosocomiis castrensibus Regis Prussiae, corticem scilicet non carere partibus volatilibus, illisque maximam partem eius efficaciae deberi. Iubet eam ob caussam pulueris forma non diu asseruari corticem, ne pereat scilicet eius vis, qua in neruos agere videtur. Sufficiant haec pauca specimina medicinae magicae ad confirmandam nostram sententiam, non omnia remedia, quae

Vt summa erat viri summi sapientia, paucissima etiam stabiliuit morborum genera, quod bene annotauit optimus eius interpres et epitomator, ac totius medicinae graecanicae restaurator, BOERHAAVIVS. Is enim ait in eximia illa oratione de *commendando studio* HIPPOCRATICO: "non *vllibi tot subtiles, atque adauctis euanidas distinctionibus morborum atque caussarum differentias apud magnum medicinae parentem inuenire est.*"

Castigauit ille HIPPOCRATES CNIDIOS in distinguendis morborum speciebus nimis subtiles, horumque nimiam subtilitatem non modo non probauit, sed vanam et superfluam declarauit. Perpauca vbique morborum genera ille nominauit, et HIPPOCRATE nemo melius morborum cognationes perspexit, quae docent abunde, perpauca esse genera summa eorum, et non adeo ab inuicem diuersa, vt quidem indicant multi, quibus nunquam contigit perspicere naturae simplicitatem summam. Lectu dignissima sunt, quae passim occurrunt de morborum cognatione in libro, qui de *Flatibus* inscribitur, passim obscuro quidem, neutiquam vero, cum sermo de morbis, qui qui ad idem genus pertinent omnes.

Est elegans locus, quem FOESIVS in eo libro sic latine fecit: "*morborum autem* „*omnium cum idem modus sit, locus tamen di-*

„*uersus*

„uerfus est. Morbi igitur ob locorum varie-„tatem et dissimilitudinem, nihil inter se ha-„bere simile videntur. Est tamen vna et ea-„dem omnium morborum forma ac caussa, etc."

Pulcherrime non solum HIPPOCRATES edixit, morbos non propter sedem diuersam diuersae indolis esse habendos, sed potius eiusdem indolis morbos posse occupare diuersas partes corporis humani. Praeclare quoque perspexit ille cognationem morborum omnium, qui sunt cum inflammatione nobiliorum partium internarum, exemplo pleuritidis atque peripneumoniae, et non ignorauit morbos esse similes, qui similibus symptomatibus aegrotos afficiunt, qui a similibus nascuntur caussis, et qui eadem finiuntur crisi, ac denique vnam eandemque medendi rationem postulant. Diui senis vestigia sequuti sunt ALEXANDER, AETIVS, ARETAEVS, reliquique graeci omnes ad GALENVM vsque.

Is omnino primus eorum appellandus est, qui prolixiori sermone scripsere super morborum horumque symptomatum ac caussarum discrimine. Non solum autem fuse pertractauit omnem pathologiam, sed et subtiliter nimis recensuit morborum discrimen omne.

Tria ille stabiliuit summa morborum genera, scilicet *intemperiei, malae conformationis*

Vt summa erat viri summi ... o res
cissima etiam stabiliuit mor... a scho-
quod bene annotauit optim... ns turba
et epitomator, ac totius ... quidem vn-
cae restaurator, Boerh... ni recedere
ait in eximia illa or... inuenit in G.
studio Hippocra... tum G. E. Ham-
subtiles; *atque ado* ... leni morborum di-
morborum atque ... integram fere in scholis
magnum medic ... cognoui ex viri b. schedis
Castigaui ... ndum editis.
in distin...
subtiles ... orum illam doctrinam non plane
modo ... nam breuiter solummodo Cel-
dec ... illos tria summa morborum ge-
r ... biliuisse; *strictum scil. laxum* et *mix-*
... et solus hodie superstes est Coelivs
... elianvs, e schola illa clarus auctor.
Neque Galeni, neque *methodicorum* tria
genera morborum apte satis complectuntur
omnes morbos, vt plura sint omnino stabi-
lienda et assumenda, quod omnes deinceps
perspexere, qui eandem doctrinam nosolo-
gicam pertractarunt. Gavbii diuisio mor-
borum atque symptomatum tota Galeni
est, dogmata vero sunt partim Boerhaa-
vii, partim propria v. c. de morbis solidi
viui, et quae sunt reliqua. Sed quod ille
discrimen inter morbos motuum vitalium et
animalium retinuit, non magni momenti est.
Eius

ᵓque diuisio inter sensationes mole-
ʻtbo, exercitationes sensuum laesas
ʻacultatis symptomata, non mul-
ʻlit mala. Singula enim sunt
i annumeranda, et ad vnum
. pertinant omnia.

.HAAVIVS ipse solummodo in
..mis pathologiam generalem, quae tra-
morbos simplices, systematice dispofuit,
.eliqua capita vero ex arbitrio potius, quam
secundum leges systematis coordinauit.

Viri summi discipulus IO. DE GORTER in Praxi med. nimia fere subtilitate, dispescuit et nimium auxit genera morborum secundum notiones mechanicas. Ab *Arabum* tempore mos inualuit desumendi morborum diuisiones et differentias a partibus laborantibus ipsis, eamque vltimus nuper adhuc retinuit diuisionem ANDR. PICQUER, qua tamen nihil magis abhorret ab ordine systematico nihilque magis a legibus de rebus ordinandis, quas logica proponit, alienum est, quod nec ipse HIPPOCRATES olim ignorauit. FRIDERICVS HOFFMANNVS, qui eodem tempore docuit et scripsit, quo BOERHAAVIVS celebritatem nactus erat, promisit *medicinam systematicam*, at non eget prolixiori demonstratione, virum eximium non magis felicem fuisse in morbis distribuendis ante-

cessori-

cessoribus suis. Magni ego facio merita viri doctissimi, sed magis amica mihi veritas iubet fateri, male cohaerere in opere illo capita permulta.

SENNERTVS antea iamiam in distribuendis morbis occupatus fuerat, et qui locum hic sibi vindicat IONSTONVS, in *syntagmate med. vniuersae*, typis saepius exscripto. Sed merito reprehendit FRANC. BOISSIER dictus DE SAUVAGES in praef. Nosologiae naeuos doctrinae huius viri. Ex eius mente enim apoplexia, mania, rabies, cephalgia, non sunt morbi, e contrario autem vari, verruca, lentigo morbis adnumerantur.

Necessitatem summam studii nosologici, quod nostra aetate inprimis excolere coeperunt medici, perspexerant viri summi SYDENHAMVS et BAGLIVVS, strenui vindices doctrinae HIPPOCRATICAE, hoc est verissimae, quaeque ab omni tempore a principibus in arte nostra viris summum exemplar habitum fuit. Ille enim ait in praefatione Opp. "*expedit, vt morbi omnes ad definitas ac certas species reuocentur, eadem* „*prorsus diligentia ac ἀκριβείᾳ, qua id fa*-„*ctum videmus a Botanicis scriptoribus in suis* „*Phytologiis* etc. Hic vero scribit. *Prax. med.* L. II. Cap. IX. "*inter praecipua artis* „*nostrae desiderata illud merito reponimus, vt* „*scilicet*

„*scilicet singuli quique morbi in tot species sub-
„distinguantur, quot sunt morbi primarii a
„quibus fouentur, aut causae vehementes con-
„stantesque, a quibus producantur etc.*" Sed quod species attinet, de quibus in praesenti nondum loquor, sed alia occasione, neminem fugit, fragmenta nonnulla passim exstare apud veteres et recentiores. Quis enim ignorat variolarum species, quas RHASES iamiam descripsit, vel species Phthiseos, quas MORTONVS eximie pertractauit, vt alia nunc taceam exempla. Sermo est enim potius de vniuerso systemate morborum, deque generibus ipsis, quotquot stabilienda sint. Et in eo quidem studii genere eximias laudes promeruit praeceptorum meorum certe optimus, nunc quidem desideratissimus, vir ingenio et eruditione excellens, et suo tempore Polyhistor, CHRIST. ANDR. MANGOLDVS. Is certe longe ante FRANC. BOISSIER de condendo systemate medicinae practicae nouo, facili ac certo cogitauerat. Specimina ipse dedit huius systematis, de vlceribus, tumoribus, apoplexia, hydrophobia, et exanthematibus, quae in opusculis olim a me editis recusa leguntur. Mature iuuenis ego, tanti viri doctissimi dilectus discipulus didici, quae esset praeceptoris carissimi sententia. Saepius deinde mecum per epistolas egit, et post mortem schedas praecipuas viri laudati legi et in

vsus

ſus meos deſcribi curaui, quas coram habeo. Paulo ante vir in medicina graecorum eruditiſſimus, et vniuerſae Germaniae princeps decus, et academiae Lipſienſis, quae habuit BOHNIOS, GVNTZIOS, PLATNEROS, eruditione elegantiori claros, inſigne ornamentum, vir omni laude maior, IO. ERN. HEBENSTREIT publici iuris fecerat ſpecimina ſeptem *ordinis morborum*, quae legiſſe poenitebit neminem, etſi videam legiſſe paucos. Is tantam eruditionis copiam in illis libellis denuo monſtrauit, quantam ex ſpeciminibus antea editis παλαιολογιας cognouerant omnes.

FRANC. BOISSIER prodromus operis maioris absque mentione anni prodiit, et inſcribitur *Nouvelles claſſes des maladies*, Auignon, quem librum a paucis viſum, quoque coram habeo.

Eius methodum amplexi ſunt mox nominandi et paſſim emendarunt eam. Quos inter princeps fuit b. AVRIVILLIVS, nimis praematura morte ereptus nobis, et cuius ſpecimina quaedam in ſylloge, quam edere coepi, conſeruare et publici iuris facere non dubitaui.

Viennenſes nonnulli PREISINGER, GANTHER, de MENGHIN et GLOSSIVS hic nominandi ſunt, qui editis ſpeciminibus academicis varia capita pathologiae ad mentem medici Monspelienſis pertractarunt.

Seque-

Sequebatur CAR. à LINNE, cuius *Genera morborum* prodiere primum Vpsal. 1763, in quae legi meretur b. VOGELII censura in Bibl. med. Vol. V. P. II. p. 166.

Paulo post ipse b. VOGELIVS edidit *morborum genera*, et deinceps in libro de *cognosc. et curand. morb.* systema nouum vberius perpolitum nobiscum communicauit.

Anno 1769. Edinb. primum, deinde 1772. iterum ibidem foras dedit Cl. CVLLEN Nosologiam, eodem anno L. B. recusam, et nuper Amst. 1775.

MACKBRIDE sequitur potissimum BOISSIER, et ex eius libro species morborum recensuit. Cl. SAGAR noui operis prodromum scripsit 1771 et 1776. opus absolutum publici iuris fecit, in quo potissimum sequitur FR. BOISSIER, saepe tamen ipse species nonnullas morborum auxit.

Pathologiae psychologico anthropologicae conspectum Cl. SIEGWART Tubing. 1759. proposuit, qui continet systema a symptomatibus desumtum.

Prodiere in Anglia JAMES MAKITTRICK, *commentaries on the principles and practice of Physic*, quem librum, qui continet Nosologiam, nondum vidi.

Lipsiensis

Lipsiensis ille celeb. Prof. b. LUDWIGIUS omnes morbos in tres ordines redegit, scil. vasorum sanguiferorum, lymphaticorum et denique neruorum. Cl. NEIFELD praeceptoris sui schema suum fecit.

Paucis monendum est, b. VOGELIUM et Ill. KLINKOSCH herniarum diuisiones, Cl. SELLE febrium, Cl. PLENCK, tumorum, vitiorum cutis, et morborum oculi seorsim tradidisse, de quibus in sequentibus erit sermo.

Exhibeo nunc conspectum generalem quinque systematum, quae ab auctoribus suis solertiori studio exarata habemus.

ad pag. 224.

SYSTEMATA NOSOLOGIAE.

I. *Franc. Boissier de Sauvages.*	II. *Linnéi.*	III. *Vogelii.*	IV. *Cl. Sagar.*	V. *Cl. Cullen.*
I. Vitia.	I. Exanthem.	I. Febres	I. Vitia.	I. *Pyrexiae.*
II. Febres.	II. Critici.	II. Profluuia.	II. Plagae.	1. Febres.
III. Phlegmasiae.	III. Phlogistici.	III. Epischeses.	III. Cachexiae.	2. Phlegmasiae.
IV. Spasmi.	IV. Dolores.	IV. Dolores.	IV. Dolores.	3. Exanth.
V. Anhelationes.	V. Mentales.	V. Spasmi.	V. Fluxus.	4. Haemorrhag.
VI. Debilitates.	VI. Quietales.	VI. Adynamia.	VI. Suppressiones.	5. Profluv.
VII. Dolores.	VII. Motorii.	VII. Hyperaestheses.	VII. Spasmi.	II. *Neuroses,*
VIII. Vesaniae.	VIII. Suppressorii.	VIII. Cachexiae,	VIII. Anhelae.	1. Comata.

Sunt genera quaedam morborum, quae quasi ordines naturales sistunt, et nemine contradicente genera illa perpetim sibi vindicant locum in omni systemate stabiliendo. Sunt vero Vitia, Febres, Phlegmasiae, Cachexiae, Fluxus, Spasmi, Dolores, Vesaniae. Eadem genera morborum et antea BOERHAAVIVS et FR. HOFFMANNVS, et fere medicorum quisque agnouere et perspexere, plures morborum species a singulis illis generibus non posse seiungi. Vitium veteres generatim appellabant id omne, quod praeter naturam a venustate alienum erat, etsi non semper oeconomiae animalis laesio simul adesset, ideoque a morbo ipso distinguendum, quamquam non ignorarent, esse cognationem quandam vitiorum et morborum, vt persaepe a variis vitiis possent oriri varia morborum genera. Erant itaque vitia illa nunc exanthemata quaedam leuioris momenti, v. c. lichenes, aut tumoris quoddam genus, v. c. verruca, membrum deforme, siue magnitudinem eius, nexum, situm spectes, hinc vitium organicum dictum, quibus praesentibus omnino sanitas ipsa saepius non statim turbata animaduertitur. Morbum tamen nonnunquam generatim appellabant, quicquid praeter naturam est, hinc vno eodemque vocabulo nunc vitia illa, nunc functionum laesionem quamcunque complecti so-

lemne erat. Nec hodie vsus loquendi hanc doctrinam euertit, nam sana ratio hoc discrimen dictitat, et res ipsa confirmat. Vt vero medicorum sententia circa notiones rerum primas instabilis esse solet, b. VOGELIVS et b. LINNEVS dissentiunt hac in re, a more loquendi ab omnibus antea recepto. Etenim vtrisque aliud est vitium, aliud deformitas. LINNEI morbi deformes sunt aliorum cachexiae. VOGELIO vitii nomine venit solummodo mutatio quaedam in superficie, deformitas vero ait ille, est omnis figura aliena nexus aut situs p. n.

Febris apud Cl. CVLLEN est genus inferius, et vocabulo generali Pyrexiae complectitur simul haemorrhagias. Sed quem fugit, plures dari species haemorrhagiae, in quibus ne minima adsunt febris vestigia, vt non inepte possint moneri quaedam contra virum Cl. neque enim omnis haemorrhagiae caussa est plethora, neque sanguinis rarefactio aut ebullitio. Non raro etenim partis alicuius debilitas, aut spasmi vehementiores absque signis febris, aut erosio vel disruptio vasorum a caussa interna, solent efficere haemorrhagiam, vt iure possit affirmari, eundem morbum modo his, modo illis, generibus summis in systemate nosologico esse adnumerandum. Exanthemata, morbos criticos,

ticos, et phlogisticos distinguit LINNEVS. Sed hic quoque varia monenda sunt. Etenim haec tria LINNEI genera, iterum constituunt vnicum solummodo genus, cum plerumque exanthemata illa sint cum febre, et morbi phlogistici vix a criticis diuersi. Iterum quoque monendum est, non in omni phlogosi sanguinis, simul adesse topicam quandam inflammationem. Ophthalmia denique, quam phlegmasiis adnumerauit Cl. CVLLEN, non raro adfuit, absente omni febre et dolore. Exanthemata porro fere singula interdum sine omni febre adsunt, aut febris adeo mitis deprehenditur, vt ceu nulla considerari possit, cum e contrario gradus et vehementia symptomatum febris nonnunquam dirissime vexare queant aegrotum.

Recentiorum sententia vult, vix vnquam dysenteriam esse absque febre, sed nec haec doctrina omni exceptione maior videtur. Nil dicam de benignissima dysenteriae constitutione epidemica, quam nonnunquam obseruare licet, sed solummodo liceat in memoriam hic reuocare, quae a nuperis nonnullis animaduersa legimus, in pessima dysenteria interdum vix febris signa vel doloris adfuisse.

Phlegmasia apud FR. BOISSIER simul complectitur febres inflammatorias et exanthema-

thematicas, vt pro charactere generico agnosci debeat rubor late occupans partem quandam praeter naturam. LINNEVS autem distinguit iterum, et seorsim exanthemata, seorsim phlogisticos morbos recensuit, et eundem sequitur Cl. CVLLEN.

Spasmorum familiam omnes seorsim habent, solus L. motorios vocat morbos. Spasmus, conuulsio, vix ab inuicem distingui debent, nam vix vlla differentia adest, et hoc vocabulum genericum L. non satis adaequate adhibetur. Morbis neruorum annumerauit Cl. CVLLEN spasmos. Nullum est dubium, a neruorum affectione saepius spasmos oriri, sed ab altera parte nullus dubito, non semper a neruorum irritatione quadam, vel affectione spasmum oriri. Non omnis enim nerui irritatio spasmum producit, sed nunc dolorem aut delirium, et saepe quoque neruus insons videtur, licet adsint vehementiores spasmi. Spasmi sedes et caussa in musculis potius, quam in neruis ipsis quaerendae sunt.

Proxima est cognatio dolorum cum spasmis ipsis, hinc praeter Cl. CVLLEN caeteri omnes hoc genus seorsim pertractarunt. Is vero morbis suis, quos *locales* dixit, dysaesthesian et dyscinesian s. sensus et motus vitia

vitia adnumerauit, qui tamen morbi iure potiori morbis neruorum fuissent adnumerandi. Hyperaesthesis Vogeliana, quae singulare genus morbi constituit, quoque neruorum vitium est, a quorum irritatione vanae et deliria oriuntur et comata, et Adynamiae quorundam. Deliria mox appellant Vesaniam, mox Paranoian, mox denique morbos mentis.

Non itaque hic occurrit emendatio doctrinae, sed potius vocabula noua occurrunt, et synonyma citra necessitatem augentur.

Continuabimus argumentum nostrum specimine secundo, quod iam sub prelo sudat.

XIV.

PROGRAMMA.

ANIMADVERSIONVM IN SYSTEMATA NOSOLOGIAE SPECIMEN II.

D. XXVIII. IVL. MDCCLXXVIII.

Pergo nunc in recensendis animaduersionibus super systematibus Nosologicis, quarum specimen primum publici iuris feci occasione disputationis Nobiliss. SIEMERLING.

Sex genera morborum summa, scil. vitia, febres, phlegmasias, exanthemata, spasmos atque dolores hactenus pertractaui. Sequitur aliud, quod *Vesaniam* alii, *Mentales* L., *Paranoian* VOGELIVS, appellat.

Mens turbata est, et neque recte sentit obiecta, neque recte diiudicat animo. Solummodo aliud vocabulum placuit LINNEO et VOGELIO eligere, rem ipsam nemo mutauit. Adeo certum est, deliria sistere ordinem morborum naturalem.

Aliud generis summum est *Anhelatio* Fr. Boissier, et Cl. Sagar, quo morbos complecti volunt, qui solent respirationem difficilem reddere. *Suppressoriis* suis L. annumerauit, reliqui Nosologi ad alia genera morbos illos amandarunt, vt nullibi magis dissentire videam, quam in eo morbi genere summo. Circa reliqua enim consentiunt egregie.

Vocabula noua, barbara, ab omni genio linguae longe aliena, quae excogitauit Franc. Boissier, hic nolo taxare, cum nemini potuerit placere libido haec, noua prorsus fingendi vocabula. Passim vero Cl. Plaz in progr. nonnullis de paedantismo medico editis, iamiam percensuit barbara illa, immo ridicula vocabula nuper excogitata, quorum copiam nuperrime Cl. Sagar insigniter auxit, aliis ab ipso excogitatis ad exemplar antecessoris sui, Fr. Boissier. Vix olim antistites sectae chemicae, Teoph. Paracelsvs, Helmontivs, aliique magis horrenda vocabula excogitarunt, quam hi duumuiri.

Quod vero attinet diuisiones morborum inferiores, vt appellant, innumera essent monenda, vt vix finem inuenirem, si seorsim enumerare vellem, quae iure monenda habeam contra singulorum diuisiones.

Magno artis noſtrae detrimento factum eſt, vt nominibus aliis et vocabulis quisque res ipſas inſigniret. Huic placuit vocabulum latinum, illi arriſit vox graeca aut graecae ſaltim ſimilis.

Ea vero ſynonyma non ſolum augent citra omnem neceſſitatem, repeto, eorum quae memoriae mandare debemus, copiam, ſed quod peius, alia artis noſtrae vocabula, a variis vario ſenſu accepta, nunc ſunt magis aequiuoca, quam erant olim.

Inflammationem vteri ex puerperio infelici nemo olim cogitauit absque febre, quae nunc audit modo *Gaſtritis*, modo *Metritis*, immo *Hyſteritis*.

H E R C V L E opus eſſet, qui denuo a ſordibus et quisquiliis repugnaret artem noſtram.

Incidit in Scyllam, qui volebat vitare Charybdin. Inter omnes maxime cautum ſe geſſit Cl. C V L L E N, cuius Noſologia etiam prodromum operis maioris ſiſtit, quod promiſit ille, quodque non ſine cupiditate expectat et exoptat quisque, qui non ignorat viri doctiſſimi haud vulgarem, ſed praeclaram eruditionem.

Eius librum perutilem cenſeo, meisque laudo et commendo, et adeo quidem, vt

carere

carere illo nequeant. Characteres morborum, paucis solummodo exceptis, eximie tradidit; in minuendis morborum speciebus strenuum se probauit, synonyma, quorum notitia nunc carere potest nemo, praecipua enumerauit, et paucissima vocabula noua excogitauit; sed vbique strenuum vindicem veterum Graecorum se gessit, et si quae noua vocabula essent adhibenda, graecae linguae genio conuenientia omnino elegit, ideoque summas laudes meretur vir doctissimus et eruditissimus.

Sed quis non animaduertit statim, si velit attento animo considerare schema morborum viri egregie docti, esse *mixti generis* atque eam ob caussam iustam censuram non posse effugere. Etenim aliam diuisionem morborum facit eorum, qui vulgo vniuersales vocantur, aliam qui particulares dicuntur. Separauit itaque noster morbos, quos separare non debuisset. Profluuiis noluit iungere apocenoses, seu fluxus muci, hinc morbos affines, qui ad vnum genus pertinent, separauit. Seorsim Ectopiae et Dialyseos mentionem fecit. Ego vero affirmo, aut iunctim vitiorum titulo simul debuisse pertractare Cl. Auctorem haec duo genera, aut longe plura fuisse stabilienda. Intumescentiae et tumores seorsim quoque occurrunt, ab aliis vero ad vnum genus summum, omni iure referri solent.

In Vogelii systemate varia quoque notanda veniunt. Is ad alias classes annumerat Lethargum, Hydrophobiam, Apoplexiam, Paralysin, Catalepsin, varia visus vitia, Vertiginem, appetitus vitia, qui morbi cum aliis, quos nona classe recensuit et pertractavit, ab aliis jamdudum ad unum genus soporosorum relati fuere.

Non abs re erit, in tabula quasi denuo repetere praecipua morborum genera, secundum systemata Nosologica, Speciminis I. p. 9. recensita, ut ex tabulis pateat et consensus et dissensus laudatorum auctorum.

I.
Vitia.

Boiff. I.
Linn. XI.
Vogel. X. et XI.
Sagar. I. et II.
Cullen. IV. 5. 6.

II.
Febres.

Boiff. II.
Linn. I. II. III.
Vogel. I.
Sagar. X. XI. et XII.
Culleh. I. 1. 2. 3.

III.
Phlegmaf.

Boiff. III.
Linn. III.
Vogel. c. Febr. I.
Sagar. XI.
Cullen. 1. 2. 3.

IV.
Exanth.

Linn. I.
Cullen. I. 2.
Reliqui cum Febre er Phlegmaf.

V.
Spafmi.

Boiff. IV.
Linn. IV.
Vogel. V.
Sagar. VII.
Cullen. II. 3.

VI.
Dolores.

Boiff. VII.
Linn. VII.
Vogel. IV.
Sagar. IV.
Cullen ad alia capita retulit.

VII
Anhel

Boiff. V.
Linn. VIII.
Vogel. IV.
Sagar. VIII.
Cullen. ap. ;
II. 3.

VIII
Vefan

Boiff. VIII.
Linn. V.
Vogel. IX.
Sagar. XIII.
Cullen. II. 4

IX.
Debil.

Boiff. VI.
Linn. VI.
Vogel. VI.
Sagar. IX.
Cullen. II. 2.

Patet duodecim esse genera morborum, quae ex mente horum virorum complectuntur morbos, quotquot innotuere, omnes ac singulos.

Ex his vero alia cum aliis cognationem habent aut maiorem aut minorem; de singulis nonnulla seorsim moneo.

Vitia sanitatem ipsam nunc magis, nunc minus laedere solent. Interdum vix laedi a vitiis sic dictis functiones, iam supra dictum. Sistunt vitia nonnunquam morbos simplices, nunc vero considerari possunt tanquam caussae, quae ad alios morbos disponunt.

Etenim vitium nunc euadit caussa febris, phlegmasiae, spasmi vel doloris, nunc delirii, vel fluxus.

Febres saepius sunt cum phlegmasia et exanthemate, et tria haec morborum genera tantam cognationem habere videntur, quantam vix habent caetera. Omnia vero saepius in cachexiam quandam degenerare solent, maxime cum finiuntur crisi quadam imperfecta.

Spasmus et Dolor non raro a caussa communi nasci solent, prout nunc musculi aut nerui magis afficiuntur.

Deliria mox a febre oriuntur, mox a spasmo, mox denique a dolore, ut iterum

late

late pateat horum morborum cognatio. E contrario autem dolor saepe febrim gignit, et phlegmasiam, et spasmum producit.

Anhelationis caussa nunc est febris, nunc spasmus vel dolor, vbique vero anhelatio mixtum morbum sistit. Idem fere dicendum est de adynamia et debilitate, in qua nunc spasmum agnoscimus, nunc vero effectum alius morbi praegressi. Et musculorum et neruorum abolita prorsus functio in adynamia illa fere semper praesto est.

Fluxus, cum sanguinolenti, tum serosi cognationem habent cum febribus, phlegmasiis, exanthematibus, et cum spasmis atque doloribus, nec non cachexia ipsa; nam interdum sunt effectus horum morborum. *Epischeses* s. *suppressiones* excernendorum a spasmo, dolore, cachexia nonnunquam natales repetunt.

Cachexia morborum agmen quasi claudit, nam vix vllum reperitur morbi genus, cui non possit interdum superuenire cachexia tanquam effectus. Etenim oritur a febribus, phlegmasiis, spasmis, doloribus, delirio, maxime chronico, et a profluuio quocunque immoderato, quod vires atque humores exhaurit ac consumit. Quae dicenda restant, ea propediem communicabo.

XV.

XV.

PROGRAMMA.

ANIMADVERSIONVM IN SYSTEMATA NOSOLOGIAE

SPECIMEN III.

DE

PYRETOLOGIA GENERATIM.

1778.

Scripsi nuper programmata duo, quae continent epitomen historiae Nosologiae, simulque animaduersiones nonnullas proprias, quibus nunc alias subiungere placet, antequam de febrium doctrina quaedam proponam.

Fr. Boissier, et qui eius strenuus assecla, Cl. Sagar, non semper secundum logices praecepta enumerarunt morborum species. Nimia horum virorum subtilitas omnibus atque singulis displicuit. Morbos enim veros et fictos s. simulatos, nec non hominis et brutorum, ceu species distinctas, ad vnum genus retulerunt saepe saepius.

Quod vero prae ceteris ab aliis iamiam annotatum legimus, in eo saepius errauit b.

Bois-

Boissier, quod historias morborum singulares statim ceu species distinctas in systema suum receperit, et eandem admiserit fallaciam, quam in Cnidiis iam olim Hippocrates taxauit.

Etsi vero Fr. Boissier non raro nimis multas morborum species in systemate nosologico descripserit, et licet eius diuisio et distributio morborum non sit optima, nec in totum laudanda, laudes tamen eius liber meretur. Sedulo enim ex libris permultis, iisque partim rarioribus multa collegit, quae lectu digna sunt, immo scitu necessaria. Eius libro itaque vix carere possumus, quoniam compilationem continet haud contemnendam.

Laudes Cl. Cullen iam antea recensui. Vogelii accurata morborum descriptio, et cum epicrisi facta compilatio, iamdudum placuit omnibus ac singulis, et laudes omnium obtinuit.

Febres nunc generatim considerabo. Hippocrates princeps exstitit et summum exemplar obseruatoris, cuius L. I. et III. *Epidemiorum* ad nostra vsque tempora vnicum mansere exemplar medicorum omnium.

Accu-

Accuratè descripsit ille febrium historiam et, constitutionis epidemicae genium, origines, progressum et mutationes, omnes ac singulas, crises varias, quas obseruauerat ipse. Alibi accuratam dedit pleuritidis descriptionem. Ab aliis iamiam annotatum est, adeo rudes adhuc HIPPOCRATIS tempore fuisse medicos, vt vix possent plurimi vnam morborum speciem ab altera distinguere. Princeps itaque HIPPOCRATIS meritum concernit accuratas morborum historias, notiones, et praesagia de euentu et crisi varia. Systema ille non scripsit, aut excogitauit. Passim tamen in genuinis HIPPOCRATIS scriptis occurrunt dogmata quaedam, quae a maioribus acceperat, nam qui fieri potuisset, vt omnia et singula, quae in propriis scriptis docuit, excogitaret ipse. Pauci enim qui scripsere vnquam, ea quae docuere, omnia ac singula ipsi inuenere. HIPPOCRATES noster licet Nosologiam non scripserit, bene tamen sciuit, alias febres esse indolis inflammatoriae, alias a bile oriri, alias esse malignas, et quae sunt reliquae febrium species. In libris epidemiorum aliquot historiae febrium occurrunt, quae putridae sunt indolis.

Febres plurimae a bile fiunt, legitur de Nat. hum. ap. HIPP. ed. LIND. T. I. p. 279. Sect. 27. Alibi autem dicit, febres

fiunt

fiunt a bile et a pituita. Billosarum febrium apud HIPP. libro de diebus indicatoriis ed. LIND. T. I. p. 433. Sect. III. accurata occurrit descriptio.

GALENVS super febrium differentiis subtiliter admodum philosophatus est. Sed eius L. II. de differentiis febrium, subtiles magis continent quaestiones et diuisiones, quam descriptiones accuratas generum ac specierum. Pauca enim solummodo febrium genera, minime omnia ibi recensuit. Vellim tamen, vt Cl. GRVNERVS denuo edat eius libri nouam editionem graeco-latinam, cum scholiis perpetuis, et selectioribus commentatorum annotationibus illustratam. Est enim primus eorum, qui ex instituto super febrium differentiis scripsere. Antiquissima est GALENI diuisio Synochi vel Synochae in simplicem et putridam, quam recentiores omnes ac singuli non ausi sunt refutare, et, quae satis abunde docet, quanta sit huius viri auctoritas. SWIETENIVS nuper in commentariis suis in Aph. BOERHAAVII 728. 730 et seq. prolixiori sermone explicuit GALENI et veterum omnium sententias de vtraque febris specie; inprimis vero subtiliter explicuit naturam febrium putridarum. Erat GALENI sententia, esse magnam cognationem febrim inter inflammatoriam

riam simplicem, eiusque summum gradum, et febrim putridam, sanguineam, nec ab ea sententia recedere ausus est BOERHAAVIVS, nec eius epitomator TISSOTVS, in libro quem inscripsit *Avis au Peuple*, quod patet inprimis ex eius descriptione Pleuritidis et Peripneumoniae. Arabes, et *Auicenna* inprimis subtilissime interpretati sunt GALENI doctrinam, et illius commentatores, e quibus nominandus est saltim *Gentilis a Gentilis*, adeo prolixo sermone illustrare studuerunt *Auicennam* vt nemo fere legere possit hodie. Medici denique, quibus philosophia scholastica arrisit, adeo subtiliter super febribus disputarunt, vt tuto affirmare possim, fere omnem fidem superaturum esse, quot commenta in horum libris occurrant, nisi ad manus haberem. Solum hic nominabo THOMAM ERASTVM, cuius liber de putredine etc. prodiit Basileae 1580, 4. et cui accedit eiusdem aduersarii *Archangeli Mercenarii*, disp. de putredine. Alterum inuenit ERASTVS aduersarium SIMONEM SIMONIVM, STEPHANI I. Regis Polonor. Archiatr. cuius liber de putredine prodiit *Crauiae*, 1584. 4.

Curiositatis gratia nominatis auctoribus addo IO. MATHESIVM, qui Vitemb. 1577. de loco putredinis in febribus intermittentibus

TORTI mens ea fuit, vt doceret simul, febres typo et schemate toto coelo diuersas ad vnum tamen omnes summum genus pertinere, et aliquando sic degenerare interdum febrim, vt alia specie solummodo appareat, quanquam eius caussa non multum diuersa sit. In eo quidem schemate omnino locum merentur febris algida, syncopalis, elodes, quanquam singulares species non sint, sed varietates potius, vt vocant philosophi, quae nomen acceperunt a symptomate maxime vrgente.

In anglia SYDENHAMVS, MORTONVS, et recentiori tempore HVXHAMVS, et PRINGLE magis magisque excoluerunt febrium doctrinam. SYDENHAMVS quidem post HIPPOCRATEM princeps appellandus, cuius merita recte nuper celebrauit GRANT, more parentis medicinae, Hippocratica industria et sagacitate febrium epidemicarum decursum obseruauit. Is bene etiam perspexit, quidquid e nuperis nonnulli obganniant, febres plerumque esse indolis inflammatoriae. Etenim aut vana sunt omnia artis nostrae praecepta, aut verissima in aeternum manebit ea sententia, paucis exceptis, febres plerumque a diathesi phlogistica, vt appellarunt ex longo tempore medici, humorum oriri. Quam diu enim aliqua saltim

vis

vis viua in solidis superstes, non raro in progressu febrium omnis fere generis, partium internarum inflammationes superuenire solent.

Anglis illis, mox antea laudatis, debemus illud in praxi vtilissimum axioma, febrim variolosam vel morbillosam nunc esse vel febrim inflammatoriam, vel venosam, vel gastricam. Hypotheses bene multas fouit quidem MORTONVS, sed variolarum discrimina, et reliquarum etiam febrium, satis bene perspexit, ac signa diuersarum specierum eleganter et accurate recensuit.

In Germania demum, nam quare non dicam, exteris deberi potissimum emendatam febrium doctrinam, in dies magis innotuit, febres exanthematicas omnes modo ad inflammatorias, modo ad biliosas, modo vero ad putridas, et modo denique ad malignas ipsas pertinere.

Hoc quidem de variolis primum demonstrarunt angli laudati, de peste nuperrime CHENOT, et de aliis exanthematum generibus, quae fere semper cum febre apparent, alii. Tandem innotuit, pauca solummodo genera summa comprehendere ineffabilem fere numerum febrium, quae variis vocabulis insigniri solent, et praeter illa genera pauca simplicia, dari solummodo paucas complica-

 tiones

tiones febrium, scilicet inflammatoriae cum putrida et cum biliosa, et putridae cum maligna.

Febres omnes, sicut reliqui morbi, vel a typo febris, vel a fomite eius, diuidi solent in varias species, et variis artis vocabulis insigniri. Ordines morborum a typo et symptomatibus, species a caussis definiunt recentiores Nosologi. Sed omnium consensu in artis vsu ea febrium diuisio, quae caussas respicit, praeferenda est.

Caussa enim febris praecipuam medici attentionem sibi vindicat, qua remota sponte cessat typus. Is quidem ludit saepe, et variabilis est, immo non raro filum praebet in praxi, sed nihilominus medendi ratio caussis accommodanda erit. Aliam medendi rationem poscit continens simplex, aliam putrida, quoniam in vtraque longe alia caussa accusanda. Sed biliosa, vt exemplo vtar, siue sit remittens continua, siue intermittens, fere vna eademque medendi ratione tollitur. Perquam facile tertianae biliosae solent degenerare in continuas remittentes f. quorundam malignas, vt prolixiori demonstratione non opus sit, nimiam esse quorundam recentiorum subtilitatem, qui velint aliis persuadere, alia ratione continuis remittentibus, alia remitten-

mittentibus nos debere mederi. Est mira profecto febrium inter se cognatio, ea tamen, vt quarundam affinitas magis conspicua sit, nonnullarum vero magis obscura.

Argumentum illud olim Cl. FROMM pertractandum commendaui, qui edidit Ienae diss. de acutarum febrium differentiis, sed mentem meam non satis perspiciens, vir doctiss. desiderio meo non prorsus satisfecit. Paulo post edidit vir Cl. CHRIST. GOTTL. SELLE, methodi febrium naturalis rudimenta, Halae 1770. 4t, et alio titulo, libri forma et auctius 1773, rudimenta Pyretologiae methodicae, Berolini. Librum meliorem non habemus, nec in quo accuratius tradita essent febrium signa pathognomonica et synonyma, ex optimis obseruatoribus collecta, et doctissimis annotationibus illustrata. Velim tamen, vt simul adiecisset Vir Cl. indicem alterum, quo in conspectu paterent species diuersae febris eiusdem nominis. Sic v. c.

Pleuritis alia est

1) Febr. Synoch. simpl. p. 115.
2) — — putr. p. 184.
3) — remitt. bilios. infl. p. 215.
4) — — — putr. p. 234.
5) — verminos. infl. p. 253.
6) — — putr. p. 256.

 7)

7) Febr. interm. infl. p. 370.
8) — — — biliof. p. 310.

Hoc eam ob cauffam eo magis exopto, vt habeant tirones in arte noftra librum memorialem, nam nunc quidem aut non omnes intelligunt eum librum, nec eo recte vti difcunt, aut coguntur in vfum proprium ex confpectu libri in calce eius occurrente, indicem talem confcribere.

Poffumus propediem nouam huius libri editionem expectare, qua occafione indicem defideratum addere, certe non dubitabit Vir Cl. et cariffimus amicus meus, vt habeant medicinae ftudiofi librum omnibus notis abfolutum, et vfibus practicis valde accommodatum.

Habuit Cl. Selle praeceptorum b. Schroederum, anteceflorem meum, qui ftudio incredibili, fummeque laudabili, optimos legerat auctores, fibique familiarem fecerat omnem meliorem febrium doctrinam, cuius breuem epitomen paulo antea quoque dederat b. meus praeceptor, Mangoldvs in diff. illa, de *ingenti exanthematum difcrimine quoad febrim* etc. et quam ante hos annos viginti Vir b. mihi iamiam inftillauerat iuueni.

Ante-

Antecessoris mei, b. SCHROEDERI, doctissimi discipuli nonnulli capita quaedam febrium doctrinae praeceptoris sui, hic Gottingae publice defendenda sibi elegerunt, e quibus hic nominanda sunt, *de amplitudine generis febrium biliosarum*, *de variolarum discrimine*, *de pleuritidis partitione*, *de putridis febribus* etc.

Quum doctissimus scholae meae olim Ienensis discipulus Cl. RAVET *therapiam febrium acutarum* pertractandam sibi eligeret, non potuit non attingere simul doctrinam pathologicam de praecipuis febrium generibus simplicibus, quem libellum ne quidem Cl. TODE atro notare carbone ausus est. Sed, vt nunquam fuit consensus medicorum, nec erit vnquam, de ipsis summis generibus febrium stabiliendis lis mota fuit ab omni tempore. Sic enim lego, alios egisse putridas alios malignas. Putridas vero quod attinet, eas Cl. SARCONE, seculi nostri insigne ornamentum adeo mascule defendit, vt dubitem omnio, quemquam melius posse vnquam docere, dari febres putridas. Neminem tamen credo ignorare, quae contra putridas febres nuper Cl. GESSNER ingeniose satis disputauit. Occurrunt etiam varia memorabilia et lectu digna contra vulgarem de putredine doctrinam, in libro, quem Cl.

7) Febr. intermi. infl. p. 370.
8) — — — biliof. p. 310.

Hoc eam ob caussam eo magis exopto, vt habeant tirones in arte nostra librum memorialem, nam nunc quidem aut non omnes intelligunt eum librum, nec eo recte vti discunt, aut coguntur in vsum proprium ex conspectu libri in calce eius occurrente, indicem talem conscribere.

Possumus propediem nouam huius libri editionem expectare, qua occasione indicem desideratum addere, certe non dubitabit Vir Cl. et carissimus amicus meus, vt habeant medicinae studiosi librum omnibus notis absolutum, et vsibus practicis valde accommodatum.

Habuit Cl. Selle praeceptorum b. Schroederum, antecessorem meum, qui studio incredibili, summeque laudabili, optimos legerat auctores, sibique familiarem fecerat omnem meliorem febrium doctrinam, cuius breuem epitomen paulo antea quoque dederat b. meus praeceptor, Mangoldus in diss. illa, de *ingenti exanthematum discrimine quoad febrim* etc. et quam ante hos annos viginti Vir b. mihi iamiam instillauerat iuueni.

Ante-

Antecessoris mei, b. SCHROEDERI, doctissimi discipuli nonnulli capita quaedam febrium doctrinae praeceptoris sui, hic Gottingae publice defendenda sibi elegerunt, e quibus hic nominanda sunt, de *amplitudine generis febrium biliosarum*, *de variolarum discrimine*, *de pleuritidis partitione*, *de putridis febribus* etc.

Quum doctissimus scholae meae olim Ienensis discipulus Cl. RAVET *therapiam febrium acutarum* pertractandam sibi eligeret, non potuit non attingere simul doctrinam pathologicam de praecipuis febrium generibus simplicibus, quem libellum ne quidem Cl. TODE atro notare carbone ausus est. Sed, vt nunquam fuit consensus medicorum, nec erit vnquam, de ipsis summis generibus febrium stabiliendis lis mota fuit ab omni tempore. Sic enim lego, alios egasse putridas alios malignas. Putridas vero quod attinet, eas Cl. SARCONE, seculi nostri insigne ornamentum adeo mascule defendit, vt dubitem omnio, quemquam melius posse vnquam docere, dari febres putridas. Neminem tamen credo ignorare, quae contra putridas febres nuper Cl. GESSNER ingeniose satis disputauit. Occurrunt etiam varia memorabilia et lectu digna contra vulgarem de putredine doctrinam, in libro, quem Cl.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

PIIS MANIBVS

ALBERTI DE HALLER

VIRI IMMORTALIS

ET

TANTI VIRI

FILIIS, FILIABVS

AC

NEPOTIBVS

NEC NON

HELVETIAE

CIVIBVS OMNIBVS,

IAM VERO

STVDIORVM CAVSSA

CIVIBVS GOTTINGENSIBVS,

QVI

HANC ORATIONEM IN LAVDES

HALLERI,

PATRIAE SVAE ORNAMENTI SVMMI

BENIGNITER ET LVGVBRI ANIMO

AVDIVERVNT,

PLAVSVQVE DICENTEM HONORARVNT,

ANIMO PIO

D. D. D.

E. G. BALDINGER.

Non putaram, hunc diem nobis fore tristem. Sperabam enim potius ante paucos adhuc dies, me ex omni parte beatum, hilari animo munus Pro-Rectoris Successori meo mandaturum esse.

Nulla enim calamitas per integrum annum, quo penes me fuit regimen academicum, turbauit gaudia nostra.

Viximus omnes salui atque incolumes musis, quisque sui memor officii.

Vos vero, Ciues dilectissimi per id omne tempus Vestri erga me singularis amoris, Vestrae obedientiae, immo diligentiae laudabilis, tot dedistis documenta, quot a Vestra discendi cupiditate, a Vestro liberali bonarum artium et morum elegantiorum studio sperare poteram.

Laetus hodie Vestras solummodo laudes ego celebrassem, Vobisque mei memoriam commendassem, nisi tristis nuntius *a*) turbasset gaudia mea, simulque animum meum

a) Is erat Praenob. Wyss, cognatus Marianae ab Haller, cuius cineres seruantur Gottingae in Aede *St. Albani*.

meum antea hilarem, graui nunc moestitia impleuisset, et lugubrem simul hodie disserendi occasionem dedisset.

Audiui enim, die duodecima mensis Decembris, hora vespertina quinta, fatis tandem succubuisse, qui graui morbo diu laborauerat,

ALBERTVM DE HALLER,

quem nominasse summa laus est.

Is fuit enim quondam, immo fuit ad vltimum vsque vitae suae diem, insigne ornamentum vniuersae huius academiae, et ordinis medicorum, cui Regis singularis clementia me ante hos annos quinque et quod excurrit, adscripsit.

Tanto Viro sane multa debet academia nostra, vt iam eam ob caussam impium esset, Eius hodie non celebrare laudes, merita, exemplum, nisi etiam haberem alias rationes, mox recensendas.

Fuit enim seculi nostri, Patriae suae et Europae totius ornamentum princeps, vt effari vix queam, quanta sit iactura, quam fecimus omnes.

Facundia quidem cedo libenter KAESTNERO et HEYNIO, qui sane eruditi sunt celebrare laudes summorum virorum, sed

pietate

pietate erga Virum, quem amisimus nuper, cedam nemini.

Etenim nimia et immmortalia sunt EIVS in me merita, vt cum ex longo tempore paterno me amore amplecteretur, ego tantorum beneficiorum non immemor, id saltim mei esse censeam officii, vt pro viribus enarrem pio ac deuoto animo, quot et quanta sint merita TANTI VIRI, quem NOSTRVM appellare fas est, QVIQVE per futura etiam secula manebit princeps ornamentum nostrum.

Vitam EIVS ante me recensuit VIRI incomparabilis discipulus dilectus, Ill. ZIMMERMANNVS, quem etiam Nostrum nunc appellare licet, quique, praeceptoris sui vestigia tanto studio sequutus est, vt nunc merito etiam particeps factus laudum sui amantissimi praeceptoris.

Ego meo nunc indulgens ingenio, decreui mecum VOBIS, Auditores Humanissimi, breuiter ac strictim exponere, quae sint merita VIRI beati, qui nuper a nobis in meliorem vitam discessit.

Enutritus ILLE doctrina BOERHAAVII, Viri summi, medicinae graecanicae restauratoris, quem ad vltimum vsque vitae halitum magni fecit; et cuius memoriam summa

pietate

tenentur, eius thesauros collectos, esse rudem indigestamque molem.

Discendi, legendique cupiditate, ingenio, veri amore, industria, candore, nemo vnquam mortalium vicit HALLERVM nostrum.

Perspiciens Ille, quae ab omni retro aetate a viris doctis gesta, et annotata, non solum eruditissimus appellandus est, sed quod maiores laudes meretur, acutissimo praeditus ingenio, summum exstitit exemplum medici philosophi.

Etenim vbique subtiliter philosophatus est, facta comparauit, sublimioremque scientiam medicam vere condidit.

Quo quidem philosophandi studio et genere dicendi, summus exstitit et princeps Doctorum, qui vixere vnquam.

Nulla res adeo abstrusa, vel adeo sublimis, quam non aeque facile, immo summa, quae in eo erat perspicacia, et incredibili fere facilitate, penetraret.

Summa in eo Viro fuit laboris patientia, constantia, industria, repeto, sed aeque summus etiam eius fuit veri amor et candor.

Plura quam trecenta cadauera dissecuit ipse summo studio, simulque curiosus fabricam

cam partium subtiliorem rimatus est, illam accuratius descripsit, et depingi curauit.

Incidit in ea tempora aetas viri summi, quae iure barbara adhuc dicenda.

Vix enim inchoata erat a BOERHAAVIO studii nostri reformatio, et nondum fulgebat vbique praestantia doctrinae tanti viri.

Rudis erat adhuc et manca cognitio fabricae partium corporis humani. Etenim praeter MORGAGNI et RVYSCHII scripta vix illo tempore exstitit liber de anatome subtiliori et accuratiori. Sed de naeuis anatomes illorum temporum Ipse HALLERVS audiendus est.

Physiologia illorum temporum vix laudes doctrinae meretur, sed chaos erat confusum, totaque quaestionibus, nescio an dicam inanibus magis, an vero ridiculis, adeo conspurcata, et tenebris vere obscurata erat, vt omnino stabuli instar Augiae a sordibus esset repurganda.

Hoc opus immortale felici ausu suscepit HALLERVS, et solus perfecit omnium applausu, sibique immortale meritum parauit, ac aere perennius monimentum condidit.

Primus Ille solus sibi collegit apparatum, omnia digessit et apte satis composuit.

 Labore

Labore indefeſſo eum in finem corpora hominum et brutorum incidit, noua tentamina, eaque permulta, ſuſcepit, atque repetiit, in ipſis viuis animalibus, et quae docuere cuiter, vitra, ea omnia diligenter annotauit. Plus vidit ILLE et confiſus eſt propriis oculis, quam alienis, ſedulo tamen aliorum vſus eſt laboribus, experimentis, immo ratiociniis ipſis, ſed caute omnibus.

Summa enim induſtria ſibi cauit ab omni errore, nec credulus fuit, nihilque in proprios vſus recepit, niſi ſcrutatus eſſet ſollicite antea.

Omnes diuitias vniuerſae eruditionis medicae contineri voluit in opere ſuo phyſiologico, cuius altera editio propediem foras prodibit, nam pars vltima iam ſub prelo ſudat.

Quae ſagacitas doctorum virorum noua detexit, hoc ſeculo circa rerum naturam, ea omnia induſtria HALLERI in epitomen quandam redegit, et apte ſatis diſpoſita nobiscum communicauit. Hiſtoriam neruorum, vaſorum, generationis doctrinam vniuerſam, ſibi omnia excolenda elegerat Vir Summus, et in eo ſtudii genere antecelluit omnes, quos habuit anteceſſores.

Sed, quod praeſtat inprimis, hoc eſt, ad obſeruationum fidem, quaecunque docuit, reuo-

reuocasse EVM omnia, nihilque admisisse, quod non seuerior philosophandi ratio nos sentire doceat.

Aliud meritum et Physiologiam HALLERI, ceteraque Eius opera immortalia commendat.

Scribendi genus intelligo, quo quidem adeo excelluit, vt eius sermonem et vim orationis vix posse laudari satis, omnes habeam testes, qui de his rebus iudicare possunt.

Placuit omnibus HALLERVS sermone graui, oratione mascula, omnesque mirati sunt facundiam VIRI, qui tot ingenii facultates, praeclaro studio perpolitas monstrauit, quot perpaucis vnquam summum numen tribuit.

Siue enim velimus spectare vastum HALLERI ingenium, siue incredibilem Eius et immensam eruditionem, siue denique multitudinem eorum, quae solus ille perfecit, magnus vbique apparet VIR.

Sentio, verba mihi deficere, quibus exprimere velim gesta et merita VIRI immortalia, cui similem vix vidit vlla aetas.

Non solum enim pertractauit, emendauit, auxit, nouaque methodo adornauit singulas fere artis medicae doctrinas, sed quod fugit neminem, ambitum fere omnem vniuersae eruditionis emensus est.

Nullum genus doctrinarum et artium non coluit, in singulis excelluit, iustasque sibi parauit laudes.

Doctrina de sanguinis motu in animalibus, homine inprimis, de generatione, ossium in fetubus formatione, monstris, de natura partium irritabili et sensibili, de secretione, noua illi debent iuuenta.

Accuratius ille fabricam subtiliorem partium corporis humani descripsit, immo tot nouas plantas, antea non visas, non sine insigni labore vndique collectas, eleganter, et methodo, quae naturam ipsam depingit, enumerauit.

Satis est Viri doctissimi opera nominasse, quae immortalitatem sibi polliceri possunt, Icones partium corporis humani, opus magnum physiologicum, enumerationem stirpium Heluetiae, opera, quae Regibus placuere, et quae plausum Regum merentur.

Philosophi huius seculi principes mirantur vastum Halleri ingenium. Alii iam-iam recte monuerunt, in nullo alio eruditionis genere librum existere, quem cum opere physiologico possimus comparare.

Tantae sunt enim eius libri diuitiae, vt exhibeat thesaurum sublimioris philosophiae,

vt sit epitome omnis verioris anatomes, immo physices ad corpus humanum applicatae. Continet praecipua pathologiae et semioticae capita perfecte elaborata, et sistit summam omnis verioris et solidioris cognitionis humanae, de homine ipso.

Plantarum notitiam non solum auxit HALLERVS, sed IPSE condidit nouam systema, quod omnium consensu naturae systema, diu frustra quaesitum, apte satis exprimit.

Sed illud vix capiunt tirones in scientia botanica, et qui possent capere, cum sit opus artificis summi in arte sua.

Oeçonomiam, vniuersam Technologiam, salis cocturam, agriculturam, et quae sunt reliquae doctrinae, quae ad felicitatem hominum faciunt, non solum diligenter coluit, sed nouis inuentis et accessionibus ditauit, locupletauitque.

Physicum se esse summum, multoties abunde satis commonstrauit. Versatissimus erat in studio Zoologiae et Mineralogiae, et quod fata attinet globi nostri terr-aquei, de illis adeo subtiliter disputauit, vt omnes libenter TANTI VIRI dogmata amplecterentur.

Diuinam humanamque eruditionem sibi familiarem fecerat incredibili studio, et insatiabili cupiditate.

Non mediocriter versatus erat in rebus theologicis, non rudis in iuris doctrina, non hospes in scientia, de re publica bene administranda.

Patriae suae *Noua serta parauit;* vt bene dixit artifex in nummo, in Halleri honorem cusso, non solum eruditionis fama, qua longe lateque inclaruit, sed consiliis etiam et prudenti administratione prouinciae Rupensis reipublicae patriae fuit ciuis optimus.

Nimis foret prolixum, et a meo instituto alienum, si vellem enumerare ea omnia, quae Heluetia Tanto Viro debet; nec dubito, quin in ipsa Heluetia quis celebraturus sit Halleri merita in rempublicam, qui tanto amore patriae feruebat, vt vix vnquam Heluetia viderit ciuem meliorem.

Vos, dilectissimi Helueti, nunc ciues nostri, orbati estis Viro, qui Heluetiae decus manebit aeternum.

Caussam Dei et virtutis saepius strenue et mascule defendit, contra obtrectatores, et ineptas aduersariorum querelas.

Virtu-

Virtutem, verum Dei cultum, commendauit omni data occasione, suoque exemplo confirmauit, virtutis amantem viuere beatum.

Fuit per omnem vitam laboriosissimus, quod abunde testantur tot opera Viri doctissimi, non sine labore nata. Facienda enim erant itinera, plantae mox in summo Alpium acumine, mox in terris arenosis, paludosis, mox denique in saxeis regionibus colligendae, et collectae examinandae, ordinandae erant.

Tot cadauera dissecuit patientia summa, tot experimenta instituit in animalibus viuis, cultro et vitris, probeque obseruauit sanguinis motum, animalium generationem et alia, et tam accurate omnia obseruauit sedulo, quam antea nemo.

Dies noctesque vigilauit, allaborauitque in id, vt quicquid ab aliis iam dictum, vel obseruatum et annotatum in tot libris lateret, omne sibi cognitum redderet.

Summam eorum, quae legerat, in epitomen semper redegit, et quam incredibilem legerit librorum copiam, monstrauit in singulis a se editis libris.

Summus in ea exstitit arte artifex, tot vasta volumina in breuem quandam epitomen redi-

redigendi. Testantur immensam Viri beati eruditionem, et quam adhibuerit legendo industriam, inter alia quoque Ephemerides s. Relationes de rebus litterariis nouis, quarum ab anno seculi huius septimo post quadragesimum, princeps exstitit auctor.

Fama meritorum doctrinae, eruditionis Halleri, effecit, vt incredibili voluptate et insatiabili cupiditate legerent eruditi omnes Halleri relationes, censuram, animaduersiones, super libris recenter editis.

Quicquid facit ad augendam amplificandamque cognitionem eruditam, id omne in Ephemeridibus Gottingensibus indicare nunquam neglexit, suaque cura, industria, suo labore, curauit, vt quaeuis notatu digna innotescerent viris doctis.

Id quidem mature fieri saepe impediuit multitudo laborum et librorum, nam vere ruit hodie mole sua omnis eruditio, et alia simul Hallero negotia erant peragenda.

Tot vero praestitit, quot ante eum nemo, et quod inprimis a me reticendum non est, grauem quidem, et seuerum, vt decet, censorem se praestitit, sed liberalem, qui non laceraret hominum famam. Mitius semper, et summa, quae in eo erat humanitate, errores aliorum percensuit, non virga vel strigili

vsus,

vſus, quibus Criticaſtri noſtra aetate vti non erubeſcunt. Neminem Ille deriſit, neminem ludibrio expoſuit, ſed virum ſe geſſit, non vt nuperi quidam ſolent, hiſtrionem.

Acutiſſimum HALLERI iudicium fulgebat vbique, ſiue Ipſe ſcriberet libros, ſiue ſummam enumeraret librorum, ab aliis editorum, ſiue denique de iuſto ſuper libris pretio ſententiam diceret. Et eo quidem ingenii acumine, et inſigni, quae in eo erat memoria, excelluit, fuitque miraculum omnium temporum.

Vt nullum inuentum omnium aetatum fugiebat memoriam Viri ſummi, facile perſpexit, quae in arte noſtra adhuc dubia, ſolertiorique ſtudio indaganda et emendanda ſupereſſent.

Quis vero dubitat, cognitionem eorum eſſe vtiliſſimam, quae adhuc neſcimus.

Quis vero, quaeſo, HALLERO ſciuit melius, quae adhuc in arte noſtra vniuerſa ſint manca et hiulca.

Quum legiſſet a puero omnis generis libros, optimo conſilio, quod ſummas iamiam promeruit laudes, foras dedit bibliothecam anatomicam, chirurgicam, botanicam, practicam, omnesque diuitias eruditionis in hunc theſau-

thesaurum multo studio et incredibili labore collectas, nobiscum benignissime et liberaliter communicauit.

Fuit autem strenuus vindex meritorum et inuentorum cuiusuis auctoris, suumque cuique tribuere, praecipua lex fuit HALLERO. Candide tamen, vt decet Virum probum et doctum, non reticuit errores, naeuos, fictas hypotheses et a veritate alienas, modeste tamen vbique.

Nullum exstitit hoc seculo eruditorum diarium doctius, quod non socio labore HALLERVS ditaret. Hic nominabo tantum Relationes Gottingenses, latino sermone scriptas, Excerpta Italicae et Heleueticae litteraturae et Estratto della litteratura Europaea, vt taceam Acta eruditorum praecipua.

Adsiduus fuit et indefessus labore HALLERVS, et in dies magis emendauit, perpoliuit, opera a se olim edita, de se ipso vero semper modeste dixit et senili aetate, cum de aduersariis suis sermo esset, illorum praeco fuit.

Euoluat, si quis dubitare velit, bibliothecam botanicam, et legat, quae de LINNEO eiusque in botanicam meritis HALLERVS noster scripsit.

Euoluat

Euoluat, quae ipse HALLERVS in bibliotheca anatomica de controuersia, olim cum ALBINO agitata, narrauit.

Solus veri amor fulget, nuda veritas apparet, omnis abest liuor et inuidia.

Poeticam artem in deliciis habuisse HALLERVM, omnes sciunt.

Nemo vero vnquam exstitit vir magnus, qui non amaret litteras, quae ab humanitate nomen habent, et HALLERVS hanc antiquam veritatem suo iterum exemplo confirmauit.

Non vero, vt verba sonantia cogeret in numerum, versus fecit HALLERVS, sed vt virtutis laudes commendaret.

Castus fuit HALLERI poetae amor, caste vixit Ipse et in omnibus rebus fuit modicus. Abstinuit etiam a vini potu et a carnis esu, et sobrie vixit per omnem vitam.

Nihil itaque ineptius animaduersionibus quibusdam, quibus HALLERI famam commaculare studuerunt quidam eius hostes, inuidia ducti.

Sed de HALLERO hactenus differui, Viro docto, laborioso, veritatis amatore et virtutis. Recensenda Eius nunc sunt breuiter

 merita

merita praeclara in academiam nostram vniuersam, in studium medicum Gottingense.

Hic docuit, ab academia condita, ad annum seculi tertium, post quinquagesimum, anatomen, botanicam, physiologiam, chirurgiam, medicinam forensem, et princeps exstitit professorum Germaniae.

Condidit theatrum anatomicum, horti botanici fundamenta iecit, et omnia mirifice exstruxit. Collegas nactus erat, viros eruditissimos, RICHTERVM, eximium BOERHAAVII discipulum, SEGNERVM, nuper pie defunctum, mathematicum subtilem et chemicum doctissimum, BRENDELIVM, totum Hippocraticum.

Praestantia doctrinae HALLERI, Eius meritorum copia, mox innotuere omnibus. Inclaruit statim libris eximiis et splendidis a se editis, vt ab exteris locis et longe dissitis regionibus cumulatim aduenirent iuuenes, magnaque frequentia auidissime audiret Doctorem eximium, cuius eruditionis copia, populare dicendi genus, mira subtilitas, et vbertas mirifice statim placuit, et allexit discentium multitudinem.

Vos Helueti carissimi, quibus placuit hanc nostram musarum sedem eligere, Vestri HALLERI meritis in nostram academiam allecti,

non

non dubitastis patrios lares ad tempus deserere, et hanc bonarum artium mercaturam visitare.

Non parum HALLERVS Vester contulit ad gloriam nouae academiae apud exteros augendam, quam doctrina sua et labore indefesso mox celebrem reddidit.

Doctrinae enim melioris et emendatae in vniuersa Germania exstitit auctor et conditor.

Creuit in dies magis HALLERI laus, cum tot eximios discipulos, a se optime formatos, ad exteros mitteret, qui essent nuntii et testes doctrinae Hallerianae, et late propagarent Eius doctrinam.

Controuersiis etiam implicitus, victor non exiguas laudes reportauit, et ea occasione contigit, vt omnes auidissime opera Halleriana euoluerent, et non sine admiratione legerent.

Multum iuuit quoque ad augendam Georgiae Augustae celebritatem, commercium, quod per epistolas cum eruditis aluit HALLERVS, quarum eximium thesaurum nuper publici iuris fecit.

Socius labor discipulorum eximiae indolis, multum iuuit praeceptorem, inprimis cum tentaminibus faciendis methodum et artem inueniendi noua proponeret HALLERVS.

Quem fugit celebritas virorum clarissimorum, quos optime formatos e schola sua dimisit. Superfluum foret, nomina horum hic commemorare, cum sint celeberrima.

Tanta HALLERI nostri merita condecorauit GEORGIVS, huius academiae conditor, clementia sua singulari, et patrocinio suo Maecenas, MÜNCHHVSIVS, cuius sanctam apud nos memoriam, nulla delebit obliuio.

Maecenati, quem et hodie veneramur, quique primus habendus est auctor felicitatis nostrae, adeo carus fuit HALLERVS, vt Eius consilia non solum non sperneret, sed multoties cuperet.

Eius consilio inter alia factum est, vt societatem litterariam condendam proponeret HALLERVS, cuius laudabilis instituti Ipse princeps habendus est auctor, et quod Illi debet non solum primordia, sed et maximam partem splendoris sui.

Nouo hoc instituto non parum contulit ad augendam celebritatem Georgiae Augustae apud exteros. Nouo hoc foedere exterorum sibi conciliauit animos, et multum iuuit commoda vniuersae academiae.

Ephemeridum cura, quam in se susceperat, mirifice auxit academiae Gottingensis

celebri-

celebritatem, et cum rediret in patriam HALLERVS, nihilominus non desiit musis Gottingensibus prodesse.

Quotannis enim Acta Societatis ditauit et ornauit eximiis suis laboribus, Ephemeridum curam non deposuit, sed ad mortem vsque prospexit, ne deesset in illis notitia vberior, illarum rerum omnium, quam a viris litterarum cupidis sciebat tanquam cupedias desiderari.

Plura dicenda restant, et immensus pateret campus, si omnia vellem exhaurire. De Viro enim Tanto dicere multa, non erat difficile, hoc solum vero difficile, nihil eorum omittere, quae dicenda erant omnino.

Nec anxie quaerenda erat fatis HALLERI, sed enarranda potius eius gesta praeclara.

Morbum, qui HALLERO tandem letalis fuit, Ipse descripsit in Actis Societatis.

Pertinet omnino ad anomaliam morbi podagrici, sistitque exemplum, materiae podagricae ad vesicam delatae, quod nouum non est, et antea iamiam annotatum.

Sed nec ipse MVSGRAVIVS, qui optime alias morbi podagrici metastases pertractauit, HALLERO curatius recensuit, diris-

sima illa symptomata, quae decubitum materiae podagricae sequi solent.

Patienter tulit HALLERVS vim morbi, per aliquot annos, licet vehementes sentiret dolores, et insignem molestiam.

Non siuit dolorum atrocia turbari studium suum litterarum, et ad vltimum fere vsque vitae halitum mansit labore indefessus.

Nec prius mentis constantia defecit, quam eo temporis momento, quo mors iam prope instaret.

Vltimam ab eo accepi epistolam mense Octobri, qua de rebus doctis, vt solebat, me instruxit, et annunciauit, operis physiologici nouam editionem iam typis fere exscriptam esse. Sed meminit, non amplius vires sufficere, vt possit promittere physicam bibliothecam.

Praeuidimus, non procul abesse terminum vitae Tanti Viri, qui omnino diutius viuere potuisset, si annos, quos vixit, numerare velimus, sed merita Eius si velimus spectare, vixit satis et vltra; nam immortalem nactus est gloriam.

Moriendi necessitas nos Viro orbauit eruditissimo, si quis vnquam eruditus dicendus est.

Fuit polyhistor, fuit polygraphus, sed quod ceteris laudibus omnibus palmam praeripit,

ripit, fuit veritatis strenuus assecla et vindex, fuit inuentor et vere auxit artem nostram, nobisque summum exstitit exemplar verioris eruditionis, quod imitemini.

Tanti Viri vestigia vel e longinquo sequi, summa laus est.

Cara nobis esto memoria Eius, quoad viuis interesse licet, sit nobis quoque HALLERVS virtutis exemplar.

VOBIS, Ciues optimi, hac occasione non potuissem viri docti, probi exemplar Halleriano melius commendare.

VESTRVM est, VOBIS eligere exemplar viri docti, quod imitari decet.

Non deest VOBIS discendi occasio ampla, quam in hac Vniuersitate debetis Regum Optimo, Benignissimo, Clementissimo, etc.

Iterum atque iterum Deum precamur, vt Regem nostrum longe clementissimum et benignissimum, Eiusque Regiam familiam fortunare velit. Seruet Deus Reginam, quae toties nobis clementiam et liberalitatem suam regiam probauit.

Seruet item, qui Regi sunt a consiliis sanctioribus, et Illustrissimos Curatores, felicitatis nostrae auctores principes, ad seros, immo Nestoreos vsque annos, omnique ex parte beatos esse velit.

Sub

Sub tantis auspiciis floruit, et hodie floret academia nostra.

Singulis Doctoribus academiae huius, viris excellentissima doctrina conspicuis, mihique coniunctissimis, exoptatissimam ex animo precor felicitatem.

Vos denique, Ciues dilectissimi, qui testes estis, me Vestris commodis per hunc annum solummodo studiosissimum inuigilasse, non dubitetis, me grato agnoscere animo Vestrum erga me amorem et obsequium, Vestramque humanitatem.

Vos omnes dilexi, et nunc etiam diligo, et praeter Vestram securitatem in votis habui nihil.

Abunde particeps factus sum votorum meorum. Sciatis itaque, me grato nunc animo, Vobisque deditissimo id omne rependere.

Felices viuite singuli. Ite, quo fata Vos trahant. Ita valete iterum iterumque, mihique fauete.

